Kurtuluş Savaşı ve Çanakkalede Savaşan

KAHRAMAN ÖĞRENCİLER

ÖMER FARUK RECA
Çanakkale ve Savaşları Tarihi Araştırmacısı

KURTULUŞ SAVAŞI ve ÇANAKKALE SETİ 5

akis kitap

Kurtuluş Savaşı ve Çanakkale'de Savaşan

KAHRAMAN ÖĞRENCİLER

Ömer Faruk RECA

ares kitap

© ARES KİTAP Tüm yayın hakları yayınevine aittir. Kaynak gösterilerek tanıtım ve iktibas yapılabilir. Çoğaltılamaz, basılamaz, senaryolaştırılamaz ve farklı biçimlerde hazırlanıp satışa sunulamaz. Elektronik ortamlarda yayınlanamaz.

Kurtuluş Savaşı ve Çanakkale'de Savaşan

KAHRAMAN ÖĞRENCİLER

Ömer Faruk Reca

Yayın Yönetmeni : Bilal Özbay
Editör : İbrahim Özbay
Kapak Tasarım : Gökhan Koç
İç Tasarım : Yeliz Yıldız
Baskı-Cilt : Kilim Matbaacılık Basım
Yayın ve Kağıt San. Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Litros Yolu
Fatih San. Sitesi No:12/204
Zeytinburnu - İSTANBUL
Tel.: (0212) 613 09 35
Genel Yapım : Endülüjans İçerik Hizmetleri
2. Baskı : Mayıs 2010 İstanbul
ISBN : 978-605-5672-65-2
Yayıncı Sertifika No: 12542

ARES KİTAP

Kitap Yayıncılık San. Tic. A.Ş.
Merkez Mah. Karaoğlanoğlu Cad. Konut Sk. No: 9
Mahmutbey / Bağcılar - İstanbul
Tel: (0212) 445 00 45 pbx Faks: (0212) 445 00 90
www.areskitap.com-ares@areskitap.com

Kurtuluş Savaşı ve Çanakkale'de Savaşan

KAHRAMAN ÖĞRENCİLER

ares kitap

Ö. Faruk Reca

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi mezunu yazar, aynı üniversitenin İktisat Fakültesi'nde "İnsan Gücü Planlaması ve Eğitim" üzerine yüksek lisans yapmıştır. Doktora çalışması devam etmektedir.

Yazar, uzun yıllar işadamlarına ve siyasetçilere danışmanlığın yanı sıra, eğitim ve seminer çalışmaları yürüttü, günlük gazetelerde makaleler yazdı.

Eğitim alanında yeni ufuklar açıcı kitap ve seminer programları hazırlamakta, "başarı", "liderlik", "yönetim" gibi ilkelerin toplum hayatına kazandırılmasına yönelik sosyal projeler geliştirmektedir.

Yazar'ın daha önce yayınlanmış eserleri:

- *Acılar İçinde Başarıyı Yakalayanlar*
- *Başarının Haritası*
- *Ruhsal Zeka*
- *Nasıl Zengin Oldular?*
- *CEO Doğulmaz Olunur*
- *Hızlı Okuma*
- *Oku, Düşün, Uygula, Neticelendir*
- *ÖSS'yi Kazanmanın Püf Noktaları*
- *Canım Annem*
- *Anne Baba Rehberi*
- *Hitabet Sanatı*
- *Hz. Ali'nin Liderlik Sırları*

İÇİNDEKİLER

Giriş..... *10*

SANCAĞI BIRAKMAYIP DESTANLAŞAN
ÇANAKKALE GENÇLERİ 10

İşte Çanakkale'nin Mektepli Gençleri..... 16
Göz Yaşartan Gerçek Bir Anı 17
Hep Yakınıp Duruyoruz Ama… 21

ÖĞRENCİLER SAVAŞ CEPHELERİNE DAĞILDI 22

ÇANAKKALE'NİN MEKTEPLİLERİ İÇİN
NE DEDİLER? 26

ÇANAKKALE'NİN MEKTEPLİ HATIRALARI
Küçük Zabit Mektebi'nden Çanakkale Cephelerine… 28

Mektepli Kahraman Anlatıyor: ("Kadıköy
Rüştiyesi'nden Sonra Savaşa Katıldım!") 28

Vefa Lisesi'nin Göz Yaşartan Öyküsü ve Öğretmen
Ahmet Rıfkı Bey: ("Biz de Cepheye Gitmek
İstiyoruz!") 34

Acılar İçinde Yaşanan Hazin Bir Aşk: (Semih ve
Şefika İki Üniversite Öğrencisiydiler) 42

Çanakkale'nin İlk Gönüllü Mekteplisi 49

Kanıyla Zarf Yazan Mektepli..... 52

Halil Paşa, Mektepli Muzaffer'i Anlatıyor 54

İstanbul Lisesi Öğretmeni Seracettin Bey'in
Çanakkale Savaşı'nda Tanık Olduğu Muhteşem
Bir Olay:("Okullarını Bırakıp Çanakkale Cephesine
Koştular!")..... 56

Süleyman Nazif, Şehit Mekteplileri Anlatıyor..... 57

Niğde'nin Mektepli Şehidi Hukuk Öğrencisi Hasan
Ethem: ("Böyle Mukaddes Bir Görevde Olduğum
İçin Huzurlu Ve Mutluyum!") 59

12 Yaşındaki Mektepli Cepheyi Anlattı
Mektepli Seyfullah'ın Göz Yaşartan Mektubu..... 63

Oğlu Toygar Akman'ın Dilinden İstanbul Lisesi'nin

Emektar Öğretmeni Esat Lami Akman Anlatıyor: ("Neden Bizden Bilim Adamı Çıkmamış?") 65

ÇANAKKALE MAHŞERİNDEN İBRETLİK CÜMLELER Gaziler Anlatıyor..... 67

Gazi Mustafa Konar..... 67

Gazi Mehmet Çavuş..... 67

Gazi Mehmet Boz 68

Gazi Mustafa 68

Yarbay Şefik Aker..... 69

Bir Gazi Dede'nin Gözyaşları: ("Aramızda Çocuk Yaşta Mektepliler Vardı!") 70

Sefalet mi, Asalet mi, Siz Karar Verin! Le Monde Muhabiri: ("Bu Millet Yenilmez!")..... 73

Bir Gazinin Günlüğü: Çanakkale Gazisi Tahir Kumkale Anlatıyor 75

ÇANAKKALE SAVUNMASININ GÖZ YAŞARTAN MEKTUPLARI 77

"Benim Bir Tanecik Kardeşim!" 77

"Benim Tek Kardeşçiğim Mehmet!"..... 78

HÜSEYİN, MALTEPE İLKOKUL ÖĞRENCİLİĞİ YILLARINDAKİ ANISINI ANLATIYOR..... 79

RUŞEN EŞREF'İN KALEMİNDEN ÇANAKKALE GAZİSİ HATIRALARI 81

MERSİNLİ ASTEĞMEN MEHMED FESİH'İN ÇANAKKALE GÜNLÜĞÜ ("Zaman Acı Tatlı Hatırayı Kalplerimizden Çalmaktadır!")..... 87

TARİHİMİZİN ALTIN NESİLLERİ..... 96

BİR ORDU VARDI Kİ, O BAMBAŞKA BİR ORDUYDU (Çanakkale'nin Eğitim Ordusu)..... 97

İSTANBUL'DA BİR OKUL (Galatasaray Lisesi)..... 100

İSTANBUL LİSESİ KAHRAMANLARI 104

VEFA LİSESİ KAHRAMANLARI 106

ÖĞRETMEN NAMZETİ KÜÇÜK KAHRAMANLAR
(Çapa Öğretmen Okulu) 108

ÇANAKKALE'NİN LİSELİ KAHRAMANLARI
(İl İl Mektepli Şehitler)

Bursa'nın Mektepli Çanakkale Şehitleri 109

Bursalı Yiğit Mehmet 111

TÜRK SUBAYININ KALENDERLİĞİ 118

ÇANAKKALE'DE DÖRT KAHRAMAN
MEHMETÇİK 119

ÇANAKKALE KAHRAMANLARININ 1917 YILI
YEMEK LİSTESİ (43. ALAY 1. PİYADE TABURU
1. BÖLÜK) 121

TIP MEKTEBİNİN ÇANAKKALE ŞEHİTLERİ 122

ÇANAKKALE'NİN ALTI SAATTE YOK OLAN
MEKTEPLİLERİ

Genç Teğmen Mersinli Mehmet 124

Esat Paşa'nın, 19 Mayıs Taarruzu'nun Sorumlusu

Liman Von Sanders'e Acı Raporu 125

Esat Paşa, 19 Mayıs Taarruzu'na Ne Diyor? 126

EDİRNE LİSESİ'NİN MEKTEPLİLERİ 128

KONYA'NIN MEKTEPLİ ŞEHİTLERİ 130

KASTAMONULU LİSELİ ŞEHİTLER 131

GENÇ KAHRAMANLARIMIZIN ŞEHİT
DÜŞTÜĞÜ YER VE MINTIKALAR 134

BİR ÇANAKKALE SUBAYININ GÖNÜLLÜ
MEKTEPLİLERE SESLENİŞİ 136

GEÇERIZ DEDİLER GEÇEMEDİLER!
YENERİZ DEDİLER YENEMEDİLER! 137

ÇANAKKALE'DEKİ ŞEHİTLERİMİZ..... 141

ATATÜRK DİYOR Kİ..... 143

HASAN ALİ YÜCEL, 10 AĞUSTOS 1958'DEKİ
YAZISINDA ÇANAKKALE'Yİ ANLATMIŞ
("Ah Vuruldum! Telefoncu Gönderin!")..... 144

ÇANAKKALE'DE CANLI MAYIN (İzmirli Hafız)..... 148

ÇANAKKALE SAVAŞI'NDA YAŞANMIŞ VE O
GÜNLERİN HEYECANINI YANSITAN OLAYLAR .. 150

"KOMUTANIM VATAN DAHA MUKADDES,
GİDEMEM!"..... 152

GÖZ YAŞARTAN OLAY..... 154

300 BİN İŞGALCİ ÇANAKKALE'DEYDİ! 156

ÜNLÜ YAZARLAR ÇANAKKALE SAVAŞI İÇİN
NE DEDİLER? 157

Ruşen Eşref, Harp Mecmuası'ndaki Yazısında
Çanakkale'yi Anlatıyor 157

Mehmet Niyazi, Çanakkale'yi Şöyle Anlatıyor:
("Rabbim, Beni Al, Mustafa'm Yaşasın!")..... 159

Çanakkale'de Şehit Mektupları (İskender Pala)..... 164

Saldırganların Her Şeyi Vardı! (Yavuz
Bahadıroğlu) 167

Hamdullah Suphi Tanrıöver'den Talebelere
Çanakkale Ruhu Hitabı: ("Aziz Şehitlerimiz,
Gözlerimiz Yaşlarla Dolu!") 170

Kaynakça *173*

GİRİŞ

SANCAĞI BIRAKMAYIP DESTANLAŞAN ÇANAKKALE GENÇLERİ

Türk milleti asırlar boyunca kendisine biçilmeye çalışılan esaret giysisini üzerine geçirmeyip, fırlatıp atmıştır. Şanlı Türk tarihi, milli mücadelelerle dolu yıllarında var olma ile yok olma arasında muhteşem direnişlerin altına imzasını atmıştır.

1815'te Viyana Konferansı'nda Batılılarca *Hasta Adam* nitelemesine maruz kalan Osmanlı Devleti, 1918'deki Mondros Mütarekesi'yle iyice abluka altına alınmaya çalışılmış, güzel Anadolu'muzda Türk varlığına topyekûn son verilmek istenmişti. Türk milletinin karşı karşıya kaldığı en son bağımsızlık imtihanı, Mustafa Kemal Atatürk liderliğindeki Kurtuluş Savaşı mücadelesiydi. Böylesi bir millî mücadele direnişinde Türk milleti, genciyle yaşlısıyla, kadınıyla erkeğiyle, çoluğuyla çocuğuyla, yurdunu düşman işgalinden kurtarmak için cephelere koşmuştu. Hele bir cephe vardı ki, tam 300 bin genç bu cephede millî direniş örneği sergiledi. Ve 255 bini bu cephede şehit oldu. Bu cephenin adı *Çanakkale* idi.

Millî mücadele yıllarında Türk çocuklarının millî sorumluluk şuuru içerisinde sergiledikleri fedakârlıklar ve çektikleri çileler, günümüz gençliği tarafından maalesef tam olarak bilinmemektedir.

Bu kitaptaki duygu yüklü gerçek mücadele öyküleri, Atatürk'ün *Yurtta Sulh Cihanda Sulh* ilkesi ışığında ele alınmıştır. Türk gençliği millî duygulara sahip olduğu gibi ,aynı zamanda dünya barışının da mimarları olacaktır.

Türk çocukları, 1919'ların Anadolu'sunda vatan işgal edildiğinde sırf yurtlarını savundukları için türlü türlü işkencelere maruz kaldılar: Kimi sakat kaldı, kimi şehit oldu, bir çoğu da işgalci güçler tarafından öksüz ve yetim bırakıldı. Ama tüm bunlara rağmen, dünya insanlığına karşı merhamet ve barış duygularını yitirmediler.

Sevgili Gençler! Sevgili Büyükler!

Sizler asil ve merhametli ataların evlatlarısınız… Asilsiniz; çünkü merhametlisiniz. Sizin asaletiniz, merhametinizden ve misafirperverliğinizden geliyor. Bakınız, sizlere çok etkileyici ve gerçek bir hadise nakledeceğim; burayı lütfen dikkatle okuyunuz. Çanakkale Savaşlarında işgalci güçlerin komutanı olarak görev yapmış olan Fransız generali Bridges, ülkesine döndükten sonra hatıratında şunları yazmış; iyice kulak veriniz:

"Fransızlar! Sizlere sesleniyorum! Türkler gibi mert bir milletle savaştığınız için daima gurur duyabilirsiniz. Hiç unutmam… Savaş sahasında dövüş bitmişti. Yaralı ve ölülerin arasında dolaşıyorduk. Az evvel Türk ve Fransız askerleri süngü süngüye gelip ağır zayiat vermişlerdi. Bu sırada gördüğüm bir hadiseyi ömrüm boyunca hiç unutmayacağım. Yerde bir Fransız askeri yatıyor, bir Türk askeri de kendi elbisesini yırtmış, onun yaralarını sarıyor, kanlarını temizliyor. Aman Tanrım! Ben hemen tercüman vasıtasıyla sordum:

– Niçin, öldürmek istediğin askere yardım ediyorsun?

Takatsiz ve bitkin Türk askeri soruma şu yanıtı verdi; şok oldum:

– Bu Fransız, yaralanınca cebinden yaşlı bir kadın resmi çıkardı. Bir şeyler söyledi, anlamadım ama herhâlde annesi olacaktı. Benim ise kimsem yok. İstedim ki o kurtulsun, anasının yanına dönsün!

Gözyaşlarımı tutamadım… Tanrım, böyle bir şey olamazdı. Kendimden utandım. Bu asil ve âlicenap duygu karşısında hüngür hüngür ağladığım geceleri bilirim.

Bu sırada emir subayım Türk askerinin yakasını açtı. O anda gördüğüm manzaradan kanım dondu. Çünkü Türk askerinin göğsünde bizim askerinkinden çok daha ağır bir süngü yarası vardı ve bu yaraya bir tutam kuru ot tıkamıştı. Az sonra ikisi de öldüler."

Bir Fransız generali, hatıratında bunları anlatıyor. Benzer bir olay yine bir İngiliz askerinde de yaşanmıştı. Çanakkale Savaşı esnasında, yaralı bir İngiliz askerinin, sol avucunda sıkı sıkıya tuttuğu bir resmi gören Türk askeri, resmi alıp baktığında İngiliz askerinin minik çocuğuyla karısını görür ve bu İngiliz askerini derhal kurşunların altından çekerek yarasını sarar.

Çanakkale'deki mücadele yıllarında Türk çocukları destanlar yazdılar. Sadece savaşlarıyla ve cesaretleriyle değil, merhametleriyle de göz yaşarttılar.

Konya'da çıkan *Babalık* gazetesinin 2 Temmuz 1921 tarihli sayısında aynen şunlar yazmıştı:

"Tarsus'un köylerinden Genç Kahraman Mehmet'i görüyoruz. Cephede düşmanla çarpışıldığı zaman bu genç kahramanımız yemek taşır ve postacılık vazifesi ifa edermiş. Bir gün yine vazifesini yaparken, yüksek ağaçların yeşil dalları arasına gizlenmiş bir mitralyözün püskürttüğü kurşun yağmuruna tutulmuş. Mehmet'in yanındaki iki arkadaşı kaçabilmişler, fakat bu

genç kahraman kaçamamış. İlk kurşun kaba etinden girerek sol kasığı yanından çıkmış. Kahraman, o sırada can acısıyla takla atmış. Bu defa ikinci bir mürüvvetsiz kurşun onun sol bacağını yaralamış. Kahraman, olduğu yerde kalmış. Nihayet kendisini almışlar, köye götürmüşler, oradan da buraya gönderilmiş. Şimdi hastanede bulunuyor. Birkaç defa ameliyat icra edilmiş. Kahraman, küçük yaşıyla o kadar ciddi bir adam ki, konuşurken gülünecek şeylere dahi sırıtkanlık etmiyor. Destan hamasetini basit bir hadise ve her gün olabilir işlerdenmiş gibi anlatıyor. Hatta ameliyat masasında defaatle neşterler yediği hâlde kendisi en küçük bir sabırsızlık, hırçınlık, bağırmak, çağırmak, ürperti ve ıstırap göstermemiş. Şimdi bu küçük "Büyük Gazi"ye verilecek en büyük mükâfat, yaşadığı müddetçe malul kalacağı için tekaüt maaşıdır zannındayız. İyilik yapanlar, fedakârlar mazhar-ı mükâfat olmalıdırlar ki, iyiliğin kadri bilinsin."

Millî mücadelenin en kritik dönemlerinden biriydi. İlk TBMM kurulmuştu. Bursa Milletvekili Muhittin Baha, yerli Rumlarla Yunanlı işgalcilerin bir araya gelerek Bursa'da bir katliam girişiminde bulunacakları tehlikesine işaret ettikten sonra şunları söylemiştir:

"Efendiler! Müsaadenizle, şahit olduğum bir olayı burada arz etmek istiyorum. Geçenlerde İnegöl cephesinde ağaçlar arasında ve sis ortasında gazilerimizi ziyaret eder ve onların ayrı ayrı ellerini sıkarken, 15 yaşında bir çocuk gördük. Ona, "Oğlum, burada ne yapıyorsun?" diye sordum. "Vatani vazifemi yapmaya geldim!" cevabını verdi. "Peki hiç muharebeye karıştın mı? Düşmanla cenkleştin mi?" sualime de, "Evet!" dedi ve katıldığı çatışmaları, boğuşmaları saymaya başlayınca ben bu çocuğun karşısında bir parça küçüldüğümü hissettim. Sonra daha ileride, yine gaziler arasında ve babasının yanında babasıyla omuz omuza düşmana karşı harbeden, 12 yaşında ve Feridun

isminde bir çocuk gördüm ki! Efendiler, bir diyorum, ama hangi bir? Cephede her adımda bir, böyle henüz çocuk denecek yaşta, silaha sarılıp canını fedaya gelmiş, nice nice yavrularımız var!"

Tıpkı diğer bölgelerde olduğu gibi… Çanakkale'deki genç mektepli kahramanların uzantısı yine diğer bölgelerdir. Doğu Anadolu'da Rus ve Ermenilere, Güney'de Fransız ve Ermenilere, Batı Anadolu'da Yunanlılara ve İngilizlere karşı mücadele edip, onların bin bir türlü işkencelerine uğrayan mektepli Türk kahramanlarımız bugünün gençlerine örnektir.

Türk çocukları yabancı sahte kahramanları değil, kendi öz kahramanlarını tanıyacak ve idrak edecek karakterdedir. Rambo gibi, Teksas, Tommiks, Kaptan Swing gibi, Conan gibi, Örümcek Adam gibi, Süperman gibi yabancı, sahte ve uydurma kahramanların yerine, çocuklarımız ve gençlerimiz Onbaşı Nezahat'ları, Seyit Onbaşı'ları, Koca Yusuf'ları, Yiğit Mehmet'leri, Yahya Çavuş'ları, Tozkoparan'ları, Ahraz Memiş'leri, Kara Fatma'ları, Kınalı Fatma'ları, Genç Osman'ları, Halime Çavuş'ları, Halide Onbaşı'ları, Tarsuslu Kara Fatma'ları, Efe Mustafa'ları, Cesur Alişan'ları, Deli Ziya'ları, Asker Ömer'leri, Okçu Yiğit'leri, Battal Gazi'leri, Malkoçoğlu'ları, Kara Murat'ları ve daha nice Türk kahramanlarını okuyacak ve tanıyacaktır.

Türk gençliği, atası Fatih Sultan Mehmet'i idrak edebilecektir. Türk gençliği, Teğmen Hasan Hulusi ve Üsteğmen Mehmet'in kahramanlıklarını tanıyacaktır. Bu iki kahramanın düşmana ait *Boyvet* zırhlısını nasıl batırdığını bilecektir. .Türk gençliği Süperman'i, Örümcek Adam'ı değil, bu genç kahramanları tanıyacaktır.

Millî Türk tarihimizin kahraman çocukları dünyada nam salmıştır. Bağrından cesur evlatlar çıkarmış olan şanslı Türk milleti, cesaret ve bir o kadar da ahlak ve faziletiyle, millî

mücadelelerde diğer ülkelere örnek olmuştur. Türk gençlerinin vatan ve bağımsızlık için yaptıkları mücadeleler, dünyanın birçok ülkesinde destan gibi, roman gibi, anı gibi anlatılır, dilden dile konuşulur.

Kahraman Türk çocuklarının tarihimize altın harflerle yazdığı *Millî Ruh* zihinlerden hiçbir zaman kazınmayacaktır.

Daha nice anıtlar dikilecek, nice destanlar yazılacak ve kahraman gençlerimiz için nice "Hatıralar" anlatılacaktır.

Mazisini bilmeyenin atisini başkaları çizer. Geçmişinden habersiz halkın geleceğini başkaları belirler ve haritasını yine başkaları çizer.

Necip Türk gençliği, mazisini bilir! Vatan ve bağımsızlık söz konusu olduğunda daha fazla çalışması gerektiğinin bilincindedir. Kimseye zulmetmez, zulme de baş eğmez.

Merhametlidir, adaletlidir, düşene vurmaz. O kadar ki, cebinden küçük yavrusu ve eşinin resmi çıkan yaralı düşman askerini kurşunların arasından çekip tedavi edecek kadar merttir, merhametlidir.

Çocuklarımız maalesef Red Kit'i tanıdıkları kadar kendi kahraman gençlerini tanımamaktalar. 1918'de Mondros Mütarekesi gereğince Anadolu'da bir tane dahi Türk bırakmama yemini eden işgal kuvvetleri, bir tek ülkeden değil, onlarca ülkeden oluşan ordularıyla aziz vatanımıza saldırarak, Türk varlığını yok etmek istemişti. İşte böyle bir ortamda Türk gençleri, millî sorumluluk şuuru içerisinde öyle fedakârlıklar ve öyle çileler, eziyetler çektiler ki, maalesef bu hayat öyküleri tam olarak bilinmemektedir.

Yurdun her karış toprağında Türk gençleri, yüreklerinden akan gözyaşlarıyla destanlar yazmışlardır.

Türk'ün millî mücadelesi bin yıl önce de vardı, yüz yıl önce de. Şimdi de olacaktır. Bu durumların tekrar yaşanmayacağını kim garanti edebilir? Saldırgan güçlülerin aynı şekilde aziz vatanımıza tekrar saldırmayacağını kimse garanti edemez. İş başa gelmeden, neredeyse kaybolmakta olan millî duyguların gençlerimizin ruhlarında diriltilmesi, canlandırılması bir zorunluluktur. Çünkü vatanını sevmeyen, dünya insanlığını da sevmez. Türk gençliği, dünya insanlığının huzuru içinde çalışacaktır. Tıpkı Çanakkale'de sergilediği direniş ve merhamet gibi…

İşte Çanakkale'nin Mektepli Gençleri

Türk Kurtuluş Savaşı, bir milletin, bağımsızlığı uğruna döktüğü kan ile yazılmış büyük kahramanlık destanıdır.

Varlığına kastedilen büyük tehlike karşısında topyekûn direnen Türk milleti, çaresizlik ve imkânsızlığı millî mukavemete dönüştürmüş, bu millî mukavemet bugünkü cumhuriyeti kurdurmuştur.

Vatanın kurtuluşunda Çanakkale Savaşı'nın bambaşka bir yeri vardır. Özellikle mektepli genç askerler eğitimlerini yarıda bırakarak nasıl fedakârlıklar ortaya koydu? Onlara bu ruhu veren neydi, hangi güçtü? Bugünlere nereden ve nasıl gelindi? Dünün o felaket dolu olaylarından memleket nasıl kurtarıldı? Her biri bir mucize sayılan *Genç Mekteplileri* unutmamak bugünün gençleri için millî bir görevdir.

Çanakkale cephesinde şehit olan askerlerin yarısına yakını mektepliydi. Gencecik yaşındaki lise ve üniversite öğrencileri, öğretmenler, doktorlar, avukatlar şehit oldu.

Düşmanın 18 Mart 1915 Çanakkale saldırısı sırasında genç direnişçiler, canları pahasına mücadele ettiler ve hepsi şehit oldu. Türkiye'deki liseler bir tek mezun vermedi, daha doğrusu veremedi. Bunun anlamı şudur: Gidenler geri dönmedi. Bunlar liselilerdi.

Aynı şekilde, üniversite öğrencileri de kendi yürekliliğiyle cephede yerlerini almıştı. Onlar da memleketleri uğruna şehit oldular.

Çanakkale savaşındaki fedakârlık sadece cephede göğüs göğse çarpışmak değildi, aynı zamanda işini, aşını, eşini geride bırakma fedakârlığıydı. Okulunu yarıda bırakıp cepheye koşan mektepliler işte böyleydi.

Başka bir fedakârlıksa, okuryazar nüfusunun azalmasını göze almaktı. İşte mektepli genç kahramanlarımızın bu fedakârlığı bunun delilidir.

Daha onlarca fedakârlık sayabilirim. Örneğin, göz yaşartan ve yaşanmış bir olay anlatmak istiyorum. Bu anıyı her hatırlayışımda gözlerim yaşarıyor, kalbim burkuluyor. Şimdi bu satırları yazarken de aynı duygular içerisindeyim.

Göz Yaşartan Gerçek Bir Anı

İlhami Amcam yaklaşık 50 yıldır Avustralya'da yaşıyor. Sidney Bisküvi fabrikasında müdürdü, emekli oldu. Kendisi Türkiye'ye geldiğinde başından geçen bir olayı anlatmıştı:

"Avustralya'ya ilk geldiğim yıllardı. Ailece bir eve misafirliğe gitmiştik. İki çocuklu, orta yaşta bir aileydi. Karıkoca bize hizmet etmek için öyle telaşlıydılar ki, eşimle ben arada bir şaşkınlıkla bakışıyorduk. Yemekler, tatlılar, meyveler, içecekler…

Sofra sanki kral sofrasıydı. Bize, "Türkiye nasıl? Çok merak ediyoruz" dediler. O zamanlar Anzaklar Çanakkale'yi henüz ziyaret etmiyordu.

Evin reisi "Biz Türkleri çok seviyoruz" diye konuştu. Ardından hanımı, "Evet Müslüman Türkleri çok seviyoruz!" dedi. Ben bir kez daha şaşkınlık yaşadım. Bu insanlar neden böyle konuşuyordu? Buna eşim de ben de bir anlam verememiştik.

Yemekler yendi, aile bizi oturma odasına aldı. Diğer odaya adımımı atar atmaz neredeyse küçük dilimi yutacaktım. "Aman Allah'ım!" diye haykırdım. Eşimin gözleri de faltaşı gibi açılmıştı.

Odada dev gibi bir Türk bayrağı vardı. Duvara asmışlardı. Duvar sanki boydan boya Türk bayrağıydı. O an "Niçin?" diye mahcubiyetimizden soramadık.

Kahvelerimiz geldi. Biz kahvelerimizi yudumlarken, Avustralyalı aile Türk bayrağını göstererek, "Biz Türkleri çok seviyoruz" diye sözlerini yinelediler. Karısı Nikoletta "Biz, Türklerin merhametini biliyoruz" derken, kocası Eddy de "Müslüman Türkler merhametli insanlar, kalplerinde sevgi ve misafirlik var" diye konuştu.

Biz hâlâ merak içerisindeydik. Nihayet ben sordum: "Peki, niçin? Yani nereden tahmin ediyorsunuz? Çok teşekkür ederiz ama biz Türklere olan ilginizi çok merak ettik" diye konuştum.

Az sonra odaya 65 yaşlarında bir ihtiyar geldi. Yaşlı adam tekerlekli sandalyede içeri girdi. Meğer bizim geldiğimizi haber alınca evinden buraya gelmiş. Arkadaşım Eddy "Bugün bize bir Türk ailesi misafirliğe gelecek" deyince, babası Kevin "Mutlaka beni de çağırın" demiş.

Yaşlı adam bize "Hoşgeldiniz" dedi. Sonra cüzdanını çıkardı. Cüzdanının dışındaki Türk bayrağını bize gösterdi, "Türkler iyi yürekli insanlar" dedi.

Aile Avustralya Anzaklarındanmış. Yaşlı adam, Çanakkale Harbine katılmış. Orada yaşadıklarını bir saat boyunca bize anlattığında gözyaşlarımızı tutamadık. O kadar ki, ağlayan eşim lavaboya gidip yüzünü yıkadı.

Türk âşığı Kevin Amca, bize Çanakkale'de yaşadığı her şeyi anlattı:

"1915'i unutamam. Her yerde çığlık ve top sesleri vardı. Ben Müslüman Türkleri ilk defa İngilizlerden duymuştum. Ben Avustralya Anzaklarındanım. İngilizler bütün Hıristiyan memleketlere haber salmıştı. Müslüman Türkler çok vahşidir, dünyayı işgal edecekler" diyorlardı. Ben de inanmıştım. Henüz çok gençtim, 17 yaşlarındaydım. İngilizler bizi bir alanda topladılar, "Türkler diri diri insan yerler, çok vahşidirler. Eğer onları yok etmezsek her yere saldırırlar. Türkler acımasızdır. Gideceğiniz yerde siz de onlara acımayın" diye konuşma yaptılar.

Gemilere bindirildik, yola koyulduk. İngilizler, dünyanın her yerinden topladığı zavallı gençleri Çanakkale'ye götürüyordu. Biz gemiyle önce bir İngiliz sömürü bölgesine götürüldük. Orada askerî eğitim gördük. Sonra Çanakkale'ye geldik. Kâbus gibiydi. Denizde karınca sürüsü gibi İngiliz savaş gemisi vardı. Daha arkadan gelecek olanlar da yoldaydı. Sanki dünyanın bütün ordusu Çanakkale'ye yığılmıştı. Ne vardı bu Çanakkale'de? Başkasına ait bu yerlere neden saldırıyorduk? O zaman bunlara bir anlam veremiyordum. Ama içimde burada yaşayanlara karşı da nefret oluşmuştu. İngilizlerin dediği doğruydu sanki diye düşünmüştüm. Çünkü Türkler her saldırıyı püskürtüyordu. Demek ki gerçekten vahşilerdi diyordum içimden. Bir taraftan da ürperiyordum. Gündüzdü ama ortalık kapkaraydı. Denizin üzerindeki bulutlar simsiyah olmuştu. Sanki kötü bir masal âlemindeydim. Çanakkale, barut dumanlarından hayalet şehir gibi olmuştu.

Kara harekâtına başladığımızda etrafımızdan kurşun yağıyordu. Çığlık ve bağrışmalar kâbus gibiydi. Türkler her saldırımızı püskürtüyordu. Üstelik biz daha kalabalıktık ve elimizdeki silahlar son teknolojiydi. Öyle bir direniyorlardı ki, onların vahşilik diye gördüğüm bu durumlarını sonradan anlamıştım; aslında Türklerinki vatan sevgisiydi ve ulusları için muhteşem bir fedakârlıktı.

Türk mevzilerine doğru ilerlerken yanımda bir patlama oldu. O an sadece dehşet çığlıkları duydum. Yanımdakiler de benim gibi 16-17 yaşında gençlerdi. Son duyduğum bu çığlıklardı. Gözlerimi açtığımda, "Aman Tanrım!" diye çığlık attım. Barbar, vahşi denilen insanların eline düşmüştüm. Fakat şaşkınlık içindeydim. Ayaklarımı hissetmiyordum, sarılmıştı. Belli ki az bir mesafede cephe gerisindeydim. Yanı başımda genç askerler vardı. Çok sonraları anlamıştım ki, bu gençler tıp öğrencileriydi; aralarında lise talebeleri de vardı. Benimle ilgileniyorlardı. Gözlerimi açtığımda korktuğumu anlamışlardı. Bana hemen yiyecek ve içecek verdiler. Bana merhametli davrandılar. Oysa beni o patlama esnasında yaralı kıvranırken öldürebilirlerdi. Ama onlar beni o cehennemin içerisinde yaralı olarak bırakmamış, çekip kurtarmışlardı.

"Tanrım, rüyada mıyım?" dedim kendi kendime. Ellerindeki yiyecek ve içeceğin çok kısıtlı olduğunu tahmin etmek zor değildi. Çünkü fukara ve zor şartlardan gelmiş bir hâlleri vardı. Ama bana yiyecek içecek verdiler. Çok merhametli davrandılar. Yattığım yerde gözlerimi yumdum, hıçkırdım. Tutamadım kendimi, ağladım. Anne-babamı düşündüm. Onların da Türkler için "Dikkat et, vahşilermiş" dediklerini hatırladım.

Bana neden iyi davrandılar? Öldüremezler miydi? Bunu onlara veren ruh neydi? Bu ruhta olan insanlar vahşi olabilirler miydi?

Yıllar sonra bu olayı çocuklarıma anlattım.

İşte duvardaki bu bayrağın sebebi… Ömrüm boyunca Türklerin bu merhametini unutmayacağım."

Hep Yakınıp Duruyoruz Ama…

Yukarıda birinci ağızdan işittiğim bu gerçek öykü, sanırım her şeyi açıklamaya yetiyor. Oysa şimdi çocuklarımızın ahlakının dumura uğratıldığından yakınıyoruz. Okullardaki şiddetin arttığından, uyuşturucu kullanımının gençler arasında yaygınlaştığından şikâyet ediyoruz.

Yakınıyoruz ama… Şikâyet ediyoruz ama… Onlara doğru modeller sunmuyoruz. Televizyon kanalları, ağız birliği yapmışçasına aynı şeyleri pompalıyor. Ama Çanakkale ruhuna uygun yapıtlar, dizi, belgesel, reklam, tanıtım ve öykü ortaya koymuyor. Bilakis Robocop, He-Man, Örümcek Adam, Süperman gibi, bize ait olmayan, hatta hayalî olan sözde kahramanları harıl harıl oynatıyorlar. Dahası, çocuklarımız Amerika'nın kahramanlıklarını ve acılarını ezbere biliyor. Örneğin *Vietnam, Er Ryan'ı Kurtarmak, Kırmızı Hat, Patriot* (Vatansever), *Pearl Harbor, Afganistan, Rambo* ve *Normandiya Çıkarması* isimli filmleri çocuklarımız belki bir değil, birkaç kez etkilenerek izlemişlerdir. Ama Çanakkale'deki genç kahramanlardan ve onların gözyaşlarından haberleri dahi yoktur.

Ö. Faruk Reca

ÖĞRENCİLER SAVAŞ CEPHELERİNE DAĞILDI

Yakınlarını Çanakkale savunmasında kaybeden Küçük Onbaşı Nezahat'ten tutun da, Genç Bozan'a ve Kahraman Bilâl'e kadar, henüz öğrenciliklerini yaşayamayan fedakâr çocuklarımız, üzerinde yaşadığımız bu toprakları kanları pahasına bize emanet ettiler.

Öğrencilerin savaş cephelerine dağıldığı, özellikle 1915 Çanakkale Zaferi, Fatma Özlen'in bu konudaki çalışmasında şöyle dile getirilmiş:

"Birinci Dünya Savaşı'nda, Haydarpaşa'daki Darülfünun-ı Osmanî Tıp Fakültesi öğretim üyeleri ve öğrencileri, savaş nedeniyle birliklerine dağılmışlar ve Tıbbiye 1 yıl kapalı kalmıştır."

Şehit olan öğrencilerin isim listeleri, çeşitli kurumların arşivlerinde de geçmektedir.

Aynı şekilde, medrese öğrencileri, Darülfünun ve "Sultani" okulları gibi binlerce şehit vermiştir. Çanakkale Savaşı boyunca sadece İstanbul değil, Anadolu'daki medreselerin de bütünü kapatılmış ve eğitime uzun süre ara vermiştir. Sebebi, tüm öğrencilerinin Çanakkale cephelerine dağılmasıdır.

Medreselerden Çanakkale savunmasına gidenlerin büyük çoğunluğu geri dönememiş, şehit olmuşlardır. Kalanlar ise, ömürleri boyunca sakat yaşamak zorunda kalmışlardır.

Medrese eğitimi 1860'larda İstanbul'da ancak 3-5 bin iken, bu rakam II. Abdülhamid Han döneminde 20 binleri aşmıştır. Ancak, burada önemli bir nokta var: Bunca medrese öğrencisi Çanakkale Savaşı'nda medreselerde görülmüyor ve medreselerin bu dönemde kapalı olduğu göze çarpıyor; tıpkı diğer liseler ve üniversiteler gibi. Bunun nedeni, medreselerdeki tüm öğrencilerin vatan savunması için cepheye gitmeleridir.

Çanakkale Savaşı'nın hemen ardından açılan medreselerde ancak 1,350 öğrenci görüyoruz. Bunlar da yeni kayıt yaptıranlardır. *Islah-ı Medaris Nizamnamesi* gereği özellikle İstanbul'daki medreseler *Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliye* adı altında birleştirilmiş ve akabinde 2,880 öğrenci buraya alınmış. Ama bu öğrenciler de Çanakkale'deki cephelere gönüllü olarak katılmış.

Bu rakamla birlikte daha önce de 20 bin olan medrese öğrencileri, yukarıda da değindiğim gibi, ancak 1,350 kişi kalıyor. Yani yaklaşık 25 bin medrese öğrencisinden Çanakkale Savaşı'ndan sonra geriye kalan hiç kimse olmuyor. Ancak, yeni kayıtlı 1,350 öğrenciyi görüyoruz.

Peki, on binlerce medrese öğrencisine ne oldu? Hepsi de aziz vatanımızı savunmak için çeşitli cephelerde bedenlerini top mermilerine siper edip şehit oldular.

Bakınız, Ruşen Eşref'ten bu konuyla ilgili bir örnekleme yapacağım. Medrese olsun, diğer liseler olsun, nasıl iman gücüyle Çanakkale Zaferi'nin kazanıldığını, Atatürk'ün bizzat kendisi Ruşen Eşref'e şöyle anlatıyor:

"Mütekabil siperler arasında mesafemiz sekiz metre... Yani ölüm muhakkak, muhakkak... Birinci siperdekiler, hiçbiri kurtulmamacasına kâmilen düşüyor. İkinci siperdekiler onların yerine

geçiyor. Fakat ne kadar şayan-ı gıpta bir itidal ve tevekkülle, biliyor musunuz? Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor. Hiç ufak bir fütur bile göstermiyor. Sarsılmak yok. Okumak bilenler ellerinde Kur'an-ı Kerim, cennete girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler, Kelime-i Şahadet çekerek yürüyorlar. Bu, Türk askerlerindeki ruh kuvvetini gösteren şayan-ı hayret ve tebrik bir misaldir. Emin olmalısınız ki, Çanakkale muharebesini kazandıran, bu yüksek ruhtur."

1912'de Evkaf Nezareti, önemli camilerin ve askerî kışlaların imam ile vaiz ihtiyacını karşılamak için Medresetü'l-Vaizîn'e (Vaizler Medresesi) yüzlerce öğrenci alındı. Ancak Çanakkale Savaşı'nda bu öğrencilerin hepsi vatan savunmasına koştular ve geriye hiçbirisi dönmedi, hepsi şehit oldu.

Anadolu medreselerinde de durum aynıydı. 600 medrese öğrencisi Çanakkale'de şehit olmuştu.

Bu yıllar öyle göz yaşartan yıllardı ki, kentlerde, köylerde, ölen insanları defnedecek hoca bulunamıyordu, çünkü hepsi Çanakkale'de vatanı savunuyordu. Bir öğrencinin o anki duygularını kendisinden dinleyelim:

Gençtim, tahsil çağındaydım. Tahsilimden başka düşüncem yoktu. Büyük Harp ilan edildi. O günleri hiç unutmuyorum. Bütün münevver Türk gençliği, Harbiye Mektebi'ndeki yedek subay adayları, talimgâhına girmek için koşuyordu.

Bütün kapılar, avlular ve koridorlar taptaze, genç ve dinç Türk çocuklarıyla doluydu. Kalabalık o kadar fazla idi ki, subaylar kayıt muamelesine yetişemiyordu.

Harbiye Nazırı Enver Paşa, bizi teftişe geldi. Memleketin en münevver sınıfını teşkil eden gençliğin bu coşkun ve vatan sevgisiyle kaynaşmasını görünce, sivil elbiselerimizin değişmesini beklemeden, hemen kıtalar meydana getirilmesini emretti.

Bir an evvel mukaddes vazifelerinin başına geçmek için sabırsızlanan bütün gençlerin coşkunluğu arttıkça artmıştı. Bir yandan kayıt muamelesine devam olunurken, öte yandan da askerî talimlere başlandı.

ÇANAKKALE'NİN MEKTEPLİLERİ İÇİN NE DEDİLER?

Birçok devlet adamı, eli kalem tutan yazar ve edebiyatçı, Çanakkale'de bulunmuş, savaşın derin izlerini sürmüştür. Tıpkı Kurtuluş Savaşı'ndaki Aka Gündüz gibi... Çanakkale Zaferi ve savunması da aynı şekilde duygulara yansıtılmıştır.

Hamdullah Suphi Tanrıöver, İkdam gazetesinde Çanakkale'yi şöyle resmetmiş:

"Görüştüğüm kumandanlara, Erkân-ı Harbiye Reislerine, bütün subaylara daima aynı soruyu sordum: Mektepli yedek subaylar, ordumuzun kendilerinden beklediği hizmeti yapabildiler mi? Bu muharebeye onların bir yararlılığı dokundu mu?

Kumandan Paşa (Cevat Paşa), bu soruma, mealinin bir zerresini değiştirmediğim, imkân nispetinde sadakatle naklettiğim aşağıdaki cümlelerle cevap verdi:

"Mektepli askerlerimiz olan yedek subaylardan son derece memnunuz. Ordumuza pek büyük bir yardım getirdiler. Onların müşkül addedilen yerlerde vazifelerini hakiki askerlere layık bir dürüstlük ve kahramanlıkla ifa ettiklerini gördük. Kendilerine emanet ettiğimiz vazifede o kadar yararlılık gösterdiler ki, bundan dolayı haklarında ne kadar minnettarlık göstersek yeridir. Daima, bugünkü muharebenin nasıl bir ehemmiyete malik olduğunu, kaybedersek bu mağlubiyetin ne gibi akıbetler doğuracağını pek güzel idrak eden gençlerden başka ne beklenebilirdi? Şimdiki muharebemizin dünkü muharebeden niçin

bu kadar farklı olduğunu düşündüğümüz vakit, araya mektepli askerlerimizin hizmetlerini de katmak icap eder."

Mevki-i Müstahkem Kumandanı Cevat Paşa başka cümlelerle aynı şeyi tekrar etti ve dedi ki:

"Tahsil görmüş, terbiye almış gençler, hiç şüphe yok ki, ordumuza bu kadar yüksek nispette dahil olunca, onların anlayışından, duyuşundan iyi bir netice hasıl olacaktı.

Bu muharebede nasıl bir dava güttüğümüzü, memleketimizin tarihi ve geleceği mevzubahis olduğunu onlar gibi derin bir surette idrak eden kimseler şüphesiz ordumuza fayda vereceklerdi.

Pek çabuk bir surette yetiştirildikleri hâlde, ihtiyat zabitlerimiz eski askerler gibi alışkın bir ruh ile muharebenin bütün şiddetlerine tahammül ettiler ve kendilerine nerede bir vazife tevdi ettikse o vazifeyi aşkla, faziletle ve kahramanlıkla ifa ettiler.

Bu gençlerimiz, sağlam bir ruh ile demir gibi bir asker olduklarını, ayrı ayrı dikkate layık yüzlerce misal ile bize gösterdiler. Biz onlardan son derece memnunuz."

Ben dedim ki... Hususiyetle pek uzun bir müddet mülki terbiye gördükten sonra acele olarak askerliğe sevk edilen İstanbullu veya taşralı delikanlıların yararlılık gösterecek bir mukavemette olmaları şüpheli addedilebilirdi. Bu hususta düşündüklerinizi söyler misiniz?

Kumandan Paşa: "İlk tahmin ne olursa olsun, onların büyümelerinde kendilerini, tam asker payesine eriştirecek müessirler ne kadar bilinmemiş olursa olsun gerçek şudur ki, ihtiyat zabitlerinin orduya yollanılması bizim için pek büyük bir hayır oldu.

Ben buna dair düşündüklerimi hülasa ederek size: Eski muharip ırklarının seciyelerini kaybetmemiş olan bu delikanlılar, tarihlerinin, milletlerinin hayatı ve namusu ortaya konulduğunu görünce, kendilerinden, hatta müfrit olmak üzere, ne isteyebilirsek ve ne umabilirsek hepsini yaptılar, hepsini temin ettiler" derim."

ÇANAKKALE'NİN MEKTEPLİ HATIRALARI

Küçük Zabit Mektebi'nden Çanakkale Cephelerine…

Mektepli Kahraman Anlatıyor "Kadıköy Rüştiyesi'nden Sonra Savaşa Katıldım!"*

1896'da Ankara'nın Boyabat ilçesinde doğdum. Buralara, Çanakkale'ye çok küçük yaşta geldim. Harpten sonra burada evlenip kaldım. İstanbul Haydarpaşa'da İttihad-ı Osmaniye Mektebi'nde 1,5 yıl, Kadıköy Rüştiyesi'nde de 2 yıl okudum. Sonra Küçük Zabit Mektebi'ne gittim. Henüz ikinci yılın sonuna gelmiştik ki, seferberlik ilan edildi. Beni Hadımköy Sancaktepe Topçu Alayı'na verdiler. 6 bölüklü bir alaydı. Çanakkale savaşlarında 9 ay 10 gün bulundum.

Bir gün, Bahriye Nazırı Cemal Paşa bizi teftişe geldi. Bu teftişten sonra bizi İstanbul'da Sultanahmet Camii'ne götürdüler. Bir süre Sultanahmet Camii'nde yatıp kalktık. Daha sonra bir emir geldi, bütün bölüklerimizi ayrı ayrı yerlere gönderdiler. Kimimiz Arabistan'a, kimimiz İstanbul Boğazı'na... Bizim bölüğü de Çanakkale Cephesi'ne ayırdılar. 10 gün geçmedi. Galata rıhtımına yanaşan bir vapura topumuz, tüfeğimiz, cephanemizle yüklendik. Marmara Denizi'nde o zaman denizaltı olduğundan

* Çanakkale gazisi Hakkı Tuna. Eceabat, Büyük Anafartalar Köyü.

şüphe edilirdi. Onun için, bindiğimiz vapura muhafız olarak bir de torpido verdiler. Galata'dan hareket ettik, Çanakkale'ye.

Akbaş İskelesi'ne vapur yanaştı. Vapur boşaldı. Toplarımızı koştuk. O sırada bir düşman mermisi yakınlarımıza düştü. Eceabat harabeye dönmüş, binalar yıkılmış, orda burda evler yanıyor. Çamburnu yolundan, Behramlı Köyü'nden geçtik. Kirte'ye yaklaştığımızda gece olmuştu. O gece orada, 9. Fırka'da misafir kaldık. Ertesi sabah, Kirte Köyü'nün üst taraflarında hazırlanmış mevzilerimizi bulduk. Toplarımızı mevziye yerleştirdik. Bir telaş bir telaş hepimizde. Hazırlık yapıyoruz. Telefon hattımızı düzenledik. Batarya dürbünümüzü kurduk. Her şeyi yerine yerleştirip hazırlığımızı tamamladık. O sırada düşman da Kirte Köyü'nün altındaki Eski Bağlar'a kadar gelmişti. Başladık düşmana toplarımızla ateş etmeye. Bir hafta o mevzilerde kaldık. Sonra bir emir geldi. Toplarımızı Eceabat Top Zeytinlik'e götürdük. Çadırlarımızı filan kurduk. Ben o zaman kıdemli başçavuş muaviniydim. 17. Alay, 2. Ağır Topçu Bölüğü'nde 12'lik ağır obüs toplarımız vardı.

Şimdi burada yaşayan Ömer Güner de, benim yanımda aynı bölükte askerdi. Top Zeytinlik'te çadırları kurduktan sonra, iki top alıp Kara Yorgi'nin Dere'ye gittik. Kara Yorgi'nin Dere'de 2,5 ay kaldık. Savaş devam ediyor. Hücumlar oluyor. Derenin içinde toplarımızın askerlerinden 2 şehit verdik. Refik adında bir takım subayımız vardı. Onunla birlikte bu defa Domuz Dere'ye 2 top kurduk. 3,5 ay da Domuz Dere'den ateş ettik düşmanın üzerine. Batarya kumandanımız Üsteğmen Nadir Efendi'ydi. Gözetleme yerimiz Alçı Tepe'ydi. Üst tarafımızda da grup kumandanının gözetleme yeri vardı.

Bir gün bana batarya kumandanımız Nadir Efendi dedi ki:

"Seni grup kumandanı istiyor."

Gittim. Kapısını vurdum. Girdim yanına. Selam verdim.

Grup kumandanı:

"Sen avcı hattına gideceksin. Orada 16. Alay Kumandanı'nı bulacaksın. Sana görev verecek."

"Emredersiniz!" dedim, çıktım odasından.

Bataryaya gelip silahlı bir asker aldım. Avcı hattına gitmek üzere Kirte Köyü'ne doğru yürümeye başladık. Oraya geldiğimizde, savaş bütün şiddetiyle sürüyordu. Kirte Köyü zaten harabe olmuş. Yıkıntıların arasında bizim yaralıları getirmişler, gördüm. Kiminin kolu, kiminin bacağı kopmuş. Yaralıları sargı yerine götürmeye alışıyorlardı.

Orada durmadık. Geriye bataryaya döndük. Sabahleyin tekrar yola koyuldum. Avcı hattı bizim topların ateş ettikleri yöndeymiş. Boğaz'dan Çan Ovası'na kadar her taraf düşmanla doluydu. Yalnız Palamut ve Kabatepe arasında düşman yoktu. Yanıma asker almıştım. Bir de baktım, önümde bir asker yürüyordu. Seslendim askere, asker durdu. Sordum:

"Kaçıncı alaydansın?"

"Biz 16. Alay'ın 3. Tabur'uyuz. Şurada istirahate çekildik" diyerek eliyle gösterdi.

"Düş önüme, beraber gidelim" dedim. O zaman asker toprak altında, meydanda değil, sığınaklarda. Gittik oraya. İndim aşağıya. Bir piyade subayı gördüm. Grup kumandanının beni istediğini anlattım. Hemen Çavuş'a döndü:

"Çavuş! Açıkgöz birisi silahlarını alsın gelsin. Bu arkadaşla gidecek."

Bir de baktım, cin gibi bir asker geldi. Silahlı, göğsünde çapraz fişekler. Düştü önüme. Gidiyoruz. Bazen açıktan gidiyoruz. Düşman bizi görünce, veriyor şarapneli. Bazen gizli yollardan

gidiyoruz. Koşarak giderken, avcı hattının arkasındaki karargâh çıktı karşımıza.

Karargâha vardım. İleri hattan 5-10 şehit getirmişler. Gömememişler daha. Uzatmışlar, öyle yatıyorlar.

Alay kumandanına bir selam verdim. Alay kumandanı uzun boylu bir adamdı. Dedi ki:

"Şurada telefon odasında biraz otur da, bir erle gidersin ileri."

"Ben er istemem!" dedim.

Karargâhtan ilerideki avcı hatlarına giden bir sıçan yolu var. Girdim sıçan yoluna, vardım avcı hattına. Bir ateş cehennemi üzerindeyiz. Kum çuvallarını sıralamışlar. Asker de çuvalların gerisinde ateş ediyorlardı. Piyade bölük kumandanı anlatmaya başladı:

Bu hattı teslim aldığımızda, burada bulunan alaydan 12 kişi kalmıştı. Bizim hattın 100 metre ilerisinde de, Fransız hattın 100 metre ilerisinde de Fransız hatları vardı. Düşman, denizden zırhlılardan da toplarıyla ateş durmadan ateş ediyordu. Bizim bulunduğumuz yerle Fransız hatları arasına bir mermi düştü, kum çuvallarını yıktı. Çuvallardan biri belime çarptı. Ben de yerimi değiştirdim. Arkasından bir mermi daha... Avcı hatlarının tam orta yerine... Bir bağırtı koptu. Birkaç şehit... 4-5 yaralı… Hemen sıhhiyeler koşup geldiler. Götürdüler yaralı ve şehitleri. Şehitlerden bir tanesini gördüm. İnsan olduğu belli bile değil. Kıpkırmızı et yığını.

Batarya kumandanımız Sami Bey, benim ölüp ölmediğimi öğrenmek için bir er göndermiş. Benim avcı hatlarında olduğumu öğrenen er de geri dönüp gitmiş. Avcı hatlarını iyice görmüş, düşmanın ateşini ve durumunu yakından incelemiştim. Akşam bataryama dönmek üzere yola çıktım. Gece çakır yıldızlıktı. Kurşunlar vızır vızır etrafımdan geçiyordu. Bataryama sağ salim dönebilmiştim. Arkadaşlar, "Ölmeden gelmiş" diyorlardı.

Bir gün gözetleme yerindeydim. Sami Bey var. Batarya kumandanımız... O gerideydi... Topları Refik üsteğmen idare ederdi. Sonradan bir üsteğmen daha gelmişti... O, "More, more" diye konuşurdu. Arnavut'tu. Gözetleme yerinden makaslı dürbünle bakıyordum. İlerilere, avcı hatlarına... Dürbün yakın gösteriyor. Bir de baktım, Fransız hatlarında bir kıpırtı var. Batarya kumandanımıza seslendim:

"Fransızlarda bir telaş var... Hücuma mı kalkacaklar ne?"

"İyi bak Hakkı!" dedi üsteğmen. Kafamı çevirdim, baktım, Fransızlar süngü takmışlar, hücuma kalkıyorlar. Fırlamışlar siperlerden. Biraz ilerlediler, bizimkiler de fırladı siperlerden, başladı süngü harbi... Bizim toplar... düşman topları... Hepimiz ateş ediyoruz. Epey devam etti süngü harbi. Fransızlar bizim askerleri önlerine katmışlar, sürüyorlar geriye, karargâhın yakınlarına. Az geldi herhalde kuvvetimiz.

O sırada bir şıkırtı koptu Soğandere'den. "Kuvvet geliyor!" dedim kendi kendime. Asker koşa koşa gidip karşıladı gâvura. Hiç unutmam. Bizim askerlerden birisi bir Fransız askerini önüne katmış... Fransız kaçıyor, bizim ki yetişemiyor. Yetişse süngüleyecek. Aştılar gittiler düşman içlerine kadar. Ne oldular, bilmem. Gözden kayboldular. Bizim askerlerimiz Fransız siperlerini ele geçirmişlerdi o günkü hücumda.

Bizim alt tarafımızda, çamlığın içinde 10,5'luk seri ateşli toplar vardı... Onlar da başladılar ateşe, şimdi abide yapılan sırtlara ateş ediyorlardı. Orada Fransızların bir cephaneliği isabet almış, yanıyor. Bilmiyorum artık, cephanelik miydi, erzak deposu muydu? Başlarında bir subay, bir manga Fransız askeri... Söndürmek için koşuyorlardı. Bizim toplar şarapnele çevirdiler bu sefer atışı. Tutunamadı Fransızlar. Bıraktılar söndürme işini, kaçıp gittiler. Bu olay Domuz Dere'de olmuştu.

Aradan bir zaman geçti... Düşman birlikleri bütün cephe boyunca hücuma kalktılar. Söktüremediler... Son hücumları idi bu onların. Bıraktılar hücumu...

Biz toplarımızı Kabatepe'ye getirdik. Ben yine gözetleme yerindeydim. Dürbünle bakıyordum. Düşman, sabah erkenden Anafarta Ovası'na da asker çıkardı. Askerin çıkarılışını ben de dürbünümle izliyordum. Düşmanın karaya ayak basmasıyla Anafartalar'da da savaş başladı. Cayırtı koptu. Fakat söktüremediler. Üç ay daha kaldı kâfir. Sonra, aldı başını gitti. Bir sabah Kabatepe'de arkadaşlar, "Fransızlar Seddülbahir'den kaçmış" dediler. Atladım beygire, bastım gittim. Çiftekin'den aşağı indim. Bizim askerler de tutup getirmişler. Bir İngiliz gemisi, İmroz taraflarında geride bıraktıkları şeylere veriyorlar mermiyi yakıyorlar.

Düşman gittikten sonra bir süre daha yakınlarda bir köyde durduk. Sonra bizim topları Enez'e götürdüler. Buralarda bir alay meydana getirdiler. Sahillere adi ateşli toplar koydular. Buralarda az bir asker kaldı. Beni de Küçük Anafartalar Köyü'ndeki 24'lük toplara verdiler.

Mütareke imzalandıktan sonra Fransızlar, İngilizler buradaki topları hep patlatıp parçaladılar. Anadolu'ya geçirmediler bizi buralardan. Köyümüzde Yunan jandarması da vardı. Ben bu köyde, Büyük Anafarta Köyü'nde evlenip kaldım. Düğünümü o zaman askerler yaptılar. Köyümde bir sene evveline kadar bakkallık yapıyordum. Şimdi bıraktım. İki çocuğum var. İlk karımı 35 sene önce kaybettim. Sonra ikinciyi aldım. İkincisiyle hâlâ yaşıyoruz. Madalyam filan yok. Yaşlılık maaşı alıyorum. Oğlumun biri ilkokul öğretmeni... Kız torunum da öğretmen çıktı. Sol kaşımın üzerinde kurşun yarasının izini taşıyorum.

Vefa Lisesi'nin Göz Yaşartan Öyküsü ve Öğretmen Ahmet Rıfkı Bey

"Biz de Cepheye Gitmek İstiyoruz!"

1915 yılının Mayıs ayıydı... Vefa semti alışılmadık bir sessizlik yaşıyordu. İstanbul Darülfünun'a yakın olmasına rağmen eski hareketlilik göze çarpmıyordu. Sokak aralarında sadece rüzgârın sağa sola savurduğu kâğıt ve çöp parçalarının sesi duyuluyordu. Vefa Lisesi de aynı sessizliğe bürünmüştü; bahçesinde şimdi çocukların sesleri yerine sessiz bir gizem yaşanıyordu.

Vefa Lisesi'nin Fransızca öğretmeni Ahmet Rıfkı Bey, yaşlı annesiyle birlikte kalan, henüz 28 yaşında bir delikanlıydı. Her günkü gibi annesiyle vedalaşıp okulun yolunu tutmak üzereydi. Annesi Ayşe Hanım:

– Evladım, sokaklardan eskisi gibi sesler gelmiyor, şehit günleri yaşıyormuşuz, öyle mi? Sen daha iyi bilirsin! diyerek oğlunun omuzlarından tuttu.

Öğretmen Ahmet Rıfkı kararlı ses tonuyla bildiklerini anlattı:

– Evet, anne! İngilizler Çanakkale'ye saldırmışlar. Çanakkale Boğazı'ndan girip vatanımızı işgal etmek istemişler. Bizim semtten de cepheye gidenler oldu. İşte, bu sessizlik onun sessizliği.

Ayşe Hanım gözlerini yumdu, yaşlı gözlerle:

– Oğul, dedi. Eğer emir gelir de sen cepheye gitmezsen sana hakkımı helal etmem. Bu vatanı sonuna kadar savunacaksınız. Bu sizin boynunuzun borcudur oğul!

– Ana, merak etme, vatanımızı kurda kuşa yem etmeyiz. Bizim ordumuz da burada eğitim ordusu. Biz de eğitim neferleri yetiştiriyoruz bu vatana. Emir geldiği gün seve seve cepheye koşacağız.

Ahmet Rıfkı Bey evden çıktı. Okul binasına doğru yöneldi. Evleri Süleymaniye'nin Vefa'ya bakan yönünde, okulun üç sokak gerisindeydi.

Düşünceliydi genç öğretmen. Aklına türlü türlü evhamlar takıldı. "Ya düşman Boğaz'dan girerse, ya vatan işgal edilirse" diye içinden geçirdi. Sonra kendi kendine, "Allah korusun" dedi.

Okulun bahçe kapısına geldiğinde, bahçede sadece yapraklar uçuşuyordu. Kesif bir sessizlik ortalığı kaplamıştı. Vefa Lisesi sanki ikinci Çanakkale cephesiydi, her an bir bombardıman olacakmış hissi uyandıran sinsi bir sessizlik... Okuldan içeri girdi koridorlara yöneldi. Bugün Lise 1'lerin dersine girecekti.

Sınıf kapısını ağır ağır aralayarak içeri girdi. Öğrencilerde çıt yoktu. Öğrencilerin ağzını bıçak açmıyordu, sanki küçük dillerini yutmuşlardı.

– Bu ne sessizlik çocuklar! dedi öğretmen Rıfkı.

Öğrencilerden biri:

– Hocam, Çanakkale'ye düşman saldırmış, dedi.

Bir diğer öğrenci:

– Vatanımızı işgal edeceklermiş! diye haykırdı.

Arka sıralardan yağız bir öğrenci kükredi:

– Hocam, siz biz hepimiz... Neden cepheye gitmiyoruz? Mahallemizde herkes cepheye koştu. Okulumuzda da son sınıf öğrencileri şu anda düşmanın kirli işgalci ellerini kırma mücadelesi veriyor. Biz de cepheye gidelim.

Öğrenciler hep bir ağızdan bağırdı:

– Evet! Biz de cepheye gitmek istiyoruz!

Vefa Lisesi öğrencileri, büyük ve yüce vefa örneği sergileyerek gelecek nesillere emsal oluyorlardı. Ve hepsinin gözünden yaşlar süzülüyordu. Çünkü içlerinde öksüz ve yetimler de vardı. İçlerinde yine cephelerde babalarını kaybedenler vardı. Ama onlar yine de "Cepheye koşacağız" diye haykırıyordu.

Zavallı çocuklar, muhteşem çocuklar... Cephenin cehennemini bilmiyorlar mıydı? Patlayan bombalar, zehir kusan mitralyözler, bedeni parçalayan ağır şarapnel parçaları, toplar, mermiler... Hepsini biliyorlardı. Ölüm kusan mermiler arasında vücutlarının sadece kırmızı et yığınına dönüşeceğini çok iyi biliyorlardı.

Muallim Ahmet Rıfkı Bey, başı öne eğik, çocukların haykırışlarını duygulu bir şekilde dinledi. Sonra yerinden doğrularak pencereye yöneldi. Süleymaniye her zamanki gibi muhteşemdi. Boğaz ise boncuk boncuktu. Âdeta zarif bir mavi nazarlık boncuğunu andırıyordu.

Dışarıyı duygulu gözlerle süzdükten sonra genç öğretmen:

– Çocuklar! diye konuştu. Hepinizi anlıyorum. Henüz 14 yaşındasınız. Sizlerin görevi de burada okumak, tahsil görmek. Burası da bir cephedir. Bu vatanın, bu milletin sizin gibi eğitim ordularına da ihtiyacı var. Ben sizlere millî ve medeni terbiyeyi vermekle yükümlüyüm. Sizi böyle yetiştirmek zorundayım.

Aslında Ahmet Rıfkı Öğretmen de mustaripti. Bu ifadeleri kullanıyordu ama istemeye istemeye... Orta sıralardan bir öğrenci haykırdı:

– Hocam, peki, güzel İstanbul'umuz elden giderse siz nasıl eğitim verebilirsiniz? Bize yine millî ve medeni eğitimi verebilecek misiniz? Düşman buna izin verecek mi?

Ahmet Rıfkı Bey'in üzerinden sanki bir kazan kaynar su dökülmüştü. Yüzü kıpkırmızı oldu. "Allah'ım bu ne şuur! Bu nasıl millî bilinç! Bize böyle nesiller verdiğin için sana şükürler olsun!" diye geçirdi içinden.

Kendisinden dinleyelim:

O andan itibaren nutkum tutulmuştu. Bu sorular karşısında yüreğimin bir uçurumun kenarına doğru geldiğini hissettim. O andan itibaren değiştim, başka bir insan oldum. Zaten aylardır tarifi mümkün olmayan derin ıstıraplar yaşıyordum. İçim arı arı burkuluyordu. Sanki top seslerini duyuyordum, kanayan yaraları görüyordum. Babamı da yine cephe savunmasında kaybetmiştim. Kendi kendime karar verdim. Gidecektim... Vatanı ve namusu temsil eden Çanakkale bayrağının altına ben de gönüllü katılacaktım.

Ben bu kararı verirken gelen dehşet haberlerinden kayıtsız değildim. Korkunç şehadetlerin yaşandığını biliyordum. Mahşeri andıran o cepheleri tahmin edebiliyordum. Ama bu şehadetlerin tadını ve güzelliğini de çok iyi biliyordum. Şehit düşmenin lezzetini, bir millet uğruna ölüme gitmenin hazzını idrak edebiliyordum.

İman yolunda ateşte yananların, eti cımbızla koparılanların, çarmıha gerilenlerin veya Hazreti Hüseyin gibi Kerbelâ'da susuzluktan can verenlerin yüzündeki yiğitçe sükûnetin ve ilahî tebessümün sırrı artık bana âyan olmuştu.

Ben yapacağım kutsal işin idrak ve bilincindeydim. Savaş rüzgârlarının getirdiği top sesleri kulaklarımda uğuldamaya ve hiç duyulmamış bir kahramanlık senfonisinin orkestrası içinde çalmaya başladı.

Talebelerimden duyduğum sözler, içimde büyük bir coşkunluk kaynağı oldu. Bu sözleri, kutsal bir muska gibi katlayıp koynuma sokuyordum. Bu muskanın her satırında, her kelimesinde ayrı bir hikmet ve hakikatin sırrını keşfediyordum.

Baş döndürücü tepelerin ardında, yığın yığın karabulutlar arasından bir ışık, fırtınalı denizde bir fener aydınlığı gibi bana işaret veriyordu. Bu, Müslüman Türk milletinin yüksek inancıydı.

Batan geminin son duasını mırıldanan kazazede gibi kendi kendime durmadan "Çanakkale" adını tekrar ediyordum.

İşte ben, Çanakkale'ye doğru bu ruh hâli içinde, kendi kaderimi kendi elimle bir ayna gibi tutarak, böylece yürüdüm. Teneffüs ettiğim havada, yaratılışın ilk devirlerinin billur safiyetinden bir şey vardı.

Yürüdükçe gücüm, kuvvetim artıyordu. Büyüyor, olgunlaşıyordum. Ve derim ile etim iskeletimin üstünde çelikten bir zırh gibi sertleşiyor, ayaklarım demirleşiyordu. Böylece, sık bir düşman süngüsü ormanının içinde hiçbir yanım sıyrılmadan, hiçbir yanım kanamadan geçip gidiyordum.

Genç öğretmen o dönemlerde bu duygular içerisinde olurken gözlerinden sizin gibi yaşlar akıyordu. Eve geldiğinde duygu seli içindeydi. Yaşlı annesi karşıladı onu:

– Hoşgeldin evladım! Ama neyin var yavrum senin?

– Bir şeyim yok anne!

– Oğlum, gözlerin kıpkırmızı. Ağlamışsın sen. Neye ağladın güzel oğlum?

Ahmet Rıfkı öğretmen annesinin eline sarıldı:

– Anne, cepheye gitmeye karar verdim. Yarın mektebe dilekçemi vereceğim. Askere gönüllü gitmek istiyorum.

– Evladım benim! diyerek, gözü yaşlı kadın oğluna sarıldı. Onu doyasıya öptü.

– Oğlum, baban da vatan için şehit düşmüştü. Benim bir tek evladım var, o da sensin. Vatan için feda olsun!

Ahmet Rıfkı, ertesi sabah okula gittiğinde ilk işi mektep idaresine dilekçesini vermek oldu. Ardından da öğrencileriyle vedalaştı. Sonra tekrar eve gelip, anasından helallik diledi.

Harbiye Mektebi İhtiyat Zabit Namzetleri Talimgâhı, bizim şimdi bildiğimiz, subay yetiştiren bir nevi acemi asker okulları. Aday askerler bu acemi birliğinde (talimgâh) yetiştiriliyordu. Buradaki eğitimden sonra Ahmet Rıfkı, Çanakkale Cephesi'ne gönderildi.

Çanakkale Cephesi'nde 3. Kolordu Harekât Şubesi'nde görev yaptı. Sonra karargâhta bulundu. Ardından bölük komutanı olarak Düztepe'ye gitti. Burada kanlı çarpışmalar oldu. Savaşın duman ve sislerinden göz gözü görmüyordu. Ortalık, gündüz olmasına rağmen kapkaranlık kesilmişti. Bu mücadeleler sonunda işgal güçleri bu bölgelerden kaçmak zorunda kaldılar. Arıburnu ve Anafartalar'da da yine sert çarpışmalar yaşandı. Sabır ve metanetin karşılığı olarak, düşman askerleri Arıburnu ve Anafartalar'ı da terk edip kaçtı. Bu caniler, giderken de gerilerinde mayınlar döşüyorlardı. Canilerin bu mayınları bizim birliklerimize büyük kayıplar verdiriyordu.

Takvim yaprağını kaldırdığımızda, tarih 19 Aralık'ı gösteriyordu... Sabah saatleriydi. 8.20 idi.

Bu tarihten sonra yaşlı ana Ayşe Hanım, genç evladından artık mektup almamaya başladı. Kuşkulandı. Metanetli olmaya çalıştı. Sonra gözleri doldu. Ağladı... Ağladı.

Yaşlı kadın akıbetin ne olduğunu çok iyi kestirmişti. Kalktı. İki rekât namaz kıldı. Dua etti. "Allah'ım vatanımıza zeval verme, askerlerimizi koru, düşmanın belini kır" diye mırıldandı.

Ahmet Rıfkı Öğretmen, 19 Aralık'ta bir sabah vakti mayın patlamasıyla şehit oldu.

Sarı Bayır'da ruh temizliğiyle huzur içerisinde yatıyor. Ve her şehit gibi o da şimdi hepimizi izliyor. O da her şehit gibi aramızda yaşıyor.

Hem de bizden daha diri olarak...

"Bu Hesap Ahmet Rıfkı'nın Kanıyla Ödenmiştir!"

Ecdat, harama helale dikkat edecek erdemlilikteydi. Ahmet Rıfkı, Çanakkale cephesine giderken, sokaklarında bulunan bakkal Selahattin Adil Efendi'ye uğradı. "Anamın yiyecek ihtiyacını karşıla. Ben Çanakkale müdafaasına gidiyorum. Döndüğümde borcumu öderim!" dedi.

Fakat dönemedi, şehit düştü. Anne Ayşe Hanım, bunun üzerine bakkal Selahattin Adil Efendi'ye uğrayıp oğlunun borçlarını kapatmak istedi. "Oğlumun borçlu olarak gitmesini istemiyorum. İşte, ondan geriye gelen eşya ve birazcık da parası. Oğlumun borcunu kapat Selahattin Efendi!" diye konuştu.

Selahattin Adil Efendi de şöyle dedi:

"Ayşe Hanım sen hesap kitap bilmezsin, okuma yazman yok. Genç birini getir de, o senin yanında hesabı çıkarsın."

Bunun üzerine Ayşe Hanım, komşularının kızını çağırdı. Genç kız, veresiye defterindeki Rıfkı Bey'in sayfasını açtı. Fakat birkaç saniye sonra, gördüğü cümlenin tesiriyle

hayretler içerisinde kaldı. Gözyaşlarını tutamadı. Genç kız, cebinden çıkardığı mendiliyle gözyaşlarını sildi. Sonra cümleyi Ayşe Hanım'a da okuttu.

Ahmet Rıfkı'nın borç sayfasında şu cümleler yazılmıştı:

"Bu hesap, Ahmet Rıfkı'nın kanıyla ödenmiştir."

Acılar İçinde Yaşanan Hazin Bir Aşk
Semih ve Şefika İki Üniversite Öğrencisiydiler

İki mekteplinin ebedî aşkına Çanakkale tepeleri şahittir. Mukaddes davada öyle mukaddes sevgiler yeşerdi ki... Hep yeşil kaldı bu sevgiler. Solmadı... Tükenmedi... Her geçen yıl daha da arttı aşkları. Vatan sevgisi üzerinde filizlenip kök salan kutsal aşk, kutsal sevgiyle sarmaş dolaş olup bir sarmaşığın kolları gibi her yere dağıldı. Ve sonsuz aşka dönüştü.

İki mektepli sevda zamanın çarkında eriyip gitmedi. Onlar ebediyetin müdavimleri oldular.

Sevgileri henüz lisedeyken yeşermişti. Evleneceklerdi. Evlenip yuva kuracaklardı.

Liseden sonra İstanbul Üniversitesi Güzel Sanatlar Akademisi'ne kaydoldular. Onlarınki görülmemiş bir aşktı. Acılar içinde yaşanan bir aşk...

Nişanlıydılar. Evlilik planlarını çoktan yapmışlardı. Öyle ki, gelecek güzel günlerin planlarını bile kâğıda yazmışlardı. Gençliklerinin tazecik baharında ruhsal bir sevgiyle bağlandıkları kalpleri öyle hızlı atıyordu ki, zaman onlar için âdeta hızlanmıştı. Beklenen ana kavuşabilsinler diye.

Bir başka baharaydı... Ama o bahar hiç gelmeyecekti ki...

Söz konusu vatan olunca gerisi teferruattır. İşte bu kutlu iki âşık da böyle dediler. Vatan savunması onlar için en öncelikli vazifeydi. Semih, Şefika'ya dünyalar gibi âşıktı.

Şefika da ona... Ne var ki, Semih günü geldiğinde hayallerini arkasına alacaktı.

– Şefika, Çanakkale işgal altında. Millet varıyla yoğuyla o cepheye yükleniyor. "Çanakkale geçilmez" diye ağıtlar yakılıyor, türküler söyleniyor. Ben de vatan savunmasına gideceğim.

Bu ayrılık gazap günü gibiydi ikisi için de.

– Tamam, dedi Şefika. Ve ardından ilmek ilmek dudaklarından şu kelimeler döküldü.

– Mektup... Beni mektupsuz koyma. Bana mutlaka mektup yaz Semih.

Vedalaşma zamanı. Şefika hıçkırıklara boğuldu. Gönül sevdasının kara yazdığı, esen aşk rüzgârlarını tersine savuşturuyordu. Kanadı kırık bir serçe gibi, Şefika geceleri gözyaşı döktü, dua etti. Ne ki, kul kaderini yaşarmış.

Günlerce, Semih'ten gelecek mektubu bekledi Şefika. Nihayet ilk mektup geldi.

Şefikacığım!

diye başlıyordu mektup. Ve devam ediyordu:

İnşallah iyisindir. Ben vatan borcumu ödediğim için çok mutluyum. Burada canla başla ülkemizi savunuyoruz. Herkes yekvücut. Vatansa vatan diyorlar. Mücadele aşkı var burada gül yüzlüm. Sen hep aklımdasın. Allah kısmet ederse, düşman defolup gittiğinde kavuşacağız. Seni çok seviyorum.

Sevgiyle Kal
Semih

Mektuplar mektupları kovaladı. Günler hızla geçiyordu. Semih, Şefika'yı mektupsuz bırakmıyordu.

Yine bir gün postacı kapıyı çaldı. Heyecanla mektubu aldı Şefika. Derhal okumaya başladı:

Ey Benim Gül Yüzlüm! Şefika'm!

Bilir misin, burada hangi hisler içindeyim. Beni burada dirayetli tutan vatan aşkı, millet aşkı. Ben işte senin için, sizin için, milletim için, milletimin namusu için buradayım. Ne olur üzülme.

Ah, sesimi duyabilseydin keşke. Anlatacak çok şeylerim var. Hatırlar mısın, bir gün üniversite bahçesindeydik. Oturmuştuk ağaçların altına. Bir bahar ayıydı. Yaz güneşi masmavi gökyüzünde gülümsüyordu. Ülfetimiz göğe erişmişti. Hani Tophane'de denize bakıp da, tam karşımızdaki adayı göstermiştin ya...

O ada aklıma geldi sevdiğim. Dalgaların kıyısına vurduğu Tophane kayalıkları bir dile gelse! Ah bir dile gelse. O adaya gidecektik. Bahçeli bir ev... İçinde kırmızı pembe güller... Toprak kokusu. Yeşil dallı kırmızı domatesler. Ah keşke orada olsaydım, sesimi duysaydın.

Kalbimi dinlemen ve ruhumun sesini duyman mümkün olsaydı, seni ne kadar çok sevdiğimi anlardın.

Seni hep seveceğim! Sevgiyle kal.

Semih

Şefika uzun gecelerin hasretinde gözyaşlarına boğuldu. Yüreğinin derinliğinde öyle sıkıntı hissediyordu ki, bu onarılmaz bir yaraydı. Öyle duygular içerisindeydi ki, bir yanda vatan aşkı, diğer yanda gönlünün aşkı. Her ikisi de kalp aşkıydı. Ama her ikisi de sineye çekti. Ve vatan aşkı üstün geldi.

Aradan günler geçti, yine bir mektup geldi Semih'ten. Hemen açtı mektubu. Mektup şöyle başlıyordu:

Müşrik sevdiğim! İçimde bir sıkıntı var!

Şefika hemen kâğıda uzandı. Eline kalem aldı. Başladı mektubunu yazmaya. İlk cümlesi şöyleydi:

Şehitlik kutsaldır Semih'im. Ama gazilik de kutsaldır. Sakın böyle düşünme. Sıkıntılar gelir geçer. Acı ve ıstıraplar biter.

Semih mektubu aldığında, Şefika'sının metaneti onu duygulandırdı. Gözyaşlarını tutamadı. Erkekler ağlamazdı ama âşıklar ağlardı. Ağladı Semih... Vatanına ağladı. Sevdiğine ağladı.

Semih, çok geçmeden tekrar bir mektup yazdı. Ama bu defaki başkaydı. İçini bir şeyler kemiriyordu. Sıkıntı vardı ruhunda. Aynen mektuba da böyle yazdı.

"İçimde bir sıkıntı var!"

Ey benim müşrik ruhum! Şefika'cığım! Bilemiyorum neden! Ama bu gece büyük bir sıkıntıdayım. Garip hisler içerisindeyim.

Bugünlerde gönül gözüm, duygularım aramızda pek o kadar uzun olmayan mesafenin uzayacağını, hatta sonsuzluğun susmuş karanlığına kadar yuvarlanacağını bana ima ediyor.

Bu akşam, en modern tüfek seslerinin ve top gürlemelerinin bile daldığı, sustuğu geçici bir sessizliğe boğuldu.

Bütün tepeler, bütün vadiler yalancıktan parlarken, Kanlı Tepe, ayaklarına yüz süren Ege Denizi'nin semavi gözlerinde, sessizliğe merak ederek şüpheli bakışlarla titriyor. Bu gece sessizliğin sonunda acaba ne can yakan, can alan feryatlar kopacak?

Sana defalarca bahsettiğim Sivaslı genç ve kahraman yüzbaşım Celâdet bana dedi ki:

"Semih! Şu kaptırdığımız Kanlı Tepe'yi tekrar elde edemezsek, emin ol, ne doyamadığın sevgili İstanbul'umuz ve onun üstündeki dört buçuk asırdan fazla sahip olduğumuz haklardan, ne de kadınlarımızın namus ve iffetinden bir hayır kalacak! Oraya benimle birlikte şanlı bayrağımızı tekrar dikmek için her fedakârlığa katlanır mısın?" Susar mıyım? Yemin ettim.

"Kanım vatana helal olsun komutanım!" dedim. Hatırlıyor musun, ilk Darülfünun mezunları toplanırken ne kadar sıkılmış ve ne kadar üzülmüştüm. Benim ince fırçama karşılık, elime kalın bir tüfek tutuşturmuşlardı.

Yumuşak yastıkların arasında, ruhumun derinliklerine kadar daldığım şairane yaradılışlı dünyamdan beni çekip çıkarmışlar, belime kılıcın sert kayışını kuşatmışlardı.

Orada burada sürüklenen fırçama ve şair kalemime bakarak, askerlik talimlerine göre sana diyorum ki, ben mi asker oldum, kumanda edeceğim bölüklerin vay haline!

Güzel nişanlım, meğer öyle değilmiş.

Benim gibi muhallebiyle nazlı büyütülmüş birçok ihtiyat zabiti var. Onlar buradaki zekâ ve cesaret örneklerinin en azgını, en fedakâr kahramanları kesildiler.

Hepimiz vatanımızın en küçük bir kayasının savunmasındaki önemi idrak ederek uğrunda güllerimizi esirgemiyoruz. Bir ay evvelki harpte, komutanım muhterem Celâdet, yüzbaşılıkla taltif edildi. Ben teğmenlikle taltif edildim. Fakat her ikimiz de bundan mahcup olmuştuk. Çünkü kanımızı akıtmadan nail olduğumuz zafer hiçtir.

Göğüslerimizi süsleyen şu kırmızı kurdeleleri bile ufak hizmetlerimiz için biz fazla görüyorduk.

Vatanımızı o kadar seviyoruz ki, verilen mükâfatla övünmek, kıvanç duymak değil, belki tarihimizin millî iftihar vesilesi olmak istiyoruz.

Eğer senin o melek gibi muhabbetine karşı bir nankörlük ise, vatanımız hürmetine beni lanetleme!

Evet, ben şimdi mübarek vatanımızı senden çok seviyorum. Ne olur, üzülme. Şu şekilde seslenişini duyar gibiyim: "Beni hâlâ seviyor musun?"

Evet Şefika, ah yüreğimi dinlemen, ruhumun sesini duyman mümkün olsaydı. Belki sen, dilimden duymak isterdin. Ama dil, sevgi ülkesine tercümanlık yapamaz. Çoğu kişiler, kendi sevgilerini başka türlü göstermek isterler. Bu kişinin sezgilerini, duygularını sözleri vasıtasıyla anlatmak istersen yanılırsın.

Çünkü vatanımı senden çok seviyorum. Bana kızma gücenme. Şunu ifade etmek istiyorum ki, vatanı sevmiş olmam seni sevmiş olduğumu göstermez mi?

Şunu iyi bil ki, vatanını sevenler, onun taşını toprağını değil, güzelliklerini severler. Milleti uğruna can verenler, onun saçı sakalı için değil; değerleri, fazileti, tarihi ve saygınlığı için severler.

Sen de ulusumuzun, vatanımızın güzelliği, temizliği ve faziletlerinden biri, birincisisin. Onları sevmiş olmam, seni sevmiş olmamdır. İşte, seni doğrudan severim, yürekten severim, candan severim. Benim yüreğimdeki sevgiyi göstermek için sevgi sözü azdır.

Önceleri, Marmara'nın mavi atlas kucağına yaslanan işveli İstanbul'umuzun latif manzaralarının resmini çizerken, bütün güzelliklerinde senden ilham alıyordum.

Bu vatan aşkına düşeli şunu iyi anladım ki, gözlerin, savaşı bitiren, barut bulutlarını dağıtan güneşin şu ufka bahşettiği mavi bir saflığa benzediği için beni cezbediyormuş. Sırma saçlarının bukleleri, sakin bir günde seyretmeye muvaffak olduğumuz grubun altın renkli güneş ışınlarını karattığı için onları hasretle arzu ederek arıyorum.

Yanaklarının pembeliği, burada haşin gece savaşlarını takip eden istirahat aydınlıklarını temsil ettiği için onlara buradan büyük birer hayranlık buseleri takdim eyliyorum. Biraz önce, küçük madalyondaki fotoğrafını koynumdan çıkararak, doyamayan, ah kanamayan gözlerimle seyrettim.

Yok, yok dedim... Bu bir güzel gölge. Onun için latif, mavi, pembe, kırmızı renklerini göstermiyor.

Ben de zihnimde kazınmış olan o gülümseyen parlak suretini seyre daldım. Dünden beri kalbimi inleten hazin bir hissin pençesinde üzülerek, seni hararetle düşünmeye başladım.

Eğer ettiğim yemin üzere, Kanlı Tepe'nin geri alınışı uğrunda şehit olursam, seni saracak keder ve ıstırapları vicdanımda duyarak titredim.

Hayır Şefika'cığım, hayır! Sen hayat baharının kokulu bir gülüsün. Vatanımıza faydalı kokular saçarak birçok şefik iyilikler etmelisin.

BAK, İKİ GÖZÜM! ÜZÜLME, BENİ DİNLE!

Eğer şehit olursam, Çanakkale gazisi bir zabitle evlenerek, insanlığın sana yüklediği güzel görevi yerine getirmeye çalış. Yalnız senden bir ricam var...

Kanlı Tepe'de açılacak damarlarımdan sıcak bir damla kan, kalbinin en samimi bir köşesinde sonsuza kadar asılı kalsın.

Elveda ey ruhumun çocukluk sevdası. Ölünceye kadar seninim.

Semih

Genç mektepli Semih, Kanlı Tepe'yi ele geçirmek için yaptıkları taarruzda şehit düştü. Ve bu mektup onun son mektubu oldu.

Çanakkale'nin İlk Gönüllü Mekteplisi

Çanakkale Savaşı tüm şiddetiyle devam ediyordu. Daha fazla askere ihtiyaç vardı. Özellikle İstanbul'da, gönüllü kayıt merkezleri açılmıştı. Askerlik şubeleri, gönüllü olacak gençleri Çanakkale'ye çağırıyordu. Mektepli genç gönüllüler bu çağrıya kayıtsız kalmadı.

Gönüllü asker yaşı öyle aşağılara inmişti ki, ilköğretim öğrencilerinin son sınıfındakiler dahi Çanakkale savunmasına gitmek için orduya gönüllü yazılıyordu.

Özellikle Galatasaray Lisesi, ilk gönüllü öğrenciyi çıkartmakla bu konuda hayli coşkuluydu.

646 numaralı Celal, heyecanla Çanakkale mücadelesine katılmak istiyordu. Ve gidecekler arasında "ilk gönüllü" olmak istiyordu. Bunun için de, sabaha kadar askerlik şubesinin önünde beklemeye karar verdi.

O gece babası, oğlu Celal'le konuştu.

– Oğlum, senin gibi bir evladımız olduğu için çok mutluyuz.

Celal'in annesi de aynı duygular içerisindeydi,

– Evladım, seninle gurur duyuyoruz! Vatan için gönüllü Çanakkale'ye gitmek istiyorsun ya, Allah işini rast getirsin.

Celal'in anne babası evlatlarıyla gurur duymuştu. İstese-lerdi, oğulları Celal'i yolundan çevirebilirlerdi. "Oğlum daha küçüksün. Üstelik mecbur tutmuyorlar. Sen de okuyarak bu

vatana hizmet et…" türünden sözlerle onu vazgeçirebilirlerdi. Celal vazgeçmese dahi, en azından bu sözleri söylemiş olabilirlerdi. Ama o anne babalar öyle kutlu anne ve babalar idilerdi ki, vatan sevgisi onlarda coşkun seller gibiydi.

Bir sabah, askerlik şubesine gelenler gözlerine inanamadı. Kapıda bir çocuk vardı. Genç bir çocuk. Askerlik şubesi çalışanları çocuğun omzuna dokunarak:

– Evladım, ne zamandan beri buradasın? diye sordu. Genç çocuk akşamdan beri şubenin önünde beklediğini söyleyince, şube çalışanları iyice şaşırdı.

– Akşamdan beri mi? Delikanlı, aferin. Senin gibi çocuklarımız bize güven veriyor.

– Teşekkür ederim. Ben gönüllü askere yazılmak istiyorum. Çanakkale savaşlarına katılmak istiyorum.

– İçeride hemen halledelim.

Hep birlikte şubeye girdiler. Mektepli Celal, ilk gönüllü olmak istiyordu. Herkes ona hayranlık dolu gözlerle bakarken, o aklından hep Çanakkale'yi geçiriyordu.

Nihayet gönüllüler listesinin en başında Çanakkale'ye uğurlandı.

– Oğlum, Allah işini rast getirsin. Şehitsin veya gazisin. Bu vatan için fedakârlığın unutulmayacak, diyen anne babası çocuklarını kucakladılar. Annesi birden ağlamaya başladı. Celal:

– Ağlama anne! Gurur duyacağın bir evlat var karşında, diyerek annesinin gönlünü teskin etti.

Babası, sarıldığı evladını bağrına basarak:

– Oğlum, vatan sağolsun, seninle hep gurur duyacağız, diye haykırdı.

Mektepli Celal, ana ocağından peygamber ocağına doğru yola çıktı. Fakat cepheye vardıktan sonra günler geçti, haftalar geçti, aylar geçti... Mektepli Celal'den hiçbir haber alınamadı. Sadece mıntıkası ve son mektubu dışında hakkında hiçbir bilgi gelmedi. O da sessiz sedasız şehit olup kaybolanlar arasındaydı.

İsmi her yerde konuşuldu. Akıbeti meçhuldü ama adı altın çerçeveler içerisine yazıldı.

Kanıyla Zarf Yazan Mektepli

İstanbul Askeri Müzesi... Kanlı bir zarf, camekânın içerisinde... Vardır mutlaka bir öyküsü. Zarfta aynen şunlar yazıyor, gidip görülebilir:

Bölük cihada devam etsin! Benim kanım da yerde kalmasın!

Türk çocukları bu askeri müzede bu zarfı görsün. Zarf, dünyanın en kutsal zarfı. Zira kanla yazılmış bir zarf... Mektepli şehidin kanıyla.

İstanbul'da genç bir öğrenci. 948 sınıf numaralı Mehmet Muzaffer. O da Galatasaraylı. O da mektepli. Onun da gelecek hayalleri vardı. Ama şimdi hayal kurmanın zamanı değildi. Çanakkale'de mücadele zamanıydı.

Çanakkale mücadelesinde bir gün alay kumandanı, mühimmat sevkıyatı için kamyon lastiklerine gereksinim olduğunu söyler. Bunu da ancak İstanbul'dan temin edebileceklerini ifade eder. Kamyon vardır ama lastikleri yoktur.

Mektepli Muzaffer, İstanbul çocuğuydu. Karargâh kumandanı bu yüzden Muzaffer'i görevlendirdi. Hemen bir zarf hazırlandı. İstanbul'daki malzemenin temini için gerekli paranın Genelkurmay Başkanlığı'nca adı geçen yedek subay Mehmet Muzaffer'e ödenmesi için gerekli ifadeler kullanıldı.

Mektepli Muzaffer İstanbul'a geldi. Ancak, İstanbul'da da lastik bulmak imkânsız gibiydi. Zaten her şey kıttı.

Muzaffer, zorlu aramalardan sonra nihayet kamyon lastiğini Yahudi bir tüccardan buldu. Mal çok pahalıydı. O gün de

işini halletmesi lazımdı. Yani Genelkurmay Başkanlığı'na da gidip para işini halledecekti. Lastiği bulmadan Genelkurmay'ı ziyaret etmemişti. Ama şimdi lastiği bulmuş, kaçırmak istemiyordu.

Tüccara, malları ancak yarın sabah ezanıyla birlikte alabileceğini ve parayı da o zaman ödeyebileceğini söyledi. Tüccar, "Tamam" dedi. Muzaffer derhal parayı teslim almak için Genelkurmay'a gitti. Ancak, görevli kaymakam Mektepli Muzaffer'e sertçe çıkıştı.

– Evladım, ne diyorsun sen! Biz askerin postalını bulamıyoruz, sana nasıl araba lastiği için para verebiliriz! Git işine, asabımı bozma!

Muzaffer aldığı bu cevap karşısında yılmadı. Birliğine giderken mutlaka yanında lastikleri de götürmeliydi.

Karaköy'de bir kırtasiyeye girdi. Banknot paraların basımında kullanılan kâğıdın aynısını aldı. O gece mürekkep ve boyayla tıpkı gerçek kâğıt para gibi yüzlük bir banknot yaptı. O zamanlar kâğıt paraların önünde şu yazı vardı:

"Bedeli İstanbul'da altın olarak karşılanacaktır."

Mektepli Muzaffer, bu ibare yerine kâğıt paranın altına şunu yazdı:

"Bedeli Çanakkale'de altın olarak karşılanacaktır."

Altından kastettiği şey Mehmetçik'in kanıydı.

Muzaffer, günün erken saatlerinde derhal İstanbul Merkez Kumandanlığı'na gitti. Gerekli asker ve arabayı temin etti. Bunlarla tüccara hareket ettiler. Sabah ezanıyla birlikte lastikler dükkânın önünde hazır bekletiliyordu. Gece karanlığı, havagazı fenerinin loş ışığıyla şöyle böyle aydınlatılıyordu.

Lastikleri askerler arabaya yükledi. Sonra Muzaffer çıkardı 100 parayı, tüccara verdi. Tüccar kâğıt parayı aldı, direk cebine koydu.

Muzaffer, malları Çanakkale'ye ulaştırmak için yola çıktı.

Peki, Yahudi tüccardaki sahte kâğıt para ne oldu? Tüccar bu parayı kullanabildi mi?

Tüccar, Osmanlı Bankası'na parayı bozdurmak için gittiğinde, kendisine paranın sahte olduğu söylendi. Adam şaşkınlık geçirdi. Fakat Şehzade Abdülhalim Efendi bu olayı duyunca, olaya el koydu. Yahudi tüccarı bulduranak sahte kâğıt paranın karşılığı olan altını adama verdi. Sonrasında ise, bu paranın manevi değerini iyi bildiğinden, desenli, kıymetli bir mücevher kutusunun içerisine koydu. Kutuyu da İstanbul Emniyet Teşkilatı'nın müzesine hediye etti.

Mektepli Muzaffer, savaşlar boyunca teğmenliğe terfi ettiğinde yaralıydı. Zaten bu yaralı kahramanlığından dolayı terfi etmişti. Ama o buna sevinmedi. Çünkü kendisinden feci durumda olanlar vardı. O, bu durumu şöyle anlatmıştı:

Terfi ettiğime sevinmedim. Harp madalyası almıştım ama bana gelene kadar, kolunu bacağını savaş meydanlarında bırakan arkadaşların daha üst madalyalarla ödüllendirilmeleri gerekir. Savaş meydanlarında bedenlerinin bir parçasını bırakan arkadaşlarımın madalya ile mükâfatlandırılmaları ne kadar yerindeyse, benimki gibi basit bir yara alanın da madalyaya lâyık görülmesi o derece yersizdir.

Halil Paşa, Mektepli Muzaffer'i Anlatıyor

6. Ordu Komutanı Halil Paşa, mektepli kahramanı şöyle anlatıyor:

Bir boğuşma sırasında boğazından ağır yaralanan 18. Kolordu 52. Tümen 9. Alay emir subayı İstanbullu Muzaffer, hayatının son dakikalarına geldiğini görünce, sükûnetle son görevini yapmaya başlamış ve konuşamadığından, cebinden çıkardığı

bir mektup zarfının üzerine kurşun kalemle, "Kıble ne yöndedir?" diye yazıp, o tarafa dönerek, kalbindeki şahadeti dille söyleyemediğinden, kana boyanan zarfın ortasına okunaklı bir şekilde kelime-i şahadeti yazdıktan sonra, zarfın üç yerine, "Bölük cihada devam etsin. Benim kanım da yerde kalmasın" cümlesini yazmış. Fakat ikisini imzalayıp üçüncüyü imzalayamadan son nefesini vermiştir.

İstanbul Lisesi Öğretmeni Seracettin Bey'in Çanakkale Savaşı'nda Tanık Olduğu Muhteşem Bir Olay...

"Okullarını Bırakıp Çanakkale Cephesine Koştular!"

Yaşları henüz gencecikti. Okul çağındaydılar. Vatanın çağırdığı günde okullarını bırakıp talimgâha koştular. Oradan da Çanakkale Cephesi'ne...

10 Ağustos günü, Koca Çimentepe karşısına 20 İngiliz zırhlısı yanaştı. Dakikada 1,360 mermi püskürten 240 topu saatlerce bu mevzie diktiler.

Topraklarının üzerinden güneşin hiç eksilmediği İngiltere, gururlu ve inatçı hiddetine bu tepeyi hedef tutmuş, aralıksız ateş ve ölüm yağdırıyordu.

Hücuma, savunmaya ve korunmaya imkân vermeyen bu amansız şiddet önünde Türk'ün azmi ile insanın hayatını koruma duygusu birkaç dakika mücadele eder gibi oldu.

Tepeye adım adım ilerlemekte olan düşmanı her ne suretle olursa olsun eski mevzilerine atmak lazımdı. Bir anlık tereddüt, Türk'ün tarihi payitahtı İstanbul'u kaybettirebilirdi.

Bölgenin komutanı, en tehlikeli noktada bulunan alayın siperlerine doğru ilerledi. Hem rica, hem emreden bir sesle:

– Bu alayı oynatıp düşmanın üstüne atacak subay yok mu? diye bağırdı.

O altı genç, bir akşam önce öğrenip ezberledikleri marşı söylemeye başladılar:

Anam beni yetiştirdi bu ellere yolladı Al sancağı teslim etti. Allah'a ısmarladı. Boş oturma çalış dedi hizmet eyle vatana. Sütüm sana helal olmaz saldırmazsan düşmana.

Marşı bitirdikten sonra hep bir ağızdan, "Allahu Ekber, Allahu Ekber Lâ İlâhe İllâllahu Vallahu Ekber" tekbirini söyleyerek siperden fırladılar. Bu işaret, erlerin coşmaya hazır olan, yaradılışlarındaki yiğitlik duygularını kabartmaya yetti. Birbiri arkasından saflar ileriye atıldılar.

Hepsi de şehit düşen mektepli askerlerin mübarek vücutlarının üstünden atlayarak düşmana saldırdılar. İngilizlerin eline geçen mevzileri geri aldılar.

Süleyman Nazif, Şehit Mekteplileri Anlatıyor

Bu bahadırlık ve fazilet önünde idrakin, muhakemenin, hissin, hayalin titrediği andan beri hiçbir şeyi imkânsız göremiyor, hiçbir iddiayı reddedemiyorum, yalanlayamıyorum.

Katil insanlığın zekâsıyla, binlerce yılda bulup geliştirdiği her saldırı silahının, Çanakkale'de askerimizin göğüsleri üstünde kırıldığını görüp işittiğimden bu yana şuna inanıyorum:

Türk milletinin bu mektepli şehitleriyle, onlarla beraber ölen ve kalan arkadaşları destan tarihinden bugün canlı bir örnek vermişlerdir.

Bunlar tek tek fedakârlar değildirler. Yaşattıkları da tek bir olay değildir. Ölüme karşı vakarlı bir alınla, gururlu bir göğüsten coşan marşı ve tekbiri söyleyerek ilerlediler.

Aziz Türk Milleti! Koca Çimentepe'yi unutma. Koca Çimentepe'ye ömrüm boyunca birkaç şükran ve kutlama haccı borcun olsun.

Koca Çimentepe'nin masum sessizliğinde o kahraman evlatlarımız şehit düşerken haykırdıkları marşı, kulaklarınızda ve vicdanınızda duyacaksınız. Ben bu satırları yazarken, "Biz Koca Çimentepe'nin ölümsüz bekçileriyiz" seslerini işitiyorum.

Niğde'nin Mektepli Şehidi Hukuk Öğrencisi Hasan Ethem

"Böyle Mukaddes Bir Görevde Olduğum İçin Huzurlu Ve Mutluyum!"

Tarihler 4 Nisan 1915'i gösteriyor... Gönderilememiş mektup tüm hüznüyle bir köşede bekliyor. Mektup, "Dört asker doğurmakla müftehir şanlı Türk annesi!" diye başlıyor.

Hem öğretmen, hem öğrenci. Kendini yetiştiren ve yetiştirme mücadelesi veren; ileriye, daima ileriye bakan terakkiperver ve kadirşinas bir kişilik. O da gencecikti. Niğde'nin Hacı Abdullah köyünde 28 Şubat 1890'da doğmuştu. Fakir bir ailenin çocuğuydu. Ama o ne yaptı etti, kendini yetiştirdi. Okudu eyledi, öğretmen oldu. Fakat bununla da yetinmeyerek İstanbul Hukuk Fakültesi'ne de kaydolur. Burada hukuk eğitimi görmeye başlar.

O da bizim gibiydi. Amaçları vardı, hedefleri vardı... Evlenecekti. Hayatı doya doya yaşayacaktı. Ama bütün bu çekiciliklere bir kenara itti, cepheye koştu. Tam da hukuk fakültesini bitirmek üzereydi, son sınıfta okuyordu.

Hani köylü çocuğuydu ya Hasan Ethem... Anne babası fukaralardı. Ona hep, "Oku oğlum, oku, büyük adam ol" derlerdi. "Bizim gibi fukaralık çekme" nasihatını da eksik etmezlerdi. O da okumuştu. Hem de iki üniversite...

Çanakkale Cephesine giderken anacığıyla helalleşmişti.

– Sevgili Anacığım, hakkını helal et. Gitmek var, dönmek yok! dediğinde zavallı yaşlı kadın:

– Vatan sağolsun, evladım! diyebilmişti. Sonra yüzüne bir hüzün çökmüştü. Sanki hissetmişti ruhunun derinliklerinde... Sanki olacaklar âyan olmuştu kendisine.

Artık her ana gibi, yaşlı kadın, Hasan'ından gelecek mektupları gözleyecekti yollarda. Her ana gibi o da hasret tohumları serpilmiş mektuplarda bulacaktı teselliyi.

Çocukluğu, bir dere kenarında bulunan köyde geçti Hasan Ethem'in. Yaban armut ağaçlarının kenarlarında az gölgelenmedi. Yemyeşil otlaklar, masmavi gökyüzü ve bembeyaz rüzgâr onun âdeta çocukluk arkadaşlarıydı.

Dönülmez akşamın ufku misali, cepheler hep hasret yurdudur. Savaş meydanları, özlem ekilen tarlaları andırır. Her bir şehit bu tarlalarda ekilen şehadet tohumlarıdır, fedakârlık tohumlarıdır. Bu tohumlar, toprağa serpildikçe yeşerir. Yani onlar kuru değil, yemyeşildir aslında. Onlar ölü değil, diridirler.

Acıların katmer katmer olduğu Çanakkale Cephesi, yakında gün yüzüne çıkacak olan şehit tohumlarının serpildiği yerdir. Onlar çoktan yeşerdi de aramızdalar artık.

Hasan Ethem, bu katmer katmer acıların ruhsal tanığıdır. O ve onun gibiler, mahşerî karanlığa yakılmış kutsal mum ışıklarıdır. Bu mumların her bir damlası yürek yarası açmaz, bilakis bu damlalar yarının huzur habercisidirler.

Mektepli Hasan Ethem bu neşvünema bulan aydınlık damlalardan biriydi. Hem de en büyüklerinden biri...

Cephedeydi... Eline kalemi aldı. Başladı yazmaya. Sonra bu mektubu anneciğine göndermek nasip olmadı. Kader bu ya... Bu "son mektup"tu.

Mektepli Hasan Ethem'in Özlem Kokan Acı Mektubu

Sevgili Anneciğim! Dört asker doğurmakla iftihar kaynağı şanlı Türk annesi!

Nasihat dolu mektubunu, Divrin Ovası gibi güzel, yeşillik bir ovacığın ortasından gelen derenin kenarındaki armut ağacının kenarında otururken aldım.

Tabiatın yeşillikleri içinde mest olmuş ruhumu bir kat daha takviye etti.

Böyle mukaddes bir vazifenin içinde bulunduğuma sevindim. Gözlerimi açtım, uzaklara doğru baktım. Yeşil yeşil ekinlerin rüzgâra dayanamayarak eğilmesi, bana, anneden gelen mektubu selamlıyorlarmış gibi geldi.

Gözlerimi sağa çevirdim. Güzel bir yamacın eteklerindeki muhteşem çam ağaçları kendilerine mahsus bir seda ile beni müjdeliyorlardı.

Nazarlarımı sola çevirdim. Cığıl cığıl akan dere, bana, validemden gelen mektuplardan dolayı gülüyor, oynuyor, köpürüyordu. Valideciğim, sen yine kederlenme. Ben seni buralara mutlaka getireceğim.

Ey Allah'ım!

Bu ovada O'nun sesi ne kadar güzeldi. Bülbül bile sustu, ekinler bile hareketten kesildi, dere bile sesini çıkarmıyordu. Herkes, her şey, bütün mevcudat O'nu, o mukaddes sesi dinliyordu.

Ezan bitti. O dereden ben de bir abdest aldım. Cemaat ile namazı kıldık.

O güzel yeşil çayırların üzerine diz çöktüm. Bütün dünyanın dağdağasını ve debdebesini unuttum.

Ellerimi açtım ve dedim ki:

Ey Ulu Allah'ım!

Ey şu öten kuşun, meleyen koyunun, secde eden ekinin, şu heybetli dağların Hâliki!

Sen bütün bunları Türklere verdin. Yine Türklerde bırak.

Çünkü böyle güzel yerler, seni takdis eden ve seni ulu tanıyan Türklere layıktır.

Ey benim Rabb'im!

Şu kahraman askerlerin bütün dilekleri, İsm-i Celalini İngilizlere ve Fransızlara tanıtmaktır.

Sen bu şerefli dileği ihsan eyle ve huzurunda titreyerek böyle güzel ve sakin bir yerde sana dua eden biz askerlerin süngülerini keskin, düşmanlarını zaten kahrettin ya, büsbütün mahv eyle. Kalktım. Artık benim kadar mesut, benim kadar mesrur bir kimse tasavvur edilemezdi. Çamaşır falan istemem. Paralarım duruyor.

Allah razı olsun!

Oğlun Hasan Ethem

12 Yaşındaki Mektepli Cepheyi Anlattı Mektepli Seyfullah'ın Göz Yaşartan Mektubu

Çanakkale savunmalarında genç mektepli kuşak örnek mücadeleler vermiştir. Bunlardan birisi de, Çanakkale Lisesi'nin henüz 1. sınıf öğrencisiyken cephe hazırlıklarını anlatan Mektepli Seyfullah'tır. Kardeşi Emrullah Nutku, ağabeyi Seyfullah'ın henüz 12 yaşındayken annesine yazdığı mektupta, 29 Eylül 1914 tarihli cümleleri şöyle ifade eder:

> ***Sevgili Anneciğim!***
>
> Canımıza tak diyen iki yıllık gurbet hayatından artık kurtuluyoruz. Sana ve aileme kavuşacağım için seviniyorum. Mektebimizi alıyorlar. Hastane olacakmış, bizi de İstanbul'daki mekteplere dağıtacaklarmış. Hocalarımızın çoğu da askerlik hizmetine gidiyorlar. Büyük sınıflarda gönüllü yazılacaklarmış. Bugün Türkçe hocamız sınıfa geldi ama çok kalmadı, bize veda etti. Bize, zamanı gelince cephede yapılacak vatan hizmetinin mektepte yapılan hizmetten kutsi olduğunu söyledi.
>
> Birkaç günden beri Çanakkale sokaklarından askerler geçiyor. "Çanakkale içinde Aynalı Çarşı/ Ana ben gidiyom düşmana karşı" şarkısını söylüyorlar. At üstünde zabitler, top arabaları, mekkare ve deve kervanları sokağımızı doldurdu. Harp olacakmış. İngiliz ve Fransız harp

filoları Boğaz'ın dışında dolaşıyormuş. Buraları bombardıman edeceklermiş. Bu bombardımanı görmek isterdim, fakat yakında Çanakkale'den ayrılacağız. Ama size kavuşacağım ben. Beybabamın, sizin ellerinizi öper, kardeşlerime selam ederim.*

* Emrullah Nutku, Çanakkale'nin Şanlı Tarihine Bir Bakış.

Oğlu Toygar Akman'ın Dilinden İstanbul Lisesi'nin Emektar Öğretmeni Esat Lami Akman Anlatıyor

"Neden Bizden Bilim Adamı Çıkmamış?"

Bir gün, "Neden bizden bilim adamı çıkmamış? Diğer ülkelerden ne farkımız var? Bizden hiç mi aydın yetişmemiş?" şeklinde ileri geri gaf yaptığımda babam gözlüklerini yavaşça çıkararak, "Aydın kaldı mı ki?" demiş ve anlatmaya başlamıştı. Anlattı... Anlattıkça ağladı ve gözyaşlarını silerek şu hatırasını nakletti:

O günlerin birinde İstanbul Lisesi'nde, lise birinci sınıf talebelerine ders veriyordum. Sınıfın kapısı iki kez tıklatıldıktan sonra açılmıştı. İçeriye müdür muavini ile kalpaklı bir binbaşı girmiş ve sert bir asker selamı çakmıştı.

Ben de ayağa kalkarak kendisini selamlamıştım. Daha ziyaret sebebini sormadan binbaşı bana bakmış ve tok bir sesle:

– Muallim Bey, memleket vatan evladından hizmet bekler! dedikten sonra sınıfa dönmüş ve arka sıralarda oturan uzun boylu öğrencilere:

– Sen gel, sen gel, köşede oturan sen de gel, diye seslenerek öğrencileri toplamaya başlamıştı.

Ön sırada oturanlar kendilerinin de alınması için oturdukları sırada dik oturmaya ya da ayaklarının ucuna basarak ayağa kalkmaya çalışıyorlardı.

Binbaşı bu öğrencilere acı acı gülümseyerek bakmış ve sırtlarını okşamıştı. Topladıkları öğrencileri Selimiye Kışlası'nda üç aylık eğitimden sonra Çanakkale'ye götürüyorlar ve bir daha da gelmiyorlardı.

Rahmetli babam sözlerinin burasında durmuş, dopdolu gözleriyle bana bakarak şöyle demişti:

Gidenlerin hiçbiri geri gelmedi. Hepsi de lise birinci sınıfa kadar gelmiş ve şehit düşmüşlerdi. Daha ne vereceklerdi ki? Memlekette aydın mı kaldı ki oğlum?

ÇANAKKALE MAHŞERİNDEN İBRETLİK CÜMLELER
Gaziler Anlatıyor

Gazi Mustafa Konar

20 yaşımda gittim askere. 7 yılda döndüm köyüme. Ben köydeyken seferberlik ilan edildi. Kapalı kâğıtlar geldi. Kim var kim yok, herkes çantasını kaptı gitti. Ben de Çanakkale'ye gittim. Kabatepe taraflarından ateş sesleri geliyordu. Düşman Seddülbahir'e çıktı. Biz bir sabah karavanayı yemeden silah başı yaptık. Palamutluk'un içinden Kocadere'ye geldik. Burada hiç yara almadım. Ama yanı başımda ne kadar insan öldü. Hep gördüm. Arkadaşımdılar. Bizim köyden 20'ye yakın insan gittik. 4-5 kişi geriye ancak geldik. İstihkâmların içi şehit dolardı. Arpa demeti gibi yayılır kalırlardı.

Gazi Mehmet Çavuş

Bizim bölüğümüzden avcı hattına birtakım çıkardılar. Biz de onun gerisinde istirahat ettik. Sonra akşam oldu. Hepimizi topladılar. Yola çıktık. Yolda askeri durdurdular. Asker birbiriyle helalleşti. Zabitan emir etti. Biz de hep helalleştik. Sonra yola

çıktık. Yolun kenarına çantaları çattık... Sonra bir emir geldi, "Hücuma hepsi bir kalkacak" diye. O emir mucibinde hepimiz hücuma kalktık. Hücuma kalktığımızda hepimiz, "Allah, Allah!" diye bağırıyorduk. Biraz ileri varınca bomba atmaya başladılar.

Çok şiddetli ateş oluyordu. Bizden de onlardan da... Yaralı düştüm. Tekirdağ Hastanesi'nde 8 gün ağır yattım. Sonra yine Çanakkale cephelerine döndüm. Kirte'ye gittim. Orada üç yerimden yaralandım. Biri kafamdan. Hâlâ parça kafamda duruyor. İki tanesi de sağ ayağımdan.

Gazi Mehmet Boz

Önce Arıburnu'nda, daha sonra İran taraflarında Ermeni ve Ruslara karşı muharebelere girdim. Hem makineli tüfek kullandım, hem de mavzer. En çok mavzer kullandım. 13. Fırka'daydım. Abdurrahman Efendi vardı. Yüzbaşımızdı. 60 kişi gittik buradan Arıburnu'na. Bir ben geldim geriye. Arıburnu'nda çok harp yaptık. Kumdere'de arkadaşlara, "Kaldırmayın kafanızı" diyorum. Gâvuru göreceklermiş. Kaldırdılar kafalarını, yediler kurşunu. Boyladılar Kumdere'yi.

Gazi Mustafa

Ben gızgından bilmedim yaralandığımı. Arkadaşlar dedi ki: "Sen yaralanmışsın Mustafa Onbaşı. Yeninden kan sızıyor." Bir de baktım, parmağım yok. O ateşin içinde öleceğini kalacağını bilemiyorsun. Zabitlerimiz bize tembih ederlerdi:

"Oğlum, salaten tüncine'yi okuyun!"

Bilenlerimiz okurdu. Bilmeyenlerimiz de tekbir alırdı.

Kuşlar vardı yeşil yeşil. Ateşin arasında gezerlerdi. Sonra zeytin ağaçlarına konarlardı. Başka bir şey görmedik. İşte o zeytin ağaçlarını kurşun, gülle kırmış, yıkmış, dalını, budağını karıştırmış. O yeşil kuşlar oraya konarlardı. Kurşun murşun Allah tarafından onlara dokunmuyordu.

Yarbay Şefik Aker

Erlerimin yüzlerine topluca baktığım zaman, metin çehrelerine, gürbüz vücutlarla karşılaşırdım. Hepsinin gözlerinden yiğit ırkımın müstesna vasıflarını okurdum. Düşmanlara yenilmeye tahammülleri yoktu. Savaşmanın şiddetinden ve cefasından yılgınlık göstermezlerdi. Hepsi milleti ve yurdu uğrunda fedakâr, cesur, gayretli ve itaatli insanlardı. Şefkat duyguları yüksek kimselerdi. Vazifeye bağlı, fedakâr ve atılgan gençlerdi. İçlerinde öyleleri de vardı ki, fikren de, tahsil yönünden de kendilerini yetiştirmişlerdi.

Bir Gazi Dede'nin Gözyaşları
"Aramızda Çocuk Yaşta Mektepliler Vardı!"

104 yaşındaydı. Balıkesir'in Mallıca köyündendi. İri yarı ve iki metreyi geçen endamı olduğu için lakabı Azman Dede idi. Çanakkale'den laf açıldığı zaman hıçkıra hıçkıra ağlarmış. Mallıca'nın köy kahvesinde Gazi Dede'mizi bulmuşlar. Ondan Çanakkale hatıralarını dinlemişler... Acı hatıralarını... Buyurun, necip Türk milletinin büyük gazisini dinleyelim:

Bir hücum sırasında bölük erimişti. Yüzbaşı telefonla takviye istedi. Gece yarısı, siperleri takviye için istediğimiz askerler geldi. Hepsi, askere alınmış gencecik insanlardı. Ama içlerinde daha çocuk denecek yaşta üç-dört asker vardı ki, hemen dikkatimizi çekti. Bölüğü düzene soktum. Yüzbaşı gelenlerle tek tek ilgileniyor, karanlıkta el yordamıyla üstlerini başlarını düzeltiyor, sabah yapılacak olan süngü hücumuna hazırlıyordu. Sıra o çocuklara geldiğinde, o cıvıl cıvıl şarkı söyleyerek gelen çocuklar birden çakı gibi oldular.

Yüzbaşı sordu:

– Yavrum, siz kimsiniz?

İçlerinden biri:

– Galatasaray Mekteb-i Sultanisi talebeleriyiz! Vatan için ölmeye geldik! diye cevap verdi.

Gönlüm akıverdi o çocuklara. Bu savaş için çok küçüktüler.

Daha süngü tutmasını dahi bilmiyorlardı. Onlarla ilgilendim. Mermi böyle basılır, tüfek şöyle tutulur, süngü böyle takılır, düşmana şöyle saldırılır, diye onları karşıma alıp bir bir gösterdim. Siperlerin arkasında ay ışığında sabaha kadar talim yaptık. Gün ışımadan biraz dinlensinler diye siperlere girdik. Ortalık hafif aydınlanır gibi olunca, hep yaptıkları gibi, düşman gemileri gelip siperlerimizi bombalamaya başladılar. Yer gök top sesleriyle inliyordu. Her mermi düştüğünde minare gibi alevler yükseliyor, bir gün önce ölenlerin kol, bacak, el, ayak gibi parçaları havaya kalkan toprakla siperlere düşüyordu. Mermiler üzerimizden ıslık çalarak geçiyordu. Siperler toz duman içinde kalmıştı.

Bir ara yüzbaşı:

– Azman yandık! diye siperin köşesini işaret etti.

O şarkı söyleyerek sipere gelen, sanki çiçek toplarmış gibi neşeli olan çocuklar, siperin bir köşesinde, sanki bir yumak gibi birbirine sarılmış gibi tir tir titriyorlardı. Çocuklar harbin gerçeği ile ilk defa karşılaşıyorlardı. Ürkmüşlerdi. Yüzbaşı, "Yandık" demekte haklıydı. Muharebede bir ürküntü, panik meydana getirebilirdi. Tam onlara doğru yaklaşırken, içlerinden biri avaz avaz bir marş söylemeye başladı!

"Annem beni yetiştirdi, bu yerlere yolladı. Al sancağı teslim etti, Allah'a ısmarladı. Boş oturma çalış, dedi, hizmet eyle vatana, sütüm sana helal olmaz, saldırmazsan düşmana."

Baktım, hemen biraz sonra ona bir arkadaşı daha katıldı. Biraz sonra biri daha... Marş bitiyor, yeniden başlıyorlar. Bitiyor, bir daha söylüyorlar. Avaz avaz! Gözleri çakmak çakmak... Hücum ânı geldiğinde hepsi süngü takmış, tüfeklerine sımsıkı sarılmış, gözleri yuvalarından fırlamış, dişler kenetlenmiş bekliyorlardı. O an geldi. Birden yüzbaşı, "Hücuuum!" diye bağırdı.

Bütün bölük, bütün tabur, bütün alay cephenin her yerinden fırladık. İşte tam o anda, tam o anda, o çocuklar kurulmuş gibi siperlerden fırlayıverdiler.

İşte o an! Tam o an bir makineli yavruları biçiverdi. Hepsi sipere geri düştüler. Kucağıma dökülüverdiler. Onların o gül gibi yüzleri gözümün önünden gitmiyor. Hiç gitmiyor! İşte o âna ağlıyorum. O çocuklara ağlıyorum.

Sefalet mi, Asalet mi, Siz Karar Verin!
Le Monde Muhabiri: "Bu Millet Yenilmez!"

Le Monde muhabiri anlatıyor:

Anadolu perişan bir haldeydi. Yoksulluk ve fukaralık diz boyuydu. Gezdiğim kasabalarda insanlar ekmeği zor buluyorlardı. Ortada savaşlardan yorgun ve yoksul düşmüş bir millet vardı. Çocukların ayakları çıplaktı. Üzerlerinde elbise niyetine çul vardı. Sefalet yürekler acısıydı. Çanakkale'deki şehitler, arkalarında dul ve yetim bırakmıştı. Biz, Osmanlı ve Anadolu büsbütün çöktü, dedik. Artık Türkler bellerini doğrultamazlar.

Bir gün yolum Anadolu'da bir köye düştü. Yolda birkaç çocuk oyun oynuyordu. Yaklaştım sordum:

– Evladım, baban nerede?

– Babam, Çanakkale'de din için öldü!

Diğer çocuğa döndüm:

– Peki, senin, evladım?

– Benim babam da din için şehit oldu!

– Peki, size kim bakıyor?

– Burada bir ebe annemiz var, o bakıyor.

O esnada yaşlı bir kadın, yanımdaki çocukları çağırmaya başlar:

– Gazanfer, Muzaffer, Mücahit! Çorba yaptım, gelin de için evladım!

Dondum kaldım. Fukaraydılar, sefalet içerisindeydiler, babalarını kaybetmişlerdi. Ama isimleri hâlâ Gazanfer, Muzaffer ve Mücahit'ti.

Şaşıracak ne var, sevgili okuyucular? Şimdi siz karar verin: Fedakârlık sefalet midir, asalet midir? Fransız gazeteci, Türk milletindeki asaleti sefaletle karıştırmış.

Bir Gazinin Günlüğü
Çanakkale Gazisi Tahir Kumkale Anlatıyor

1914 yılı Kasım ayında İstanbul'da teşkil edilen 3. Tümen 39. Piyade Alayı 1. Piyade Taburu'na 2. Piyade Bölük Kumandanı olarak atandım. Tümen kumandanı Alman albay Nikolay, alay kumandanı Kaymakam Erenköylü Nurettin Bey idi. Tabura Binbaşı Ali Hafız Rıza Bey kumanda ediyordu. Ben katıldığımda tümen, Beylerbeyi sırtlarında ve her an için Çanakkale'ye hareket hazır bir vaziyette idi.

1915 Mart'ında Haydarpaşa'dan Gülcemal yolcu gemisiyle ve Ey Gaziler Yol Göründü marşını bando çalarken ahalinin alkış ve gözyaşları arasında Çanakkale'ye müteveccihen hareket ettik. 3. Tümen Çanakkale'den Kumkale bölgesine intikal etti. Taburuma Kumkale'de Yeniköy bölgesinin savunması verilmişti.

25 Nisan 1915'te düşmanın ilk çıkarma bölgesi olan Çanakkale Anadolu yakası sahilinde, sabaha karşı Fransızların ani ve baskın şeklindeki gemi toplarının yoğun bombardımanı himayesinde Kumkale'ye çıkarmaları dolayısıyla icra edilen bütün muharebelere bölüğüm ile katıldım. Çok çetin ve göğüs göğse çetin bir savaştan sonra, bizden çok üstün olan düşmanı denize döktük. Süngü süngüye yapılan amansız muharebe 25 Nisan akşamına kadar devam etti. Düşman, gecenin karanlığından istifade ederek, sağ kalabilen kuvvetleriyle perişan bir halde geri çekildi.

Bütün gün devam eden bu Kumkale Muharebesi'nde 3. Tümen çok zayiat verdi. Subayların büyük bir kısmı şehit oldu. Bazı bölüklerde komuta çavuşlara kadar düştü. Ben de bu savaşta sağ el, sol el ve sol bacağımdan üç kurşun yarası aldım. Harp maluliyetim Kumkale Muharebesi'nde almış olduğum bu yaralar dolayısıyladır. Bu üç yara ile, düşmanı denize dökünceye kadar bölüğümün sevk ve idaresine devam ettim.

Bölüğü bölük üsteğmenine bırakarak, tedavi için önce Çanakkale'ye, oradan da Kilitbahir Seyyar Asker Hastanesi'ne nakledildim. Tedavim burada yapılamayınca, 27 Nisan'da yine Gülcemal gemisi ile, yalnız geceleri yol almak suretiyle, 30 Nisan'da İstanbul'a ilk Çanakkale gazileri olarak vasıl olduk.

1 Mayıs 1915 öğleden sonra Sarayburnu'nda sahile çıkarıldık. Büyük bir istikbal ile karşılandık. Üstü açık faytonlarla Taksim'deki Fransız Hastanesi'ne getirildik. Sabahtan beri Çanakkale gazilerini alkışlamak için yollara dökülen İstanbul halkının büyük tezahüratına ve sevgi gösterisine şahit olduk. Kalabalıktan ilerleyemedik. Bu arada binalardan çiçek yağmuruna tutulduk.

Fransız kurşunu ile yaralandım. Kaderin bir cilvesi, yine Fransız Hastanesi'nde 5 aylık bir tedaviden sonra harp malulü oldum. Buna rağmen ısrarlı talebim üzerine, yeniden Kumkale'ye bölüğümün başına döndüm.

ÇANAKKALE SAVUNMASININ GÖZ YAŞARTAN MEKTUPLARI

"Benim Bir Tanecik Kardeşim!"

Benim gözümün nuru ve ciğer köşem, canımla bir tuttuğum kardeşim, efendim. Özel selam ve dualar eder, nazik hatırlarınızı sorarım. Gülden nazik, demirden sert, narin vücudunuzun daima sağlık ve afiyette olup, Cenab-ı Hak Hazretlerinin bütün güzel vücudunuza, temiz ruhunuza sağlık ve afiyet nasip ederek, Hak yüzü suyu hürmetine ilahi yardımıyla sizi korusun. Eğer ki bu taraftan sual olunursa, Allah'ın korumasıyla bu mektubun yazıldığı tarihe kadar vücudumuz sıhhat ve afiyettedir.

Benim bir tanecik kardeşim Mehmet! Pekiyi bilirsin ya Mehmet, onbaşı olduk. Ama hâlâ okuma yazma öğrenemedik. Başçavuşumuz Hüseyin Efendi'den rica ettim. Sana şu güzel mektubu yazmaya başladı. "Hele bir kerecik dinleyeyim" dedim. Okudu, bir şey anlamadım. Ama mektup böyle yazılırmış, kâtipçesi bu imiş. Hoca efendilerden böyle öğrenilirmiş, benim neyime gerek. Anlamadıktan sonra benim neyime gerek? Koca başçavuşun eline ayağına sarıldım. Yarım saat ricalar ettim. Hele hele Allah'a bin şükür ağzımdan ne çıkarsa yazacağına söz aldım. Ama pek de cahilce şeyler söylersem düzeltiverecek. Buna da ben razı oldum. Ne yaparsın, cahil kalmanın sonu işte budur.

Ağabeyin Ömer Onbaşı

"Benim Tek Kardeşçiğim Mehmet!"

Sen bensiz oralarda ne yapıyon? Ne iş tutuyon? Haber ver bakalım. Koca Nine zahirelerimizi öğüttü mü? Köyün değirmeni işliyor mu? Şimdicik ben kalksam da köye geliversem, bir dilim ekmek bulup da bana verebildin mi? Küçük pınar taşdı mı? Daşmadıysa susuzluk çekersiniz vah vah! Bana bak oğlum, şimdicik çocuklar delikanlı yerine geçtiler. Sen de davran, Koca Nine'ne, köyün ihtiyarlarına yardım et. Sana ne viririerse yapıvir, anladın mı? Sen beş vakit namazını kılıyon mu? Yoksa tembel tembel sokaklarda mı dolaşıyon? Aman Mehmed'im, beş vakit namazını sakın, sakın ha terk itmeyesin. Namazını kılmazsan, orucunu tutmazsan, Hak Teâlâ Hazretleri seni sevmez. Beş sene sonra asker olunca yüzünde nur görülmez, sonra senin adını bölükte "Yüzü Şavksız Mehmet" koyarlar. Bizim köyün akıl hocası köy hocası olacak adam değildir. Büyük âlimdir. Sen beni dinle, neyine lazım, hoca efendinin eteğine yapışasın. Sen onda daha yirmi bin ilim kaparsın. Bizleri sorarsan ah oğlum, cenkte bilsen ne babayiğitlikler gösteriyoruz. Düşmanı kırıyoruz, vuruyoruz, bitiriyoruz.

Orduya namazlarında dua et. Ağanı da ara sıra hatırla. Sen günahsızsın, orduya dua edersin, Allah kabul eder. Beni hatırlarsan vücudumdan kurşun geçmez. Ben şehit olmak isterim. Ama önce seni büyütmeliyim. Ellerimle askere vermeliyim. Sonra beraber cenge gelmeliyiz. Ben de Kara Ali gibi senin dizinin dibinde şehit olayım. Anladın mı oğlum? Daha fazla yazdıramayacağım. Zira gözlerimden sıcak bir şey dökülüyor gibi oluyor. Beni soranların hepsine çok çok selamlar ederim.

HÜSEYİN MALTEPE İLKOKUL ÖĞRENCİLİĞİ YILLARINDAKİ ANISINI ANLATIYOR*

Yıl 1952... İlkokul beşinci sınıftaydım. Öğretmenim hafta sonunda okunmak üzere Tarih dersinden Çanakkale savaşları ve M. Kemal Atatürk'ün Conkbayırı, Anafartalar savaşları konusunu ödev olarak vermişti. Hafta tatili için gittiğimiz köydeki evimizde, bu derse çalışmak üzere hazırlık yapmıştım. Babamın Çanakkale savaşları gazisi olduğunu bildiğim için, bilfiil savaşa katılan, savaşın canlı bir şahidi olarak karşımda oturan babamdan, derse başlamadan önce biraz bilgi almak istedim. Benim ilgilendiğimi görünce, hafifçe oturduğu yerden toparlandı ve anlatmaya başladı.

"Çanakkale savaşları sırasında ben 27. Alay'ın 2. Taburu 5. Bölüğünde bulundum. Düşmanı Arıburnu'nda ilk bizim bölük karşıladı. Çarpışmalar çok çetin geçti. İngilizlerin on binlercesi karşımıza dikildi. Onların cephaneleri topu, tüfeği, her şeyi boldu. Biz onlara göre sayıca azdık. Cephanemiz de sınırlıydı. O şekilde karşılarına dikildik. Arkamızdan taze kuvvetler yetişti. Günlerce çarpıştık. Arkadaşlarımın büyük bölümü şehit oldu.

"Bir gün hiç unutmam... Akşama kadar düşmanla savaştık. Gece oldu. Zifiri bir karanlık... Göz gözü görmüyor. Ara sıra ateş açılıyor. Düşmanla mesafemiz 100-150 metre. Asker görünmüyor.

* Said Alpsoy, Ey Çanakkale, Gelenek Yayınları.

Sadece tüfeklerden açılan ateşlerin namludan çıkan alevleri görülüyor. İnce ince de bir yağmur yağıyor. Sırılsıklam da ıslandık.

"Bir ara, bölük komutanımın beni çağırdığını duydum. Sese doğru gittim. Komutanımızı buldum. Konuşulan seslerden, Tokatlı Osman Çavuş'la Bursalı Süleyman Çavuş'un da yanında olduğunu fark ettim. Bölük komutanımız üçümüzü de topladı: "Bakın evlatlarım! Durumumuz kritik. Arkadaşlarımızın çoğu şehit oldu. Her an sıra bize de gelebilir. Sancak, Osman Çavuş'ta. Biliyorsunuz, sancak birliğimizin şerefi olduğu için milletimizin de şerefidir. Osman Çavuş, Süleyman Çavuş ve Veli! Sizler bu sancağın muhafızısınız. Biz ölebiliriz, fakat bu sancağın teslim olmaması gerekir. Size bir şişe benzinle bir de çakmak veriyorum. Bunları alıp geriye çekileceksiniz. Düşman sizi yakalayıp esir edecek olursa, bu benzini sancağın üzerine döküp yakın. Sakın bu sancağı düşmana teslim etmeyin. Hepiniz Allah'a emanet olun" dedi.

"Biz bir süre sürünerek geriye çekildik. Bir müddet sonra ayağa kalkıp yürüyerek oradan uzaklaştık. Bir dereden geçmemiz gerekiyordu. Derede çok su vardı. Bir türlü dereden geçmemiz mümkün olmadı. Kenarından akan çamurlar bizi derenin içine itiyordu. Su epeyce yükselmişti. Belimize kadar çıktı, el ele tutuştuk. Bir müddet akıntıya doğru gittik. Düz bir yere altında toplanarak ayağımızdaki suları boşalttık.

"Tokatlı Osman Çavuş, bir ara sancağı sopasından çıkarttı, beline doladı. Ellerini Süleyman Çavuş'la benim omzuma koydu: "Arkadaşlar! Düşman bizi yakalayıp esir alacak olursa bu benzini sancakla beraber benim üzerime döküp ikimizi beraber yakın!" dedi."

Babam bunları söylerken kelimeler boğazına düğümlendi. Hafifçe içini çekti, yutkundu, sonra başını öne eğdi. Ağlıyordu. Gözlerinden akan yaşlar, mübarek sakalının üzerinden inci taneleri gibi dizlerinin üzerine damlıyordu.

RUŞEN EŞREF'İN KALEMİNDEN ÇANAKKALE GAZİSİ HATIRALARI

Ruşen Eşref Ünaydın, "Çanakkale Yazarı" olarak tanınmıştır. Cephelerle ilgili pek çok araştırma ve çalışması vardır. Çanakkale'yi bizzat Atatürk'e sorup, onun dilinden de aktarmıştır. Örneğin *Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal Atatürk ile Mülâkat* isimli kitabında şunları söylüyor Ruşen Eşref:

Bundan 12 yıl evvel Çanakkale muharebelerindeki hatıralarını anlatmasını Büyük Kumandandan rica etmiştim. Bu mülakat, kahramanın kendinden vakit dinlediğim askerî, vatani bir menkıbedir. Bu sade ve asil hikâyede Çanakkale'nin ve Mustafa Kemal'in büyüklüğü yan yana duruyor. O âna dek eşi görülmedik en korkunç ölüm vasıtaları ile, sayıları bizimkilerden kat kat çok ve arzın beş kıtasından devşirilme hücum alayları ile saldırıp, karşıdan bir göz alımlık bir yarımadayı aylarca gece gündüz göğü ateş, yeri ateş, suyu ateş, ufku ateş bir cehenneme çevirdikleri o imtihan meydanında dev çelikler aşındırarak, haşmetli inatlar kırarak, Çanakkale'ye "Bir gün Türkler bu geçidi tuttular, dünyayı buradan öteye aşmaya bırakmadılar" gibi ölmez bir mana kazandırmak ne yüce himmettir. Yalnız o harbin kahramanı kalmak bile bir kumandan için öyle büyük bir şandır ki, onunla hem kendi, hem milleti, hem de tarih iftihar duyar. Hâlbuki azmi bir vatan kurtarıp yeni baştan bir devlet kuran Büyük Adam'ın yaratıcı eseri önünde Çanakkale

muzafferiyeti ancak bir dibace (başlangıç) kaldı, ne şanlı dibace! Gazi Mustafa Kemal'in hizmet ve eserine ait her merhaleyi kendi millî övünç ve gururlarının belgesi olmak üzere arayıp toplayacak şimdiki ve yarınki Türk nesilleri için bu hatıralar, uzun ve çetin bir müdafaanın ve usanmayan şuurlu bir iradenin safhalarını gösterir bu hatıralar çok değerlidir. Bu sebeple onları sadece bir mecmua veya gündelik gazete yapraklarında bırakmayarak kitap halinde bastırmak istedim.

Ruşen Eşref, Mustafa Kemal'in yakın çalışma arkadaşıydı. Bu yüzden Atatürk'ü yakından tanıyordu. Onun Çanakkale'deki muzafferiyetine hayran kalmıştı. Diyebiliriz ki, Çanakkale'yi ve Atatürk'ü tüm dünyayı tanıtan Ruşen Eşref'tir.

Şimdi gelelim Ruşen Eşref'in kendi kitabında yer verdiği Çanakkale gazisi hatıralarına...

"Düşman kaçıncaya kadar Kirte'nin sağ cenahında Sığın Deresi'nde kalmış. Düşman çekildikten 14 gün sonra da geri dönmüş. Gözünün biri sakat. Çatlak kurşun kum torbasına çarpınca kum taneleri gözüne sıçramış" diye anlattığı Çanakkale Gazisi Ayaşlı Mustafa, Ruşen Eşref'e şunları anlatmış:

Mayıs'ta vardık biz. Velâkin Mayıs'ın kaçıydı, orasını bilemeyiz. Şimdi girdik müdafaaya!.. İşte düşmanla bizim istihkâmın sırası 50 metre kadardı. Neyse, müdafaa ederdik. Cephemizde 7 tane delik vardı. Lağım deliği. Lağımın biri bitti. Atacak olduk. Attık. Emir verdiler: "Lağım atılacak bugün" dediler. Tarassutta dörder kişi kurşun atıyor, biz de nöbet bekliyoruz. Birbirimizi değişiriz. Bizim fırka kumandanından emir geldi: "Dördünüz süngü takın, dördünüz kurşun atın!"

Kum torbasının üstüne süngüleri uzattık. Yani düşman bizi çokluk görecek ki, o da kendi siperine asker yığacak. Lağım patlayınca çok telefiyat verecek.

Başladık ateşe... Derken, o da başladı. Derken, bir gır gır gır gitti gayrı. Bizimkiler lağımı doldurdular kum torbasıyla. Ağzına kadar kaydılar. Fitili ateşlediler. Fitilin bir ucu ta burada, bir ucu da orda. Fitil yana yana baruta yanaşıp değdi. Lağım patladı. Patladıktan sonra dağlar böyle devrildi. Devrilince düşmanın bacaklarını kollarını havada uçarken gördük.

Ayak parçası, insan kellesi, şapkası, gövdesi mövdesi, yani hepsini havanın üzerinde uçarken gördük. Sonra ateş bitti. Duman savuldu. Attığımız fişek, kapçık... Fişeğin kamçığı alma mı hani? Ta diz boyu oldu. Kürekle küredik. Topladık.

Biz gece giderdik, çıkardık, kum torbasından aşardık. Ne kadar şehitlerimizin tüfekleri varsa mesela topladık. Ondan sonra 15 günümüz bitti mi ön siperde, ikinci ateş hattına çekilirdik. İkinci ateş hattında ondan sonra siper kazardık. 15 günden sonra bize "Değiş" gelirdi. Geride gelenler ilerdekilerden birinci ateş hattını teslim alırlardı. Hiç katiyen bir siper vermedik, elhamdülillah.

Hiç on para etmez İngiliz. Hiç korkumuz yoktu, hamdolsun. Topu tüfeği iyiydi amma velakin topu tutturamaz ki! Neden dersen, o aşağıdaydı. O enginimizde idi. Biz yüksekteydik. Yalnız bombayla telef ederdi bizi. Sonra bize toplar erişti. Topları kurdular. Bizde topçular vardı ki, eh attı mıydı topu, onun istihkâmına düşürürdü evvel Allah sayesinde! Ondan sonra iskelesine attığını iskeleye düşürürdü. Dağıttı iskeleyi. İskeleye gayrı İngiliz yaklaşamaz oldu. Ondan sonra dayanamadı.

Bir gece ateş yaktılar. Cephesinde oradan buradan ateş peyda oldu. Meğer eşyasını yakarmış. Bize kalmaması için yakarmış eşyasını meğer. Ondan sonra zabitlerimiz, "Oğlum müjde" dedi. "Niye ki beyim?" diye sorduk. "Bu kaçacak bugün galiba. Keşif kolu çıkaralım dört tane. Gitsin istihkâmına baksın" dedi. "Kimin istihkâmına?" "Düşmanın" dedi.

Bizden 4 kişi çıktık. Düşmanın istihkâmına bakmaya gideceğiz. Dört kişi fedai çıktık. Emekleye emekleye düşmanın kum torbasının altına vardık. Oradan dinledik. Var mı ki acep düşman diye. Ses alamadık. Ondan sonra, "Ya Allah! Bismillahirrahmanirrahim!" diyerek dördümüz de düşmanın istihkâmına atladık. Salaten Tüncine'yi okuyarak atladık. Baktık ki kimse yok! Ondan sonra koştuk ikinci istihkâmına. Orda da yok. Ondan sonra birini posta ettik. Askere haber verdik, gitti. Ondan sonra asker birden hücuma kalktı. Geldi asker. Dağıldık gayrı istihkâmın içine. O yana bu yana aktardık. Kimseler yok.

Hasılı, oraya gayrı müfreze bıraktık. Ondan sonra kendimiz geriye geldik. Ne varsa orada, teslim aldık. Çadırdı, pirinçti, üzümdü, şekerdi, kavurma kutusuydu, battaniyeydi, çok şeyleri aldık. Ondan sonra dört gün durduk. Ondan sonra bizi çektiler gayrı. Sonra hep bölükler eş tuttuk. Gideceğiz gayrı. Düşmanın tayyaresi geldi. Biz de bizim "tek kuyruk" derdik. Adını biz öyle koyduk. "Geliyor yine aslan" derdik. O da öteden çıktı. Bunlar geldiler, birbirine karıştılar. Kâh o onun altından geçiyor, kâh üstüne çıkıyor. Öyle birbiriyle müdafaa ediyorlar. Ondan sonra bizimki yaraladı onu. Yaralanınca yukarıdan aşağıya indi düşmanınki. Onu aradan düşürürken bizimki enginimizde süzüldü. Derken, üstümüze doğru geldi. Bizim zabitler "Çok yaşa diye bağırın oğlum" dediler. Biz de "Çok yaşa, çok yaşa" diye bağırdık.

Ağırlığa geldik. Eş tuttuk gayrı. Ondan sonra herkes eşyasını bağladı. Doktorumuz geldi, bizi muayene etti. Zayıflarını ayırdı. Beni de ayırdı. Çünkü azıcık zayıfladım, hasta oldum. Bacaklarımda yel peyda oldu. Ondan sonra doktorun ayırdığını Ağderesi'ne yolladılar.

Hatıralarını Ruşen Eşref'e Anlatan Bir Gazi Daha
Ruhi Bey

Harp başlamazdan 7 ay evvel Teke Burnu'ndayım. Seddülbahir'de ilk düşman ihraç edilirken ona karşı ilk müdafaayı yapan bizdik... Yani 26. Alay. Ve muhtelif taarruzlara iştirak ettim. Üç defa yaralandım.

Düşman Anafarta'lardan, Arıburnu'ndan çekildi. Tekrardan, bıraktığı eşyayı keşfe gelen tayyare cephemiz istikametinde düştü... Bizim mıntıka kumandanı Süvari Kaymakamı Mahmut Bey tayyarelere pek kızar... Daima ateş ettirir onlara. Katiyen üzerimize sokmaz. Onun zaten tabiatı öyledir. Bir tayyare geldi miydi, haydi bütün bataryalara ateş ettirir. Tayyare düşer. Hava hafif sisli olduğu için tabii gemiler bu sükûtu göremiyorlardı. Tayyareciler geriye, kendilerini denize attı. Kendi gemileri istikametinde yüzmeye başladı. Bunu gören bataryamız, düşmanın kendi gemilerine iltihak etmemesi için ateş etti ki tayyareciler geriye dönsünler. O vakit gemilerde tayyarenin burada düştüğünü anladılar. Onlar da ateş açtılar. Tayyare tahrip edildi. O vakit de bizim hiç olmazsa bir esire fevkalade ihtiyacımız vardı. Çünkü düşmanın o dakikadaki vaziyetini anlamak istiyorduk. Zira düşman Anafartalar'dan çektiği askeri Seddülbahir'e ihracat yapmak istiyor gibi gösteriyordu. Yani açıkçası bunu blöf yapıyordu. Ve gemilerde daima Seddülbahir etrafında bir kavis şeklinde duruyordu.

Mıntıka kumandanımız Kaymakam Mahmut Bey, bu tayyarecilerin neye malolursa olsun mutlaka kurtarılmasını istiyor... Tayyareciler en nihayet bir buçuk kilometre kadar sahile yakın geldiler. Tabii sahil boyunca mayın döşeli olduğundan kimse giremiyordu.

Bu noktada tahassüsatımı söylüyorum. O iki adam bağırıyordu. Yani ölüyorlardı artık. Ve sahilden hâlâ imdat umuyorlardı. Tabii bir kumandan emir verdiği vakit süngü üzerine gidip ölmek vazifemdir. İşte o vakit, Mıntıka Kumandanı Kaymakam Mahmut Bey, "Kim girer?" diye bir soru sordu. Bu İngilizlere sırf acıdığım için, düşman olsalar da onları kurtarmak bana bir vazife-i vicdaniye oldu. Yüzmek de bilirim. Bir an evvel girmek için telaşımdan fanilayı da çıkarmamıştım. Bir fanila, bir iç donu kalmıştı. Daldım. O zaman arkadaşım Mülazım Kâşif de, "Ben de girerim" diye bendenize refakat etti. (O çocuk aynı zamanda sınıf arkadaşımdır. Şimdi Rusya'da esir zavallı.) Beraber girdik. Muttasıl düşman topları ateş ediyor. Monitörler karşımızdan eksilmiyor. Tayyareler tepemizde dönüyordu. Fakat biz tabii pek alçağa düşüyorduk. Sular da biraz dalgalıydı. Ne bizimkilerin ne de onların makas ateşleri bizi kıstıramıyordu. Gülleler hep ötemize berimize düşüyordu. Bize hiçbir ziyan vermiyordu.

Maatteessüf o tayyarecilerden birisi boğuldu. Çünkü bizde de takat kalmamıştı. Ötekini kurtardık. Mıntıka Kumandanı Mahmut Bey kendisini aldı, mıntıkasına götürdü. Orada İngiliz'e masaj yapıldı. Güzel baktılar. Sonra 5. Ordu'ya teslim edildi. Giderken İngiliz Mıntıka Kumandanı Mahmut Bey'e demiş ki, "Türkleri şöyle cesurdurlar, böyle alicenaptırlar diye kitaplarda okudum. Bu defa da cephede gördüm. Fakat böyle şiddetli bir ateşe karşı bu derece fedakârlıklarını bilemezdim. Bu derecesini bir İngiliz bile yapamaz."

MERSİNLİ ASTEĞMEN MEHMED FESİH'İN ÇANAKKALE GÜNLÜĞÜ

"Zaman Acı Tatlı Hatırayı Kalplerimizden Çalmaktadır!"

Ey Defter-i Hatıram'ı Okuyanlar! 24.5.1915'teki harpte Kanlısırt'ta vurulduktan sonra İstanbul'da tedavi olunup 2.8.1915 Cumartesi günü tekrar Kanlısırt'a hatt-ı harbe geldiğim zaman bu defteri yazmaya başladım. Eski günleri bana andıracak bir-iki değersiz yadigâr ile sağ küreğimin üzerinde duran misket var. Bundan sonra geçireceğim günlerin hatırasını da işte bu deftercik ile muhafaza etmek istedim.

Zaman acı tatlı hatırayı kalplerimizden çalmaktadır. Onların dehşeti, letafeti çalınmaya mani olsa bile vakayiin hayatı ruhu mesabesinde olan heyecanını mahvetmektedir. Acaba bu defter onu muhafaza edebilecek mi?

Asla!

Yalnız bana, onları gördükçe tekrar ettirecektir.

Dikkatle oku. Orada kalender bir fikrin, mütevekkil bir kalbin sergüzeşt-i heyecanını göreceksin.

24.10.1915 Pazar

Saat 8.00: Siperleri değiştirmeye başladık. Arkadaşların yanına geldim. Görüştük. Posta üç mektup getirdi. Biri kardeşimdendir. Birçok fena ve felaketli havadislerle dopdolu.

Saat 10.00: Tekrar siperleri gezdim ve görülen noksanları ikmal ettirdim.

Saat 3.00: Topçular siperleri ve gerileri bombardıman etmekte. Hasar yok. Topçumuz mukabele ediyor. Bir saat kadar düello ettik.

27.10.1915 Cumartesi

Saat 10.30: Yemek geldi, yedik. Bizim topçular 11.25'te başladılar. Güzelce ateş ediyorlardı. Biraz sonra düşman obüs ve sahraları cevap vermeye başladı. Siperlere de atıyorlardı. Adana bayırı önündeki topçu bizim ordugâhta Tabur Kumandanı'nın mahali yanına iki müsademeli şarapnel düşürdüler. Bir kaza oldu. Yüzbaşı Mustafa Efendi ile düştükleri yerleri gözetliyorduk. Palamutluk ve Kavaklıdere sırtındaki topçularımıza obüs ve şarapnel yağıyordu. Ateş kestik fakat düşman biraz daha devam etti. Neferlerin telaşla ordugâha doğru geldiklerini gördüm. Sebebini sordum. Mahmut Can yaralanmış. Kolunda, ayağında, göğsünde ve yüzünde bereler ve kum parçaları var. Hemen koşarak çizmelerini, pantolonunu, çoraplarını kestim. Zavallı fena halde idi. Fakat metanetini bırakmıyordu. Sarıp sarmalayıp gönderdik. Ayağı ile kolu biraz ağırdı. Makineli tüfek parçalarının değişiminde tüfekle parçalandığını söyledi. Onu savdıktan sonra Yüzbaşı ile siperlerdeki tahribatı gidermeye gittik. Tüfek bir yeraltı yolunun ağzında imiş. Bu kavuğun ortasından açılmış bir delik var. İşte obüs buradan sanki el ile bırakılmış gibi girmiş. Burada görülen manzara insana dehşet veriyor. Altı nefer şehit olmuş. Öyle bir şehadet ki her birinin parçası birbirine girmiş. Kanları çekilmiş, göğüs ve kolları mumdan yapılmış gibi fildişi renginde. Dinamit barutu ile yanmış baldırlar, bacaklar mosmor. Etleri dökülmüş. Çehreler artık tanınmayacak bir halde. Simsiyah... Sıhhiyeler parçaları

topluyorlar. Arkadaşları başuçlarına toplanmış. Cenazeleri taşımaya çalışıyor ise de heyhat! Mümkün değil. Makineli tüfeğin sehpası parçalanmış. Sandık ve kapak takımı insan eti ve kanı ile yoğrulmuş. Çamurlar içinde... Zavallı şühedanın çamaşırlarının tüfeğin en girintili yerlerinde bile parçaları görülüyor. Bu tüfeği pek çok kanlar pahasına İngilizlerden zapt etmiş ve biraz teçhizat ile bizim mermilerimizi kullanmaya uygun hâle getirmiştik. Fakat heyhat! Verilen can ve dökülen kanların acısı çıkarılmadan, parçalanırken bile yedi-sekiz canı beraber götürdü. Defter-i hatıratı kaydederken manzaranın dehşeti gözümün önünden gitmiyor.

28.10.1915 Perşembe

Saat 7.00: Tabur Kumandanı geldi. Yapılacak işleri vardı. Etrafı çağırarak işe başladık. Ortalık kızıştı. Mütemadiyen bomba her tarafa yağmakta. Sol cenahta bu gece faaliyet fazla. Düşman oraya buraya boşlukta duran aydınlatma mermisi attı. Piyade ateşi biraz fazlalaştı.

31.10.1915 Pazar

Saat 8.00: Kirte'den derin derin top sesleri geliyor. Bizim taraf biraz sükûnetli. Ara sıra sanki canı sıkıldıkça bomba atıyorlar. Geride mitralyözlerimiz ara sıra çıtırdıyor. Topçular sükûnetli bir halde. Piyadeler sanki uyanık olduklarını göstermek için ara sıra ateş ediyorlar.

Saat 4.00: Düşman Kanlısırt'a obüs atmaya başladı. Dehşetli velvele ile yanımızdan geliyor. Bir obüs patladı. Onu bu gece aldırmak istiyorum. Hava hâlâ sisli ve bulanık...

Saat 9.30: Hava gittikçe soğuyor. Dumdumlar hâlâ ötmekte. Yağmur yağıyor. Dışarıda bir nefer inliyor. Zavallının üzeri açık. Günlerce ağaç ve çimento ile kesilen kerpiç ile alayın, taburun karargâhları yapılıyor. Hatta zabitan bile açıkta.

1.11.1915 Pazartesi

Saat 01.00: Yüzbaşımla siperleri gezmeye gittik. Gezdirdim. En tehlikeli yerlere kadar girdik. İleri hat pek harap. Yerde bulduğumuz boş kovanları, şarapnelleri topluyoruz. Bir kovanı alırken yanında birkaç sinek çıktı. Biraz karıştırdım. Birçok sinekler çıktı. Yüzbaşıma "Burası sinek yuvası" dedim. Fakat biraz karıştırınca burasının bir sinek yuvası değil, rasgele üzeri örtülmüş bir şehit mezarı olduğu meydana çıktı. Etleri çürüyor ve üzerinde kurtlar akıyordu. Çekildik. Ah! Ey her yeri yokluk olan dünya!

Saat 4.00: Rapor yazdım. Düşman gerilere şarapnel obüsü atmakta. Fakat açığa düşüyor. Bir isabet yok. Hulusi Dere'ye düşen bir bomba ziyan verdirmedi. Vakit akşam oluyor. Hava berrak ve biraz soğuk. Her tarafta derin bir sükûnet var. Bazen insanın, harp olmuyor, diyesi geliyorsa da bir dumdum, bir bomba, bir obüs hışırtısı derhal bunu ihlal etmekte.

Saat 5.00: Ateş kesildi. Yalnız sol cenaha şarapnel atıyor. Akşam faslı bizde böyle ziyansız geçti. Bu bombardımandan evvel iki tayyare, bir saat kadar bizim mıntıkada dolaştılar. Topçularımız ateş etti. Fakat yine muvaffakiyet yok. Sabahleyin de bir tayyare cevelan etmişti. Bu tayyare ateşini müteakip, topçular düşman siperlerine başladılar. Böyle akşam faslı başladı. Telefon telimizin kırılmasıyla neticelendi. Yerime gelip oturdum. Ve Tabur'a malumat verdim. Tabur kumandanı ve istihkâm zabiti geldi. İstihkâmları gezdik. Tamirat başladı. Mitralyözler, Adana Bayırı'ndaki mitralyözümüze kesik kesik ateş etmekte. Bombalar biraz sıklaştı. Hava açık, fakat ay yok. İki putrel getirttim. Bugün gezdiğim kapalı rahı musterenin takviyesi için kullanılacak. Cephane sandıklarını açıp her ihtimale karşı hazırlandım. Şimdi Adana Bayırı'ndaki mitralyözün çıtırtısını dinleyerek hatıratımı kaydediyorum. Saate baktım.

Saat 7.30: Geceler bir türlü geçmiyor.

2.11.1915 Salı

Saat 2.00: İşlerimle meşgul oluyor ve sol cenahın krokisini yapmaktayım. Dehşetli bir hışırtı yanımdan geçti ve bunu müthiş bir infilak ve gümbürtü takip etti. Kovuğuma toprak dolmaya başladı. Bir obüs Hulusi Deresi'nin içindeki yola düşmüş. Ben ise oradaki kovuklara girdiğini, neferciklerimin bittiklerini zannettim. Bir nefer hafif mecruh olmuş ve nöbetçinin tüfeği de zedelenmiş. Allah'a şükür. Bundan sonra Kırmızısırt'ın Cemal Dere yamacına, Hulusi Deresi'nin önündeki siperlere savurmaya başladılar. Bir ikisi patlamadı. Bomba bir harıltı ile takla atıyordu. Palamutluk'a ve gerilere de savurdular. Bizim sahra ve Şinedirlerin mermileri de hışırtıyla üzerimizden geçmekte. Ah! Fakat tesirleri çarpışmadan ibaret. Yarım saat devam ile düello bitti.

Saat 04.00: Tabura rapor yazdım. Vukuatı bildirdim. Obüs hafiflediği vakit gittim. Yola düşen parçaları topladım. Yüzbaşım geldi. Konuştuk. Otururken bir daha başladı. Kırmızısırt'a, Hulusi Deresi'nin üstüne... Buralarını bellemişler. Bugün topçu ve mitralyözümüze yerimizi göstermek için siperlerde flama gezdirdik. Zannediyor isem herifler bundan kuşkulandılar. Bir obüs, bazı bölük siperlerine düştü. Burada da bir nefer mecruh oldu. Onlar da vazgeçtiler. Daima sahraları da İngiliz siperlerini dövmekte. Dikkat ettim. Düşman obüsü ateş edeceği yere evvelce şarapnel atıyordu. 6. Bölük yeri siperlerine ve Hulusi Deresi'nin hemen üzerine düşen mermiyle ortalık fena kokulu duman içinde kalmıştı. Yüzbaşım gitti. Yemek getirdiler. Mütevekkilane yedim. Bir düşman tayyaresi de üzerimizde dolaşmakta ve topçusuna isabet hakkında malumat vermekte.

Saat 11.00: Tüfek ateşi biraz sıkça. Bomba da var. Neferlerimiz ateş ediyor. Bence bu siperlerin müdafaası müşkül. Düşmanla burun buruna olmakla beraber sipere de benzemiyor.

İstihkâmlar kerpiçle tamir etmekte. Kanlısırt'ın siperlerinde siper diyecek hâl yok. Çünkü hepsi de delik deşik.

4.11.1915 Perşembe

Saat 8.30: Sol cenahta ateş şiddetlenmeye başladı. Bütün cepheye sirayet etti. Siperlere koştum. Bizim neferler siperlere yapışmış, hababam çakıştırmakta. Fakat solmakta. Rabbe şükür, siperlere düşmüyor. Gerilere ve ilerilere tenvir topu ve tabancasını fevkalade kullanıyor. Bundan biz de istifade ediyoruz. Bomba fena hâlde savrulmakta. Siperleri dolaşıyorum. Tabur Kumandanı ileri mevzide telefonda. Bizim fışırtılı top iki mermi savurdu. Düşman fena hâlde mukabele edecek diye korkuyorum.

Saat 9.00: İki obüs mermisi gerilere ve 125. Bölük'e doğru aştı ve velvele ile patladı.

Saat 9.15: Sol cenahta "Allah! Allah!" sedaları ve bunu müteakip gürültü ve sükûnet... Biraz sonra müthiş bir ateş baskını... Meğer 77. Alay bir keşif taarruzu yapıyormuş. Ara sıra Tabur Kumandanı'na malumat veriyorum. O da Alay'a bildiriyor. Gerilere fena surette bomba düşmekte.

5.11.1915 Cuma

Saat 5.30: Siperleri gezdim. Bölüğün gösterdiği gayret ve fedakârlıktan pek ziyade memnunum. Yerime geldim. Çay ve nargileyi çekiştirmeye başladım. Ortalık pek ziyade sükûnette. Tek tük dumdumlar vadilerde yankılanmakta. Ateş baskınından sonra etraf pek ziyade sükûnetle geçmiştir. Latif bir surette ortalık aydınlanmakta ve adı geçen yerden neferlere kumanda eden küçük zabitin sesi işitilmektedir. Faik Efendi geldi. Görüştük. Bazen dakikalar bile ile kurşun atılmıyor. Bu müddet zarfında latif sükûnet, gittikçe aydınlanan sabahın letafetiyle imtizaç ettikçe insan atiyi düşünecek kadar vakit bulabiliyor.

Ey hayal olan günlerin acı tatlı hatıraları! Siz daima canlı kalmakta ve kalbi yakmaktasınız. Sizi düşünmemek, anmamak istiyorum da muvaffak olamıyorum. En küçük bir hadise, vesile-i tahattur ve tefekkürümüz oluyor.

Saat 6.13: Düşman tarafından ilk bomba şimdi atıldı.

Saat 8.00: İhtiyat mahalline geldim. Ve lüzumlu işleri yaptım. Tabur Kumandanı, beraberce siperleri gezmek için çağırdı. Hakikaten güzel bir yer gösterdi ki, "Burada keyif yapar, nargile içeriz" dedi. Güzel bir yer. Taburun bulunduğu derenin önünde, düşmana arkasını vermiş, her tarafı görüyor. Küçük bir kesme yarığın arka tarafı. Burada hakikaten güzel sabah ve akşam nargileleri içilir. Gezmeye başladık. Siperler güzel açılmış. Hulusi Deresi'nin şark yamacındaki siperleri görmeye geldik. Bu siperler bizim şimdiki siperlerin gerilerini muhafaza etmekte.

Bunları gezerken sıhhiyelerin sedyesi içinde birisinin başucuna toplandıklarını gördüm. Siperden sordum. "5'inci Bölük'ten Nuri Çavuş" dediler. Şehit veya mecruh olduğunu sordum. "Şehit" dediler. Yanına geldim.

Eyvah! Ey Allahım! Bana daha ne acı felaketler göstereceksin? Nuri, bomba ile kalbinden, kolundan, başından, bacaklarından yaralanarak şehit olmuş. Başı göğsü açık, saçları perişan, üstü başı kan içinde yatıyor. Çehresi hafif solmuş. Ağzı hafif açılmış. Dudaklarının arasından beyaz dişleri görülmekte. Gözleri yarı açık ve semavata yönelmiş. Yüzünde bütün ismet ve letafet tecelli etmekte... Elleri birbirine kilitlenmiş, göğsünün altında... Bütün bu hâli ile sanki kendisine kahredenlere tazallümatta bulunuyor. Artık tahammül edemedim.

Ah! Ey derdim! Siz hâlâ kendinizi koruyamayacak ve işiniz olmayan yerlerde gezecek misiniz?

Çünkü bu çocuk...

Çünkü bu çocuk, taburun depo efradının talim ve terbiyesine memur idi. Siperde katiyen vazifesi yok. Öyle olduğu hâlde durmaz, gelir. Mazgal yapar, yollara bakar, cephane getirir. Ve çalışmak için iş arardı. Daha akşam bana cephane getirmiş ve "Benim, size cephane getirdim" diye tatlı bir ses ile haber vermişti. Düşün ey okuyucu! Ta Erzurum'dan Çanakkale'ye, o darülharbi için bırakarak buraya gelmiş. Böyle bir vücudun yok olması, beni ziyadesiyle sevdiğim bu çavuşuma son hizmeti ifa etmek için kumandanlıktan ayrıldım. Koşarak şehitler mezarlığına yollandım. Yolda sedyeye rast geldim. Yere koymuşlar ve bölük efradı başına toplanmış. Bazısı ağlıyor ve artık fecaiye alışarak ağlamayan gözlerde ve çehrelerde derin bir hüzün göze çarpmakta... Üstünü muayene etmişler. Bir şey çıkmamış, üç kuruş para... Mezarlığa yollandım ve mezarcıları da alarak Karaburun Deresi'nin içindeki zeytinliklerde bulunan zabitan mezarlığında bir yere gömmek için doktorlardan müsaade aldım. Derenin çarkında güzel bir zeytin ağacının dibinde, bir mezar kazdırdım. Burada kendi gibi büyük birçok şüheda vardı. Ayağı karşı sırta geliyordu. Birçok zeytin ve defne dalları koparttırdım. Ve işte pek ziyade sevdiğim çavuşu bu dallara sararak toprağa yatırdım. Yüzünü gördükçe teessürüm artıyordu. Ve ilk toprağı atarken artık dayanamadım. Gözlerimden daima boşanmaya hazır sıcak yaşları kendi hâline bırakarak meyus ve perişan hâl ve tavır ile, "Ah oğlum, sizi böyle topraklara yatırmak pek ağır geliyor. Sizi böyle topraklara yatmış gördükçe gözlerim hiçbir şey görmüyor" diye bağırdım. Bütün arkadaşlar da benim gibi ağlıyorlardı. Bunlardan birisi, beraber geldiklerini ve yolda gelirken "İnşallah şehit olurum" dediğini nakletti. Öyle ise ey Nuri! Sen, olzuna büyük bir suretle nail oldun!

Gömdük. Ey pek ziyade sevdiğim vücudu kara topraklara gömmeyi Allah bana nasip etmiş. Kim bilir daha kimleri gömeceğim. Son vazife-i diniyyeyi bizzat eda ettim. Sure-i Fatihayı okurken, sesimin bütün rikkati, azameti ve belagati ile okurken, yine kendimi zapt edemedim. Sıcak yaşlar yanaklarımdan kayarak sakalımın üzerinde sicim tanesi gibi duruyor. Her şey, her şeyin bittiği gibi bu da bitti. Ben de geriye dönerek yerime geldim. Fakat o kadar mustaribim ki, sanki nereye baksam orası bana, "Nuri şehit oldu! Sevdiklerinden birisini daha kaybettin!" diyor. Bununla beraber buna ve Nuri'ye ve Nuri'den evvelkine, onların öldüklerine ve bir daha bir Nuri'nin dirilmeyeceğine katiyen inanmıyor ve diyor ki, "Onlar geçici bir zaman için öldüler. Yine dirilecekler." Bu zeytinliklerin dibinde onunla beraber çekip, İzzet, Reşat, Munip ve daha pek çok arkadaşlar yatmakta...

Yerime geldim. Yemek getirdiler. Her lokmada bu çocuk hatırıma geldiği için yiyemedim. Dışarı çıktım. Biraz gezindim. Yukarıdaki yere çıkarak kendimi avutmak istedim. Fakat mümkün değil, kendim bile bunlardan izhar-ı acz ediyordum.

TARİHİMİZİN ALTIN NESİLLERİ

Çanakkale'nin mektepli kahramanlarına ben tarihimizin altın nesilleri diyorum. O altın nesiller ki, aynı zamanda medeniyetimizin çakıl taşlarıdır.

Çanakkale Savaşı'nda Gelibolu sırtları bir tarihe tanıklık etmiştir. Öyle bir tarih ki, şan ve şerefi içinde barındırıyor. İlim irfan sahibi gençlerimiz nadide bedenlerini ve beyin güçlerini vatan savunmasında siper etmişlerdir. Aynı zamanda maarif, sınıfı, öğretmeni, öğrencisiyle bu unutulmaz mücadelenin içerisinde bulunmuş, Çanakkale ufuklarında nice özgürlük güneşlerinin doğmasına vesile olmuşlardır. Bu güneş bugün de tüm parlaklığıyla etrafını aydınlatmaktadır.

Hiç sönmeyecek güneşimiz Çanakkale'dir bizim için. Çanakkale Zaferi, evet, 255 bin şehit vermesinde yatar. Bu zafer, taşıdığı özellikler ve önem açısından sadece bizim değil, başka milletlerin de ilham kaynağı olmuştur. Hamdullah Suphi Tanrıöver bu sonsuz ışıltılı kaynağı şöyle tarif ediyor:

Çanakkale, boğazdan gelip geçecek yolcuların nazarında, daha yüzlerce binlerce sene, ebedî harp dumanlarına karışmış tepeleriyle, Türk tarihinin aşılmaz ve yıkılmaz kalesi hâlinde kalacaktır.

BİR ORDU VARDI Kİ, O BAMBAŞKA BİR ORDUYDU

Çanakkale'nin Eğitim Ordusu

Türk tarihi eğitime verdiği önemle bilinir. Hatta bu, bir bakıma *İrfan Ordusu* veya *İlim Ordusu* şeklinde nitelendirilmiştir. En büyük savaşın cehaletle savaş olduğu dikkate alınırsa maarife verilen önem anlaşılır.

Savaşlarda, Balkan Savaşları veya Çanakkale Savaşı'nda eğitim ordusu, savaşa gideceklere ve halka coşku vermeleri için hiçbir zaman cepheye alınmadılar. Onların, yani *Mekteplilerin* görevi, yetişmiş beyinler üretmekti. Ancak her ne kadar böyle olsa da Maarif orduları kendi gönül ve rızalarıyla Çanakkale'deki yerlerini aldılar. Mektepli ordunun ortaya koyduğu hakikat bambaşkaydı. Onlar, gerektiğinde vatan için canlarını da feda edeceğinin ödevine iyi çalışmıştı.

Mektep ordularının eğitimcileri, öğretmenleri böyle yapar da öğrencileri bekler mi... Mektepli öğrenciler de Çanakkale'deki yerlerini en ön saflarda almışlardı. Yine onlara da bu coşkuyu veren, aldıkları "vatan sevgisi" eğitimiydi.

Çanakkale'nin eğitim ordusunu anlayabilmek için İstanbul'a kulak verilmeli. 1915'in Mart'ında İngilizlerin İstanbul hayalleri ayyuka çıktığında halk hâlâ işin farkında değildi. Fakat Mektepli kahramanlar, İngiliz komutan Karden'in

Mart ayı itibariyle İstanbul'u kesin muhasara edeceklerine dair ifadelerinin ciddiyetini çok iyi biliyorlardı.

Nihayet işin aslı anlaşıldı. İngilizler kararlıydı. Boğazda İngiliz denizaltısının belirmesi üzerine İstanbul'da savaş hazırlıkları başladı. Gönüllü askere çağrı ilanları her yere asıldı.

İlk gönüllülük çağrılarına eğitim ordusundan cevap geldi. Anadolu'da olsun, İstanbul'da olsun, tüm lise ve üniversite öğrencileri heyecanla çağrıya cevap verdiler. Mektepli kahramanlar Çanakkale mücadelesine katılacaklardı.

Birinci Dünya Savaşı'nın ağır sonuçları üniversiteleri (Darülfünun), özellikle Hukukçu ve Tıpçıları teyakkuza geçirmişti. Okullar öğrencilerin cepheye gitmesinden dolayı boşalmış, her biri cephe gerisi tıbbi ve askerî karargâhlara dönüştürülmüştü.

Çanakkale Savaşı'nda kaybedilen mektepli öğrencilerin kaç kişi oldukları ve hangi üniversitelerden cepheye geldikleri bugün bile tam anlamıyla bilinmemektedir.

Çanakkale savunmasına giderken, öğrencilerde görülmeye değer muhteşem bir coşku vardı. Eğitim çağındaki gençlerimiz gruplar hâlinde askerlik şubelerinin önüne gelip, "Bizi de askere alın" haykırışlarında bulundular. O kadar ki, mekteplerdeki yaşlı hocalar okutacak öğrenci bulamamışlardı. Türkiye'nin o şartlardan şimdi bu şartlara geldiği düşünülürse ne denli fedakârlıklar yapıldığı apaçık ortaya çıkar.

Boşalan okullardan ikisi, Vefa Lisesi ve Beşiktaş Lisesi'ydi. Nasıl ki üniversitelerde hocalar okutacak öğrenci bulamıyorduysa, aynı şekilde çok küçük öğrenciler de öğrenim görecek hocalar bulamıyorlardı. Çünkü minik öğrencilerin öğretmenleri de Çanakkale müdafaasındaydı.

Anne-babalar çocuklarının önünü kesemiyordu, hepsi Çanakkale'de savaşa katılmak istiyordu. Yeni evli ve nişanlı gençler dahi vatan savunmasında yerini almak istiyordu.

İstanbul Üniversitesi öğrencileri, tarihler 13 Mayıs 1915'i gösterirken Çanakkale'ye sevk edildiler. Arıburnu'ndaki 2. Tümen'in çoğunluğu işte bu İstanbul Üniversitesi öğrencileriydi. 2. Tümen'in 10 bin askeri tamamıyla mekteplilerden oluşuyordu. Bunların çoğu şehit olmuştur.

İSTANBUL'DA BİR OKUL
Galatasaray Lisesi

Cumhuriyetle birlikte ismi *Galatasaray Lisesi* oldu. Temelleri ta II. Beyazıt'a kadar uzanır. 1482'de adı *Mekteb-i Sultani* idi. Sultan Abdülaziz döneminde bina içinde yenilenme ve yeni uygulamalar yapıldı; tam anlamıyla da 1 Eylül 1868 yılında eğitime başladı.

Galatasaray Lisesi, Osmanlı Devleti'nin ilk açılan liselerindendir. Lisenin ilk müdürü de Tevfik Fikret'tir. O da 1888 itibariyle bu liseden mezundur.

Galatasaray Sultanisi'nin bir özelliği, Osmanlı'nın Batı'ya açılan ilk lisesi olmasıdır. Zaten 1839'da Tanzimat ilan edilmiş, Batılılaşma furyası, başlamıştı. Okul otuz yıl içerisinde de resmî olarak ilk mezunlarını vermeye başlamıştı.

Batılılaşmanın esası "Yenileşme" idi. Bunun da balans ayarı olarak Galatasaray Lisesi görülmüştü. Bu bakımdan Mekteb-i Sultani bu işin, yani aydın kadroların kaynağıydı. Ancak, ardı ardına gelen savaşlar bu kaynağı âdeta kurutmuştu. Özellikle Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı, Mekteb-i Sultani'yi olumsuz etkiledi.

Galatasaray Lisesi'ne birçok dönemlerde mecburi askerlik getirilmediği hâlde, gönüllü olarak cephelere koşmuşlardır. Lisenin öğrenci mezunu yıllara göre giderek azalmıştır. Örneğin 1912'de Galatasaray Lisesi 60 mezun vermiştir.

Sırasıyla savaş yılları ve mezun sayısı şöyledir:

- 1913'te 34 mezun
- 1914'te 22 mezun
- 1915'te 18 mezun
- 1916'da 4 mezun
- 1917'de 5 mezun

Savaş yıllarında öğrencilerin çoğu şehit düşmüştür. Trablusgarp savunmasında dahi Mekteb-i Sultani öğrencileri cepheye gitmiştir. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı, zaten liseli öğrenci savunmalarıyla meşhurdur.

Kurtuluş Savaşı ve 1974 Kıbrıs Çıkarması'nda dahi mektepli öğrenciler vatanı savundular.

Tecilli olmak, Galatasaray Lisesi öğrencilerini Çanakkale savunmasından geri bırakmamıştır. Zaten ancak 1918'de Galatasaray Lisesi'ne mecburi askerlik getirilmiştir. Onun dışında tüm savaşlara gönüllü katılmışlardır.

Vatan savunmasında, Çanakkale mücadelesinde, lisenin yanı sıra orta kısım öğrencileri de cepheye koşmuştur. Kimi su taşımıştır, kimi önemli gizli bir mektubu iletmiştir, kimisi ise mermi götürmüştür. Ve bu durumdayken çoğu şehit olmuştur.

Galatasaray Lisesi'nin sadece öğrencileri değil, bazı çalışanları da Çanakkale savunmasına katılmıştır. Örneğin Selim Çavuş, Ahmet Enginli, Rıza Kemahlı, Halit Boyabatlı ve Mehmet Kemahlı, okulun müstahdemiyken 1915'te Çanakkale savunmasına katılıp şehit olmuşlardır.

Galatasaray Lisesi, öğrencileri, öğretmenleri ve diğer çalışanlarıyla cepheye koşanları bağrından çıkarmakla kalmamış, aynı zamanda savaş sırasında hastane binası hizmeti vermiştir. Deniz yoluyla taşınan yaralılar burada tedavi edilmiştir.

Çanakkale'de Şehit Olan Galatasaraylı Mekteplilerin İsimleri

- *Halit Fuad:* Çanakkale Savaşı'na gönüllü katıldı, şehit düştü.
- *Besim İbrahim:* 1916'da Çanakkale savunmasında şehit oldu.
- *Agop Elmaysan:* Galatasaray Lisesi'nden askerî doktor olarak cepheye koştu. Görevini yaparken, yaralıları tedavi ederken açılan yaylım ateşi sonucu 1918'de şehit düştü.
- *Yusuf Cemil:* Galatasaray Lisesi'nden savaştan birkaç yıl önce mezun olmuştu. Hemen cepheye koştu. Yedek subay olarak katıldığı savaşta şehit oldu.
- *Hasan Tahsin:* Hasankale şehididir. 1915'te şehit oldu.
- *Hasnun Galip:* 1915 Çanakkale savunmasına gönüllü katıldı. Aynı zamanda Galatasaray Lisesi kulüp futbolcularındandı.
- *Aziz Ulvi:* Son sınıf öğrencisiydi. Savunmaya gönüllü katıldı. 1915'te şehit düştü.
- *Ethem Mehmet:* Savaşa gönüllü katılmıştı. 1915'te şehit oldu.
- *Mehmet Refik:* 1915'te şehit oldu.
- *Cevdet:* Çanakkale savunmasına gönüllü gitti. 1915'te şehit oldu.
- *Ahmet Refik:* 1916'da Çanakkale savunmasında şehit oldu. Savaşa gönüllü katılmıştı.
- *Mehmet Ali:* Okulunu bırakıp gönüllü olarak cepheye gitti. 1915'te şehit oldu.

- *Vecdi:* 1915'te Çanakkale savunmasında gönüllü olarak savaşa katıldı, şehit düştü.
- *Hüsamettin:* Cepheye gönüllü gitti. 1915'te şehit oldu.
- *Mehmet Nazmi:* Galatasaray'ın son sınıfında savaşla tanıştı. Vatan savunmasında 1915'te Çanakkale'de şehit oldu.
- *Mehmet Nüzhet:* Gönüllü katıldığı Çanakkale'de 1916 yılında şehit düştü.
- *İbrahim Oran:* Şehit olan ilk Türk hava pilotudur. Hava subayıydı. Semadirek açıklarında uçağı denize düştü, 1916'da şehit oldu.
- *Ömer Seyfettin:* Çanakkale'de 1916'da şehit oldu.
- *Mehmet Muzaffer:* Birinci Dünya Savaşı'na gönüllü olarak katıldı. Ardından 1916'da Çanakkale Cephesinde yer aldı. 1917'de şehit oldu.

İSTANBUL LİSESİ KAHRAMANLARI

Licee ismi Fransızca'da ortaöğretim amaçlı Lise olarak kullanılmıştır. Yaklaşık yüz yıldır da bizde kullanılmaktadır. Özellikle 1882 yılında kurulmuş olan ve *Şemsü'l-Maarif*" ismiyle o dönemin ilk "özel okul" unvanını alan *İstanbul Sultanisi* yani *İstanbul Erkek Lisesi*, geçmişinde savaş fedakârlıklarıyla doludur. O kadar ki, okul öğrencileri "Mektepli Harbiyeler" olarak cepheden cepheye koşmuşlardır.

İstanbul Sultanisi'ne mensup öğrencilerin onlarcası Çanakkale savunmasına katılmak için Harbiye Nezareti önünde coşkulu kuyruklar oluşturmuştur.

İstanbul Erkek Lisesi aynı zamanda hastane olarak da kendi öğrencilerini tedavi etmiştir. Çanakkale cephesine giden lisenin öğrencileri yine yaralı olarak hastaneye de çevrilen bu okulda tedavi görmüşlerdir. Ve ardından, yarası sarılan öğrenciler tekrar cepheye dönüyorlardı.

Çanakkale Arıburnu'ndaki 2. Tümen'e sevk edilen "Mektepli Askerler", İstanbul Sultanisi'ne mensup 4. ve 5. sınıf öğrencileriydi. Fakat işgalin kanlı saldırganları, ölüm kusan silahlarıyla bu taze beyinlerin binlercesini bir anda yok etmişti. Fakat onlar yine de geride şu parolayı bırakmışlardı: *Vatan Sağolsun!*

Onlar savaşa mecburiyet karşısında değil, gönüllü gitmişlerdi. O yıl okul mahzun kalmış, bir tek mezun verememişti.

İstanbul Lisesi'nin yatakhaneye çevrilen revirleri âdeta yaralı yüreklerin sesiyle şimdi bile sarı duvarlar arasında inlemektedir. O zamanın sesli çığlıkları şimdi sessiz çığlıklara dönmüş vaziyette. Peki, onlara görevimizi ifa etmeyelim mi? "Ne soranımız var, ne gelenimiz" demeden aziz ruhları, zamanımız gençleri ve çocukları o ruha sahip bireyler haline getirilmelidir.

VEFA LİSESİ KAHRAMANLARI

Vefa Lisesi'nin geçmişi yaklaşık olarak diğer liselerle aynı tarihe denk gelir. Eğitime başlama yılı 1872'dir. İlk önceleri *Dersaadet İdadi-i Mülkiye-i Şahane* ismini alan okul, bulunduğu semtin adından dolayı daha sonraları (1881) *Vefa Lisesi* diye çağrılmaya başlamıştır.

Vefa Lisesi, Balkan Savaşlarında gönüllü yararlılık göstermiş lisedir. Okul öğrencileri savaşın ciddiyeti karşısında kendi aralarında bir araya gelerek bir karar vermişlerdi:

"Vatanımızı savunmak için gönüllü olarak cepheye gidelim!"

Akabinde gönüllü olarak her biri cepheye koştu. Yaşlı öğretmenlerin ve çok küçük öğrencilerin dışında herkes cepheye gitmişti. Okul âdeta boşalmıştı.

Diğer eğitim-öğretim yıllarında Vefa Lisesi tam nefes alacakken, bu defa da Çanakkale çanları çalacaktı. Ama mektepli kahramanlar bu defa daha da coşkuluydu. Öğretmenleriyle birlikte askerî üniformalar içerisinde ana caddede Türk kurtuluş marşları söyleyerek kararlı adımlarla yürüyüş yaptılar. İstanbullu ahalisi gözyaşları içerisinde bu manzarayı yürekten alkışladı. Henüz çocuk yaşta olan bu yiğitlerin gözlerindeki ışıltı İstanbulluları büyülemişti.

Anneler babalar da bu yürüyüşün kortejindeydi. Dualar ve gözyaşlarıyla Çanakkale müdafaasına gönderdikleri, henüz oyun yaşındaki çocuklarını öptüler, bir daha öptüler.

Heyhat ki... Onlar da dönmediler... O kadar ki geriye bile bakmadılar. Sanki "Bizim yerimiz burası" demişlerdi.

Mehmet Akif de Vefa Lisesi'nden mezun olmuştu. Âsım'ın nesli var ya... İşte o nesil geri dönmeyen nesildi. Tıpkı Yahya Kemal Beyatlı'nın "Ben"i tarif etmesi gibi... Çünkü o da Vefa Sultanisi'nden mezun olmuştu.

ÖĞRETMEN NAMZETİ KÜÇÜK KAHRAMANLAR

Çapa Öğretmen Okulu

Öğretmen olacaklardı... Fakat kader önlerine daha büyük manevi bir imtihan çıkardı: Vatan savunması.

Kalem tutan eller, gerekirse aziz vatanı savunmak ve müdafaa etmek uğruna silah da tutabilirdi. Öğretmenin silahı, evet, kalemiydi... Ama tek dişi kalmış medeniyetin işgalci artıkları kalemle savaşı tercih etmemişlerdi. Onlar kalem yerine son derece teknolojik silahlarını masum bölgeye ve halklarına doğrultmuştu. Bu durumda geriye yapacak bir şey kalmıyordu. Tek yol direnmek ve savaşmaktı. İşte Çapa Öğretmen Lisesi de öyle yaptı.

Çapa Öğretmen Lisesi, I. Abdülmecit tarafından 16 Mart 1848 yılında Ahmet Cevdet Paşa'ya kurdurulmuştu. Osmanlı Devleti'nin ilk darülmuallim okuludur, yani ilk Erkek Öğretmen Lisesi'dir.

Çapa Öğretmen Lisesi öğrencileri, 1915'te Çanakkale Savaşı başladığında rahat edemediler. Onlar da Çanakkale yollarına döküldüler. Üstelik yanlarında kalem, yollarına döküldüler. Üstelik yanlarında hocaları da vardı.

Onlar da geri dönmediler... Birçoğu hocalarıyla birlikte son sınavlarını şehadetle verdiler.

ÇANAKKALE'NİN LİSELİ KAHRAMANLARI

İl İl Mektepli Şehitler

Bursa'nın Mektepli Çanakkale Şehitleri

Henüz okul çağındaydılar... Yeri geldi, tek başlarına, yekvücut, göğüs göğse işgalci saldırganlarla mücadele ettiler; yeri geldi, yanlarında öğretmenleri de vardı ve öylece omuz omuza düşmana kök söktürdüler.

Bursa, Çanakkale Savaşı'nda en çok şehit veren iller arasında. Tam 3,738 şehidi var Bursa'nın.

Çanakkale Zaferi'ne adlarını altın harflerle yazdıran kahraman genç neferleri, bugün yüreklerimizin en derinlerinden gelen sevgiyle ve minnetle anıyoruz. Ruhları şad olsun.

Aziz şehitlerimiz 500 bin işgalcinin karşısında cesaretle direnmiştir. Bu uğurda siper olarak gövdesini ortaya koymuştur. 400 bin İngiliz askeri, 100 bine yakın da Fransız askeri Çanakkale önlerine geldiklerinde, yanlarında yüzlerce top, savaş teknesi, silahlar ve mitralyözler de vardı. Ve Marmara Denizi üzerinde karınca sürüsü gibi savaş gemileri Çanakkale Boğazı'ndan girerek İstanbul'u işgale gelmişti. Ama umdukları gibi olmadı... Bütün o güçlerine rağmen 115 bini ölü, 90 bini ağır yaralı, toplam 205 bin İngiliz askeri telef oldu. Fransızların ise 50 bin askeri öldü.

Bizde ise tam 255 bin şehit vardı. Bu rakam kuşkusuz ki zaferin rakamıdır. Elbette ki zaferler gerekiyorsa bir değil, binlerce bedenle elde edilir. Demek ki Türk milleti, vatanına uzanıldığında yüz binlerce şehit vermeye hazır. Tıpkı küçücük Bursa'da binlerce şehidin olduğu gibi.

Çanakkale Savaşı'na çoğunluğu İnegöl, Mustafakemalpaşa, Yenişehir ve Karacabey'den gençler katılır. Mustafa Kemal, Anafartalar Grup Komutanı olarak miralaydır. Hasan Tahsin Bey ise binbaşıdır. Mustafa Kemal, Hasan Tahsin Bey'in komutanı olarak Bursalı gençleri ona teslim eder.

Mustafa Kemal Atatürk, anılarında Bursa'nın kahraman çocuklarını över. Özellikle 9 Ağustos 1915 ve 14-15 Ağustos 1915'teki püskürtme hareketlerinde Bursalı çocukların yiğitçe direnişini, ağır kayıplar vermelerine rağmen nasıl mertçe kendilerini vatan yolunda feda ettiklerini anlatır.

Kireçtepe'de Bursa şehitleri için anıt yapılır.

Çanakkale mücadelesinde Bursa taburu cesaretliliğiyle ün salmıştır.

Bursa taburu stratejik noktalarda çarpışmıştır. Bursa Seyyar Taburu 9. Tümen Komutanlığı emrinde Gelibolu Yarımadası'nda gözetleme görevinde bulunmuştur. Ece Limanı ile Teke Burnu arasında kıyı gözetleme ve çarpışma görevindeyken Gelibolu'ndaki 3. Kolordu'ya bağlanmışlardı. Daha sonra bu cesur birlik Alay Komutanı Yarbay Şefik Bey'in komutasındaki 27. Piyade Alayı emrine verilmiştir. Düşmanın saldırı harekâtıyla birlikte (kara ve kıyı saldırısı) 77. Alay'da çarpışmışlardır. Ve Kayalı Tepe'de muazzam fedakârlıklar göstermişlerdir.

Bursalı Yiğit Mehmet

Bursalı Yiğit Mehmet, *Çelimsiz Mehmet* diye de anılır. Çanakkale savaşında gösterdiği eşsiz cesaret ve kahramanlıkla dillere destandır. Henüz gencecik yaşında ve okul yollarında olması gerekirken Çanakkale Cephesi'nde vatan için mücadele etmiştir. Öğretmen Şükrü Fuad Gücüyener, hatıratında onu şöyle anlatır:

5 Temmuz 1915 gece yarısı... Çanakkale'de Seddülbahir cephesinde Kitre Koyu önlerinde ve tam Trandafil Çiftliği bölgesinde bulunan düşman siperlerine karşı saat üçü kırk geçe, apansız bir süngü hücumu yapmak için Domuzdere'de toplanıyor üçüncü fırka. Bu dere, bu düşman siperlerinin önünde, hemen hemen iki ve nihayet üç yüz metre kadar yakınındadır.

Aramızda Türk siperleri ve bu siperler içinde günlerden beri karşılarındaki düşmanı bir adım bile ileri attırmayan başka bir fırkaya mensup Türk askerleri var. İşte bu Türk siper ve askerlerinin çok yakın gerisinde toplanmış olan Üçüncü Fırka verilen emre ve gösterilen istikamete göre alay alay, tabur tabur, bölük bölük ileri doğru dağılıyor... Yayılıyor... Ve nihayet bu siperleri baştanbaşa hıncahınç dolduruyor. O gece, gece yarısından sonra...

Şayan-ı hayrettir ki, mevcudu on bini aşan koskoca fırkanın, çok yeri fundalıklı ve daracık olan o sahada yaptığı bu hakiki harp manevrasını, gökteki yıldızlardan başka gören bilen hisseden olmuyor.

Askerler, cansız birer gölge gibi hareket ediyorlar. Konuşmak, sigara içmek şöyle dursun, yanlış atacakları bir adımın çıkaracağı en ufak bir çalı çırpı hışırdamasına bile asla meydan vermiyorlar. Bu sebeple o gece o yerlerde ne atılan kurşun vızıltıları çoğalıyor, ne de öten ağustosböceklerinin sesleri kesilip siniyor.

Gözetleme yerinde veya ateş nöbetinde olan bizim askerlerle düşman askerleri, yekdiğerine en yakın on, en uzağı elli metre arasında bulunan karşılıklı siperlerden tek tük ateş ederlerken, Üçüncü Fırka'nın on bini geçen süngüsü, çok dikkatli ve çok mahir, tek el ile tutuluyormuş gibi, en ufak bir ses çıkarmadan kınlarından sıyrılıyor.

Düşman tarafı sessiz, hareketsiz, epeyce bir müddet kulaklarla dinlenip kolaçan edildikten sonra, bu süngüler hiçbir düşman gözüne gösterilmeden, bulunduğumuz siperler içinde yanıp sönerek namlulara takılıyor.

Asker ve subay herkes yerli yerinde... Bütün fırka hücuma hazır bir vaziyet alıyor nihayet!

O anda her mesul subay gibi ben de ister istemez hissen etrafımı tetkike koyuluyorum...

Orada bulunan askerlerin hepsi kalp çarpıntıları içinde, adına "heyecan" denen o müthiş hissin en son haddini yaşıyorlar. Biraz sonra kanlı mahşer hâlini alacak olan Domuzdere'de onlar sık sık ve sıra sıra siperlerin kenarına dizilmişler... Bir anda ve hep birden yukarıya fırlamak, süngüleriyle düşmanın üzerine atılmak için "Hücum" emrini bekliyorlar.

Belli ki için için yanıyor onların içleri. Tepeden tırnağa kadar görünmeyen alev dalgalarıyla kavruluyor onların vücutları. Saniyeler, dakikalar geçtikçe bu yanış ve kavruluş da artıyor onların üzerinde.

Ölmemek... Mutlaka öldürmek kaygısı içinde olanlar bir an evvel düşman siperlerine atılmak için dehşetli bir bekleme devresi geçiriyorlar.

Bu öyle bir bekleme devresi ki... Bu devreyi geçtikten sonra sağ kalanlar, yemin ederim ki, bütün hayatlarının devamı müddetince rastlayacakları en çetin ve çok korkunç hadiseleri bile üzülmeden, eğilmeden ve izzetinefislerinden zerre kadar fedakârlık etmeden önleyebilirler!..

Çünkü adına "sabır" denilen en büyük hayat kuvveti, onların süngülerinden akan kanla sulanarak ruhlarında filizlenmiş, büyümüş ve kök salmış olacak.

Böyle kahramanların bence iki doğum tarihi vardır: Biri anadan doğdukları tarih. Öbürü de süngüleriyle düşmanı yere sererken kendilerinin dimdik ayakta ve hayatta kaldıkları tarihtir.

Bunlardan, evet, böyle iki doğum tarihi olan bu ulu ve hakiki kahramanlardan birçoklarını Çanakkale Cephesi'nde, Sina Çölü'nde, Gazze Meydan Muharebesi'nde gördüm.

Yanımda bütün askerlerin Çelimsiz Mehmet diye diğer Mehmetlerden ayırt ettikleri Bursalı bir asker var. Onun herkesten daha çok merak heyecan içinde olduğu halinden belli oluyor.

Sağa sola dönüp duruyor. Olduğu yerde duramıyor.

Ve sonra önündeki kum torbaları arasında açılmış küçük, görünmez bir deliğe ikide birde iki keskin gözünden birini uydurarak, düşman siperlerine bakıyor.

Bir aralık kolumu tutuyor. Yavaşça:

"Ne olur bana izin ver de, takımın sol başına gideyim" diyor.

"Ne yapacaksın?" diye işaret ettiğim zaman, yere bakıp boynunu bükerek,

"Onu şimdi söylemem. Hele sen bana izin ver, gideyim. Ne yapacağımı sonra görürsün" diye mırıldanıyor.

Onun bu mırıldanışında üstün bir düşünce ve karar katiyeti ile birlikte kendine güveniş manası var.

O anda herkesin çelimsiz diye vasıflandırdığı Bursalı Mehmet'in iyi bir iş yapacağına inanıyorum.

"Peki, git" diyorum.

Bu sözüm üzerine o hemencecik aramızdan sıyrılarak, eğile eğile takımın soluna doğru silinip gidiyor.

Ortalık alacakaranlık henüz. Derin ve boğucu bir heyecan anları yaşıyorum.

Kolumdaki fosforlu saate bir göz attığım zaman, üçü kırk dakika geçtiğini, gözlerimi onun üstünde ısrarla durdurarak zorla zihnime yerleştiriyorum.

Vazife hissimin korku duygularıma galebe çalması için sessizce kendi kendimle mücadele ediyorum.

Saniyeler durmadan geçiyor. Ve ben bu geçen saniyelerle birebir eksilen dakikaları unutarak, daha beş dakika var hücuma, diyerek, için için bir deli gibi durmadan söylenip duruyorum. Bu beş dakika içinde belki yüz kere elimi kalbimin üstüne götürdüğüm olmuştur. Durup dinlemek nedir bilmeyen otomatik bir makine süratiyle işliyor ve atıyor kalbim.

Her geçen beş dakikalar gibi, bu beş dakika da geçiyor şüphesiz!

Fakat... Domuzdere siperlerinde, süngü hücumuna hazırlanmış kahraman Türk askerleri arasında geçirdiğim bu beş dakikayı ben ne karmakarışık hisler, ne arapsaçı fikirler içinde nasıl geçirdiğimi, burada imkânı yok tarif edemem, anlatamam.

Ortalıkta alacakaranlık devam ediyor hâlâ. Fırka, alay, tabur, bölük kumandanından tutunuz da, en son ve en küçük

olan takım kumandanlarına kadar, her subayın kolunda taşıdığı, hepsi bir ayarlı, fosforlu saatler üçü kırk beş geceyi gösterdiği zaman, hücum emri de bir fısıltı halinde çarçabuk dolaşıyor.

Askerler, küme küme atılan oklar gibi, takım takım, bölük bölük, siperlerin çıkış yerlerinden öne fırlayıp yere yatıyorlar bir anda.

Ve onlardan birçokları, yattıkları yerde bir nefes bile almadan, kendilerine verilen kumandaya göre, yer yer sıçramalar yaparak, durmadan ileri atılıyorlar, düşman siperlerine giriyorlar, süngülerini düşman göğüslerine dayıyorlar.

Bana ve kumanda ettiğim takıma gelince:

Bize isabet eden hücum yerinin yirmi-otuz metre ilerisinde bir mitralyöz var. O, hiç durmadan ateş ediyor... Attığı kurşunlar, kavisler çize çize üstümüzde havayı yırtıyorlar.

Benim için önce onu susturmak, sonra hücuma kalkmak lazım.

Aksi takdirde, takımda bulunan her asker, henüz düşman siperlerine varmadan, vücudu bir kalbur yüzü gibi deliklerle donanarak yolun ortasına düşer ve şehit olur.

Verdiğim bir emir üzerine, takımda bütün silahların namluları bu mitralyöz üzerine çevriliyor. Yaylım halinde devamlı olarak açtığım şiddetli bir ateş, mitralyözü ve etrafını sarıyor.

Hırs ve hınç içindeyim... Gözlerimi bu mitralyözün namlusuna dikerek, onun hiç değilse bir an için olsun durmasını bekliyorum. Fakat o, durmadan kurşun yağdırıyor bize doğru. Onu kullanan düşman askerleri bir tümsek gerisine gizlenmişler, ateşimizden müteessir olmak şöyle dursun, görünmüyorlar bile. İşte benim ve takımımın böyle heyecanlı bir anında, "Arkadaşlar! İleriye ateş ederken beni gözetin!" sözü, bir çığlık halinde ve kurşun vızıltıları arasında kulağıma geliyor. Arkasından, "Aman, ateş etmeyin, Çelimsiz Mehmet mitralyözü düşmanın tepesine geçirecek şimdi."

"İşte, işte o! Yere abanmış mitralyöze doğru sürünüp gidiyor" diye iki askerin feryadı yükseliyor.

Bunun üzerine bizim silahların namluları, Çelimsiz Mehmet'i korumak için mitralyözü bırakarak karşımızdaki düşman siperlerine dönüyorlar.

Saniyeler saatler gibi geliyor bana. Yalnız ve yalnız Mehmet'i bekliyorum. Birdenbire ve bir an içinde serinliyorum. Mehmet'i görüyorum.

O asil Mehmet yere yatmış değil, yapışmış vaziyette sürüne sürüne mitralyöze ilerliyor.

Hücum başlamadan evvel, takımın soluna gitmek için onun ne ulvi bir maksatla benden izin istediğini o anda anlıyorum. Ve yine onun yüksek feragat duyguları içinde kafasına koyduğu maksadına, hayatı pahasına da olsa erişmek için eziyet çeke çeke, ölümü hiçe saya saya yere ilerleyişini ruhumda doğan çok derin bir takdir hisleri içinde içim titreye titreye seyre dalıyorum.

Bir an geliyor ki o, tepenin yamacına varıyor ve bütün vücudunu bir hamlede biraz daha öne ittikten sonra, iki ellerini ileriye doğru uzatır uzatmaz, bir saniye bile tereddüt etmeden, o ağır mitralyözün ön iki ayağını yakalıyor, sarsıyor.

Sonra ne oluyor, nasıl oluyor? Onu bilmiyorum. Çünkü hadisenin dehşeti karşısında gözlerim kararıyor.

Genç Mehmet'in yüzde yüz şehit olacağına inanıyorum. Onun ruhsuz cesedinin orada yıkılıp kaldığını görmek istemiyorum. Gözlerimi yumuyorum.

Bulunduğum yer öyle bir mahşer ki, nerede ise önümde patlayacak olan bu bombadan sağa sola gitmek, kaçınmak ve korunmak mümkün olmuyor.

Bomba patlıyor. İçimden çıkan ve etrafa dağılan misket parçalarından birkaç tanesi ile yaralanıyorum. Çaresiz yere yatıyorum.

Bedenimi yavaş yavaş acı bir sıcaklık sarıyor. Vazifemi Aydınlı Ethem Çavuş'a vermek istiyorum. Gözlerimin önünde iki düşman askerini süngüsü ile yere serdikten sonra bir üçüncüsüne saldırmak için köpürmüş bir aslan gibi etrafa bakınan ona "Ethem Çavuş" diye bağırırken cümlelerim boğazımda düğümleniyor.

Ne tecelli!.. İkinci bir düşman bombası başımın yakınında patlıyor. Ötesini bilmiyorum. Kendime gelip varlığımı ve hayatta olduğumu hissettiğim zaman başucumda beni bekleyen bir hastabakıcıya güçlükle, "Neredeyim?" diye sorabiliyorum.

Hastabakıcı yavaş sesle, "Tekirdağ Hastanesi'ndesiniz!" cevabını veriyor. Ve sonra eliyle susmamı işaret ederek, "Başınızdaki yara ağırdır. Birkaç gün konuşmayacaksınız" diyor.

TÜRK SUBAYININ KALENDERLİĞİ

Ramazan Eren, *Çanakkale Kahramanları: Herkes Onlara Hayrandı* isimli kitabında şunları naklediyor:

Kocaeli Grubu emrinde Mudanya yönüne doğru yaptığımız bir taarruzda özellikle Yunan el bombalarından kayıplarımız fazla olmuştur. Üzerinde hâlâ barut dumanlarının kaybolmadığı, ele geçirdiğimiz bir mevzide, ölüler arasında, kaçmak gayretiyle çabalayan ağır yaralı, sarışın, pırıl pırıl çizmeli bir Yunan subayını gördüm. Erlerimizin bu subayı süngülemesine ramak kalmıştı. Derhal onlara durmalarını emrettim. Taarruz devam ediyordu. Her ne kadar askerler emrimi dinlemiş göründüler ise de, muharebenin havası içindeydiler, işi emniyete almak için bu yaralı subayı sıhhiye birliğimize teslim ettim.

Ertesi günkü ileri harekâtımızda yaralanarak Bursa'da hastaneye yatırıldım. Aynı hastanenin bir koğuşunda esir yaralı Yunan subayları yatıyordu. Bir gün bu yaralı subaylardan bir grup ziyaretimize geldiler. Bizleri çok küçük görünce Yunan şivesiyle "Siz mi karşımızdaydınız" diye hayretlerini bildirdiler.

Bizimkiler de onları ziyarete giderler. Karşılıklı hoş sohbetten sonra, bir subayın Tacettin Bey'e seslendiği, yatağından doğrulmak istediği görülür. Bu Yunan subayı, Tacettin Bey'in kurtardığı subaydır. Boynuna sarılarak kendisini öper. Eşi ve çocuklarının resimlerini gösterir, yanında ne gibi hatıra değeri taşıyacak ne varsa vermek ister. Kendisini ölümden geri çeviren bu Türk subayını Atina'da evinde misafir etmekten en büyük mutluluk duyacağını söyler.

ÇANAKKALE'DE DÖRT KAHRAMAN MEHMETÇİK

Milli Savunma Bakanlığı yayınlarından *Cepheden Mektuplar* adıyla ve Hülya Yarar imzasıyla çıkan eserde muhteşem bir kahramanlık anlatılır. İşte o kahramanlık:

55. Alay, 5. Bölük'ten

Eskişehir'in Ilıca köyünden Ekderis Oğullarından Ömer Oğlu Nasuh, 1306. İnegöl kazasının Muzal köyünden Resul Oğullarından Mehmet Emin Oğlu Mustafa, 1304. Ankara Kalecik kazasından Dalyasan köyünden İbrahim Oğlu Hüseyin, 1302. Eskişehir'in Ilıca köyünden Mehmet Oğlu Abdurrahman, 1299.

Kerevizdere'de taburun önünde düşmanın yapmış olduğu büyük bir ileri siper, hazır kıta olarak bulunan taburun sinirlerine dokunuyordu. Tümen komutanı bile, "İkinci taburun önünde düşman bu cesareti göstersin... Tuhaf şey!" diyordu. Bu siperi yıkmak, perişan etmek gerekirdi. Fakat bu da büyük fedakârlığa bağlıydı. Yüzbaşı durumdan etkilenmişti. Tabur komutanıyla görüşerek, "Biz bu siperi yıkarız, fakat en sevgili askerlerimden birkaç tanesini feda etmek lazım" diyordu. Yüzbaşının bu sözlerini dinleyen, biraz mütevazı bir asker olan Ömer oğlu Nasuh ilerleyerek, "Ben bu siperi yıkarım, sen bana istediğim arkadaşlarımı ver Yüzbaşım!" dedi. Tabur komutanı muvafakat gösterdi. Yüzbaşı da lazım gelen talimatı verdi. Gece pek karanlıktı.

Nöbetçilerimiz ve düşman tarafından atılan silahların kesik sesleri, siperleri saran zifiri karanlığı yırtmak için haykırıyor gibiydiler.

Nasuh Onbaşı; Mehmet Oğlu Mustafa, İbrahim Oğlu Hüseyin ve Mehmet Oğlu Abdurrahman'dan oluşan küçük ordusunun başında düşman siperlerine doğru karanlıklar içinde süzülüp gitti.

15 dakika sonra, düşman siperinden 4-5 el bombasının sesleri duyuldu. Sonra boğuşma başladı. Bu habersiz hücumdan telaş eden düşman, etrafa şaşkın kurşunlar, maksatsız top ve havan mermisi fırlatıyordu. Top ve havan mermilerinin açtığı çukurlardan keskin bayıltıcı ölü kokuları geliyordu.

Herkes Nasuh Onbaşı ile arkadaşlarını bekliyordu. Nihayet 7. Bölük mıntıkasından haber geldi. Nasuh Onbaşı vazifesini yerine getirerek sipere dönmüştü, ama yalnızdı. Mustafa, Hüseyin ve Abdurrahman yoktu. Bunlar da vazifelerini yerine getirmişler, fakat bu uğurda kurban olmuşlardı. Yüzbaşı, "Arkadaşlar hepimiz için bir şereftir" diyordu. Düşman siperinin perişan edilmiş olduğunu derhal fark eden tümen komutanı taburu tebrik ediyor ve Nasuh Onbaşı'nın göğsüne kendi eliyle Osmanlı Yıldızı Nişanı takıyordu. Nasuh Onbaşı, mert ve asil bir eda ile yalnız vazifesini yaptığını söylüyordu. Nasuh Onbaşı bu olaydan 4 gün sonra da (24 Temmuz 1915) askerliğin en şerefli bir rütbesi olan "şehitlik" rütbesini kazandı. Allah rahmet eylesin!

Kerevizdere muharebelerinde şehit düşen Mehmetçikler için yapılmış olan Havuzlar Şehitliği'nin kuzey yüzeyinde dördüncü sırada Nasuh Onbaşı, yedinci sırada ise İnegöllü Mehmet Oğlu Mustafa'nın adı yazmaktadır. Güney yüzünde ise şu dörtlük yer alır:

"Azmeyleyerek millet için canı fedaya koşmuşlar o günlerde
büyük borcu edaya tazimleri takdime yetersiz kalır insan. Bir
Fatiha bir minneti şöyle şühedaya"

ÇANAKKALE KAHRAMANLARININ 1917 YILI YEMEK LİSTESİ (43. ALAY 1. PİYADE TABURU 1. BÖLÜK)

Gün	Sabah	Öğle	Akşam
15 Haziran	*Hoşaf*	*Yok*	*Yağlı Buğday Çorbası*
26 Haziran	*Yok*	*Yok*	*Hoşaf*
18 Temmuz	*Hoşaf*	*Yok*	*Yok*
8 Ağustos	*Yarım Ekmek*	*Yok*	*Hoşaf*

Not: 21 Temmuz 1917'den itibaren başlayarak Ordu emriyle ekmek istihkakı 500 grama indirilmiştir. Çünkü un kalmamıştır.

TIP MEKTEBİNİN ÇANAKKALE ŞEHİTLERİ

Tıp Mektebi, tam olarak 1839'da, II. Mahmud döneminde *Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane* adını almıştır.

Sonraki yıllarda, yani 1867'de, sivil tıp mektebi olan *Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye* açılmıştır. II. Abdülhamid döneminde ise, 1894 yılında, Haydarpaşa'daki büyük Tıbbiye binasının inşasına başlanmıştır.

Bugünkü tıp fakültesi, o zaman Darülfünun-ı Osmani Tıp Fakültesi'ydi. Ancak bu sadece sivil değil, aynı zamanda askerîydi de.

Tıp fakültesi öğrencilerinin savaşlardaki özverili mücadelesi oldukça fedakâranedir. Sadece Çanakkale'de değil, Trablusgarp, Birinci Dünya savaşlarında da etkin rol oynamışlardır. Balkan Savaşları aynı potadadır.

Haydarpaşa Tıp Fakültesi'nin tüm öğrencileri, Çanakkale Savaşı'nın hemen öncesinde cepheye koştu. Sonrasında talimgâhlarda Çanakkale hazırlığına girdiler. Aralarında Diş okulunda ve Ecza okulunda öğrenim gören mektepliler vardı. Öğrenim görülmeden direkt hastaneye çevrilen Tıp okulları da vardı.

Çanakkale savunmasına giden Tıbbiyelilerin bütününe yakını cephelerde şehit oldular. Bu dönemlerde büyük oranda

doktor açıkları yaşanmıştı. Terhis edilenlerle bu açıklar kapatılamadı.

Tıpçı açığının ciddi boyutlarda olması devleti bir dizi önlemlere itmiştir. Örneğin sadece Tıp fakülteleri için olmak kaydıyla, okula kolay girişler sağlanmış, fakat tam yıl sürekli zorunluluğu getirilmiştir.

Gelibolu Hastanesi, İstanbul Tıp mekteplerinden gelen öğrencilerin hizmet ettiği hastaneydi. Burası da bir tür cepheydi.

Çanakkale'nin mektepli doktor adayları, hem sıcak savaş hatlarında, hem de cephe hastanelerinde fedakârca hizmet etmişlerdir.

ÇANAKKALE'NİN ALTI SAATTE YOK OLAN MEKTEPLİLERİ

Adı *19 Mayıs Taarruzu*... Mektepli kahramanların çoğunun altı saat gibi kısa bir sürede şehit olduğu taarruz. Göz yaşartan bir olay. Türkiye beyin gücünü 6 saatte kaybetti.

Enver Paşa'nın Sarıkamış'taki basiretsizliği yüzünden on binlerce gencimiz telef olmuştur. Enver Paşa'nın enaniyetli yanlış taktikleri yüzünden, Alman Sanders Paşa'nın da tasdik ve teyidiyle düşman, yok edilecekken o sıra daha güç kazanmıştı. Oysa 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa, bu taarruza karşı çıkmıştı.

Kanlı *19 Mayıs Taarruzu, gece* 3.30'da başladı.

İşin garip tarafı, bu operasyonda çoğunluğu mekteplilerin öne çıkarılmasıydı.

Genç Teğmen Mersinli Mehmet

Henüz gencecik bir asker. 20'sinde ya var ya yok. 19 Mayıs Taarruzu'nun kahramanlarından. Hatıralarında binlerce mekteplinin şehit olduğu şöyle anlatıyor:

Hepsi de bir müddet sonra kendilerine ve Çanakkale cephesine iltihak edecek binlerce yedek subay adayları gibi ne ateşli

şeylerdi Allah'ım! Sanki halen okuldaymışlar da manevraya çıkmışlar gibi, cehennem ateşleri altında oradan oraya seyirtiyorlar, emir veriyor, emir alıyorlar. Gemi ve kara toplarının, el bombalarının, tüfek ve makineli tüfek mermilerinin öldürücü yağmuru içerisinde soğukkanlı tavırlarını bozmuyorlar, gözlerini bile kırpmadan, vücutlarını siper ederek düşmana saldırıyorlar. Müthiş bir direnç Allah'ım!

Kanlısırt baskınındaki fedakârca mücadelede, Enver Paşa'nın yanlış konuşlandırmasıyla yüzlerce Tıbbiyeli ve liseli şehit olmuştur.

Esat Paşa'nın, 19 Mayıs Taarruzu'nun Sorumlusu Liman Von Sanders'e Acı Raporu

Emriniz gereğince bugün sabah 3.30'da düşmana taarruza geçildi. Erlerimiz pek kahramanca saldırarak birçok yerlerde düşman siperlerine kadar ulaşmışsa da, düşmanın çok iyi tahkim ettiği mevzileri ve öldürücü ateşleri karşısında başarıya ulaşamamıştır. Yedi saat aralıksız ve büyük bir dayanışma ile bütün cephede devam eden saldırı sırasında subay ve eratça yüzde 50 kayba neden olmuş ve saldırının devamı hâlinde bütün birliklerin yok olmasını önlemek amacıyla ve taarruz eden tümenlerin de uyarıları karşısında durum telefonla size ulaştırılmış idi.

Aldığım cevap üzerine saldırının daha ileri götürülmesi önlenmiş. Kazanılan mevzilerde savunmaya geçilmiştir. Böylece düşmanın bir adım bile ilerlemesinin önlenmiş olduğunu arz ederim!

Esat Paşa, 19 Mayıs Taarruzu'na Ne Diyor?

19 Mayıs taarruzundan geride kalan cesetler kokmaya başlayınca karşılıklı "silah kes" anlaşması yapıldı. Esat Paşa bu durumu şöyle anlatıyor:

İngilizler böyle bir görüşmenin yapılmasını dört gözle beklemekteydiler. Çünkü Gelibolu'nun çoğunlukla kuzeyden esen rüzgârı, ölülerin kokmuş vücudundan çıkan fena kokuları onlara doğru sürüklediğinden pek güç durumdaydılar.

Taarruzun 2. Tümen'i mekteplilerden oluşuyordu.

Enver Paşa, istikbalin tohumları genç mekteplileri hesapsız plansız cepheye sürmekle ne kadar dar görüşlü olduğunu göstermiştir.

Esat Paşa, Enver Paşa'nın zoruyla bu savaşta yer almış bir komutandı. Değilse de çok itirazları olmuştur, ama ne Sanders'e ve ne de Enver Paşa'ya bu maruzatı anlatamamıştır. Şöyle der Esat Paşa:

Bahis konusu saldırının tarafımdan işlenmiş bir hata olduğunu kabul ediyorum. Bu hatayı, düşmanın kuvvetini iyi tahmin edememekle ve elimizdeki yetersiz toplu kuvvetleriyle, çok az cephane ile bu işin altından kalkamayacağımızı hesap etmemekle yaptım.

İstanbul başta olmak üzere, başka şehirlerdeki liselerin son sınıf ve ara sınıf öğrencilerinin çoğu Çanakkale'de şehit düşmüştür. 19 Mayıs Taarruzu katmerli bir hataydı. Yüzlerce tıplı öğrencinin kaybı ve dahası, Tıp mektebinin bir süre kapalı kalması bunun delilidir.

1915 ve 1917 tarihleri arasında hiçbir lisedeki eğitim faaliyetinden bahsedemeyiz. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi

profesörlerinden Cengiz Kuday, Enver Paşa'nın "19 Mayıs Taarruz" emrini şöyle yorumluyor:

Enver Paşa, İstanbul Üniversitesi'nin şimdi rektörlük olan tarihî binasına gelir. Kürsüye çıkar ve genç üniversitelilere, milliyetçilik duygularını şaha kaldıran müthiş bir konuşma yapar. Bu konuşmayla galeyana gelen tıbbiyeliler bir gecede askere yazılır. Bir de İstanbul Erkek Lisesi'nin henüz bıyıkları terlememiş 55 delikanlısı. Tam 10 bin tane gencecik delikanlı, çok kısa süren bir eğitimin ardından, 11 Mayıs'ta Arıburnu Akhoş İskelesi'nde taarruz için hazırlanırlar. Taarruz, 18 Mayıs'ı 19 Mayıs'a bağlayan gece yarısı 3.30'da başlayacaktır.

Bu taarruzun başarısı, düşmanın baskına uğratılmasına ve taze bir kuvvet olarak gelen, içinde tıbbiyelilerin de bulunduğu 2. Tümen'in hücuma geçerek düşmanı yenmesine bağlıdır. Gece karanlığında 2. Tümen'in iki alayı ilk siperlere yanaşır. İki alayın cephesi yalnızca 600 metre genişliğindedir. Yani 15 santime bir asker düşmektedir.

Hücum başlar. Ne bir ateş açılır, ne bir hücum borusu çalınır. Önde su boyları, arkada süngü takmış gencecik öğrenciler, sırtlardan düşmanın üzerine dalga dalga akar. Bir anda kızıl kıyamet kopar. Saldırıyı gören Yeni Zelandalı ve Avustralyalılar öğrencileri top ateşine tutar. Yaşları yirmiyi bile doldurmamış olan 10 bin mektepli askerin 9 bini üç saat içinde şehit düşer. 1915'in 18 Mayıs'ı 19 Mayıs'a bağlayan gecesi, Çanakkale savaşlarının en kanlı ve en kayıplı günlerinden biri olarak tarihe geçer.

EDİRNE LİSESİ'NİN MEKTEPLİLERİ

Edirne Lisesi, Türkiye'de açılan üçüncü büyük lisedir. Birincisi 1868'de İstanbul'da açılan Galatasaray Lisesi'ydi; ikincisi ise 1872'de Pertevniyal Lisesi'ydi.

Edirne Lisesi'nin bir özelliği, 1882'de açılmış olan Trakya'nın rüzgârından etkilenerek açılmıştır. Bilim ve irfan yolunda ileri fen ve teknolojiyi yakalama amaçlı başlatılan "Yenilenme Hareketleri"nde birer birer açılan liseler ileriki yıllarda ürünlerini fazlasıyla vermiştir.

Ancak bir dönem vardır ki, bu dönem diğer mektepler gibi Edirne Lisesi'ni de olumsuz yönde etkilemiştir. Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve onun uzantısı Çanakkale Direnişi, bu dönemi yansıtan eğitim açısından talihsizliklerdir.

Tabii burada önemli bir nokta var: Özellikle Çanakkale'deki korkunç direniş bütün dünyaya güçlü mesajlar salmıştır. Şimdi dahi bazı gelişmiş güçlü ülkeler Türkiye'ye bir yanlış yapmamak ve onunla karşı karşıya gelmemek için ince ayarlar kullanmaktadır. Bunun sebebi, Çanakkale'nin muhteşem direnişinin yaydığı mesajdır.

Edirne Lisesi'nin mücadeleci misyonu Çanakkale'yle kalmamıştır. Aynı zamanda, Edirne Mektebi kahramanları, yararlı cemiyetlerden Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Mektepli kahramanlar, Edirne Lisesi'nde 9 Mayıs 1920 yılında bir kongre düzenlediler.

Çanakkale'nin de acısıyla, Trakya'nın müdafaasında etkin rol oynamışlardır. Edirne Liseliler, "Trakya Türk'ündür" sloganıyla başlattıkları harekâtta kararlılıklarını tüm dünyaya duyurmuşlardır.

Balkan Savaşları'nda yaralı askerlerin bakımı, tedavisi ve moral yaklaşımı açısından Edirne Liseliler büyük fedakârlıklar yapmışlardır. Öğrenci ve öğretmenleriyle Balkan Savaşları'nda böyle yararlılık gösteren Edirne Lisesi, Çanakkale'de katmerli fedakârlıklar gösterecekti.

Ve o gün gelip çatmıştı. Tarihler 1915'i gösterdiğinde İngiliz ve Fransız birlikleri Çanakkale sahillerine saldırıya geçmişti. Edirne Lisesi öğrencileri derhal cepheye koştu. Ne yazık ki aralarında sağ kalan hiç kimse olmadı, hepsi şehit düştü.

Milli Savunma Bakanlığı'nın *Şehitlerimiz* isimli çalışmasında, Edirne'den Çanakkale'de şehit olanların sayısının 1,825 kişi olduğu bildirilmektedir.

KONYA'NIN MEKTEPLİ ŞEHİTLERİ

Akla ilk gelen şehidimiz, Silleli Tavaslı oğlu Mehmet Ali'dir. Bu şehidimiz üniversite tahsili yapıyordu. Hukuk mektebinde okurken, Çanakkale Savaşı'nı duyunca derhal cepheye koşmuştur.

Kimilerinin ismini biliyoruz, kimilerininse maalesef bilemiyoruz. Askerlik şubeleri arşiv kütüklerine yansıyanlar gün ışığına çıkıyor. Ama onun dışındakiler hakkında teferruatlı malumat sahibi değiliz.

Konya'dan nice mektepli şehitlerimiz vardır, nur içinde yatsınlar, hepsi bu vatan için çok sevdikleri tahsillerini terk ederek, Çanakkale savunmasında bedenlerini ağaç kütükleri gibi düşman mermilerine siper etmişlerdir.

KASTAMONULU LİSELİ ŞEHİTLER

Kastamonu Lisesi, binlerce şehidiyle vatan savunmasındaki yerini almıştır. Özellikle Kastamonu Abdurrahmanpaşa Lisesi, bu yönüyle göz yaşartır. Savaşlar boyunca şehit vermiş olan bu lise, 1911 yılında ancak 64 mezun verebilmiştir. Hemen bu tarihin akabinde 1921'lere kadar Kastamonu Sultanisi bir tek mezun verememiştir.

Kastamonu, Çanakkale savaşlarında tam 5,160 şehit vermiştir.

Kastamonu'da bir okul daha vardı ki, öğrencisizlik nedeniyle 1918'de kapatılmıştı. Bu okulun adı, İnebolu Ticaret İdadisi'ydi. Okulun son sınıf öğrencilerinin tamamı Çanakkale'de cepheye koşmuştu. Ve hepsi oracıkta şehit olmuştu.

Şehit oldukları yerler:

- *Kerevizdere Mıntıkası:* Burada 186 Kastamonulu şehit olmuştur.

- *Arıburnu Mıntıkası:* Toplam 280 kahramanımızı şehit verdik. Arıburnu-Kanlıtepe'de 11 şehit, Arıburnu-Yörük Deresi'nde 1 şehit, Arıburnu-Yaylatepe'de ise yine 1 şehidimiz bu rakamlar arasında.

- *Seddülbahir:* Burada toplam 330 şehidimiz var. Seddülbahir Kirte Muharebesi'nde 6 şehit, Seddülbahir Agadere Mecruhin Hastanesi'nde 1 şehit, Seddülbahir Mevkiinde 1 şehit, Seddülbahir Mıntıkası Birinci Hat'ta 7 şehidimiz bu sayı içerisindedir.

● *Gümüşsuyu Hastanesi:* Gümüşsuyu Menzil Hastanesi'nde 1 kahramanımız, Gümüşsuyu Hastanesi'nde ise 25 kahramanımız şehit oldu.

● *Maçka Hastanesi:* Burada şehit olan 2 Kastamonulu kahramanımız kayıtlara düşülmüş.

● *Haydarpaşa Hastanesi:* Haydarpaşa Hastanesi'nde Kastamonulu 30 genç kahramanımız şehit düştü.

● *Şişli Etfal Hastanesi:* Bu hastanede Kastamonulu 3 askerimiz şehit oldu.

● *Bomba Tepesi:* Savaş mevkii olarak 5 Kastamonulu genç askerimiz burada şehit düştü.

● *Asmalıdere:* Burada 3 Kastamonulu kahraman şehit düştü.

● *Merkeztepe:* Merkeztepe Muharebesi diye de anılan bu mıntıkada toplam 4 şehidimiz var.

● *Yassıtepe:* Kastamonulu 4 askerimiz şehit düştü.

● *Conk Bayırı:* Bu mıntıkada Kastamonulu genç kahramanlarımız öyle mücadele örneği verdiler ki bedenlerini siper etmekten çekinmediler. Burada 21 cesur kahramanımız şehit düştü.

● *Cenup Grubu Sevk Mecruhîn:* 59 kahramanımız burada yaralı olarak şehit oldu.

● *Gaziler Tepesi:* Şiddetli çarpışmaların olduğu bu tepede 15 kahraman askerimiz şehit oldu.

● *Kabatepe:* Kastamonulu 7 kahramanımız burada şehit oldu.

● *Behram Köyü:* Burada Kastamonulu piyade er Yusuf oğlu Yakup isimli kahramanımız şehit düştü.

● *Birinci Seyyar Hastanesi:* Burada yaralı olarak 1 askerimiz şehit düştü.

● *11. Fırka Seyyar Hastanesi:* Şehit olan Kastamonulu kahramanlarımız toplam 53'tür.

● *Şarköy 5. Harp Hastanesi:* Mustafa oğlu Hakkı isimli kahramanımız burada şehit olmuştur.

● *Gelibolu Şıbh Cezıresi Muharebesi:* Çetin geçen bu savaşta Kastamonulu 5 genç kahramanımız şehit olmuştur.

● *Çifte Havzalar:* 4 askerimiz şehit düştü.

● *Biga Müfrezesi 1 No.lu Hastanesi:* Cide Çataloluk nüfusuna kayıtlı piyade er Mehmet Ali Oğlu Ahmet isimli kahramanımız şehit oldu.

● *Yusufçuk Tepesi:* 3 kahramanımız şehit oldu.

● *Maydos:* Burada 38 genç askerimiz şehit oldu.

● *Koşan Hastanesi:* Piyade er Akif Oğlu Ali isimli askerimiz bu hastanede şehit oldu.

● *Keçi Deresi:* 12 kahraman askerimiz burada şehit düştü.

● *4. Fırka Sıhhiye Bölüğü:* Araçlı nahiyesine bağlı piyade er Bilal oğlu Hüsnü burada şehit oldu.

● *15. Fırka Sıhhiye Bölüğü:* Bu bölükte 2 genç kahramanımız şehit düştü.

● *Hilal-i Ahmer Taksim Hastanesi:* Bu hastanede 5 askerimiz şehit oldu.

● *Karadeniz Mevkii Müstahkem Hastanesi:* Araçlı, Kayacık köyünden Bayram oğlu Arif Çavuş isimli kahramanımız şehit düştü.

● *Ortaköy Muharebesi:* Bu savaşta Cide, İlyasbey'den piyade er Abdioğlu Hasan şehit düştü.

● *Rumelikavağı Hastanesi:* Bu hastanede Cide, Sofular'dan er Mustafa oğlu Hasan isimli kahramanımız şehit oldu.

● *5. Kolordu 3. Fırka Sıhhiye Bölüğü:* Burada 9 kahramanımız şehit oldular.

● *Kilidbahir:* Bu mevkide ve Ağadere'de 3 askerimiz şehit düştü.

● *Sığındere Muharebesi:* Bu savaşta 59 kahraman gencimiz şehit oldu.

GENÇ KAHRAMANLARIMIZIN ŞEHİT DÜŞTÜĞÜ YER VE MINTIKALAR

- Arıburnu, Yaylatepe
- Beylerbeyi Terbiye-i Bedeniye Mektebi Hastanesi
- Mehmet Çavuş Siperleri Muharebesi
- Piripaşa torpilinin infilakı
- Tekirdağ Hastanesi
- Maltepe Hastanesi
- Bakırköy Gaziler Hastanesi
- Gülhane Hastanesi
- Akbaş Nakliyat Hastanesi
- Meydan Harbi
- Kanlısırt Harbi
- Yeşilsırt Muharebesi
- Sığındere
- Hilal-i Ahmer Beyoğlu Hastanesi
- İsmailoğlu Tepesi Muharebesi
- İplikhane Hastanesi
- Çanakkale Merkez Hastanesi
- Cesaret Tepesi
- 1. Ordu 1 Numaralı Menzil Hastanesi

- Harabe Şehir Sırtları
- Çapa Mecruhin Hastanesi
- Kumkale
- Feriköy Mecruhin Hastanesi
- Hüseyinler Tepeleri
- Düşman Mermisi
- Kabatepe
- Düztepe
- Şahintepe Muharebesi
- Hadımköy Hastanesi
- Tekfurdağı Mecruhin Hastanesi
- Mekteb-i Harbiye Mecruhin Hastanesi
- Sahvaz Deresi
- Erdek Menzil Hastanesi
- 15. Fırka Seyyar Hastanesi
- Dede Gaziler Tepesi
- Şimal Grubu Ağır Mecruhin 1. Seyyar Hastanesi
- Teryandafil Çiftliği
- Kirte Harbi
- Soğanlıdere Muharebesi
- 3 Menzil Hastanesi
- Çanakkale Grubu Yalova Mevki Hastanesi
- 11. Kolordu Cenup Grubu Sevk Mecruhin Hastanesi
- 11. Ağır Mecruhin Hastanesi
- 15. Fırka Sevk Mecruhin Hastanesi
- Cenub Grubu Ağır Mecruhin Hastanesi
- Domuzdere Muharebesi

BİR ÇANAKKALE SUBAYININ GÖNÜLLÜ MEKTEPLİLERE SESLENİŞİ

Gönüllüler! Çanakkale'ye isteyerek geldiniz!

Çanakkale'nin anlamını bilerek geldiniz!

Doğan her canlının muhakkak öleceğini de biliyordunuz.

Şimdi Çanakkale'de ölmenin kutsallığını öğrenecek ve yaşayacaksınız.

Size başka umutlar vermediğim için üzgün değilim.

Şu, bir milleti yurdunda esir yaşatmak için gelenler gibi yaşayarak aşağılanmaktansa, Çanakkale'yi geçilmez yapıp ölmek bir kere şereflidir.

Yine de yaşarsanız, Çanakkale'de artık yenilmezliğin ve hürriyetin başladığını ispat edenlerin yüceliğine ereceksiniz.

Sonra ne olacak, bilemem. Fakat siz şerefle yaşayacaksınız vicdanınızda.

Yarın ileri hatların yedekleri olarak cepheye gideceğiz. Şimdi dinlenin.

Teşekkür ederim. Çavuş, bölük senin!

GEÇERİZ DEDİLER GEÇEMEDİLER! YENERİZ DEDİLER YENEMEDİLER!

Albay Mustafa Kemal (Atatürk), 1915 Anafartalar zaferi taarruzunu hatıralarında şöyle anlatıyor:

Tarih 10 Ağustos 1915... Conkbayırı Taarruzu. Bütün geceyi pek rahatsız ve uykusuz geçirdim. Bir tarafta Anafartalar mıntıkasından gelen raporlar ve bilhassa yanlış fakat mühim haberler beni bizzat işgal ettiği gibi, bir taraftan da, evvelki günlerin talihsiz neticelerinde kıt'asını, amirini kaybetmiş ve hâlâ bulamamış birtakım kumandanların doğrudan doğruya bana müracaatı bir dakika bile istirahata imkân bırakmadı. Karargâhımdan bana mülaki olabilen bazı zabitleri 8'nci Fırkanın iştigal ve tertibatını anlamak üzere gönderdim. Bu zabitlerden Kurmay Yüzbaşısı Hidayet Efendi, hücum istihzaratını tetkik için fedakârane ifa-i hizmet etti. 41'nci Alay, hücum ânına kadar gelmedi. Yanlış yere gitmiş, daha sonra gelebildi. 8'nci Tümen tertibatını almıştı. 23'ncü Alayın iki taburu, birinci hatta harp nizamında, bir tabur da bu hattın gerisinde bizzat olmak üzere Conkbayırı'na taarruza hazırlanmıştı. 28'nci Alay da aynı hizada Şahinsırt'ta hücum tertibatını ikmal etmişti.

Sabahın çok erken vakti olmak üzere idi. Şayan-ı endişe bir an gecenin karanlık perdesi tamamen kalkmıştı. Artık hücum ânı idi. Saatime baktım, dört buçuğa geliyordu. Birkaç dakika sonra ortalık tamamen ağaracak ve düşman askerlerimizi görebilecekti. Düşmanın piyade mitralyöz ateşi başlarsa ve

kara ve deniz toplarının mermileri bu sıkı nizamda duran askerlerimiz üzerinde bir defa patlarsa, hücumun mümkün olabileceğine şüphe ediyordum. Hemen ileri koştum. Fırka kumandanına tesadüf ettim. O ve her ikimizin refakatinde bulunanlar beraberce hücum safının önüne geçtik. Gayet sert ve kısa bir teftiş yaptım. Önünden geçerek yüksek sesle askerlere selam verdim ve dedim ki:

"Askerler! Karşımızdaki düşmanı mağlup edeceğinize hiç şüphe yoktur. Fakat siz acele etmeyin. Evvela ben ileri gideyim. Siz, ben kırbacımla işaret verdiğim zaman hep birden atılırsınız."

Kumandan ve zabitlere de işaretime askerlerin nazar-ı dikkatimi celbetmelerini emrettim. Ondan sonra hücum safının önünde bir yere kadar gidildi ve oradan kırbacımı havaya kaldırarak hücum işaretini verdim. Bütün askerler, nabitler, artık her şeyi unutmuşlar, nazarlarını, kalplerini verilecek işarete dikmişlerdi.

Süngüleri ve bir ayakları ileri uzatılmış askerlerimiz ve onların önünde tabancaları, kılıçları ellerinde zabitlerimiz, kırbacımızın aşağı inmesiyle pek sağlam bir kütle halinde aslanca bir şiddetle ileri atıldılar. Bir saniye sonra düşman siperleri içinde bir gökyüzü gürültüsünden başka bir şey işitilmiyordu: Allah! Allah! Allah!

Düşman silah istimaline vakit bulamadı. Boğaz boğaza kahramanca mücadele neticesinde ilk hatta bulunan düşman tamamen imha edildi. 4 saat mücadeleden sonra 23'üncü ve 24'üncü alaylarımız kâmilen düşmandan temizlemek ve 28'nci Alay dahi Şahinsırtı'nın en yüksek sırtına istirdat eyledikten sonra Sarıtarla, Ağıl üzerinde batıya saldırdılar. Önüne tesadüf eden düşmanı bozguna uğratıyordu.

28'nci Alay, Şahinsırt'ın boyun noktasında yerleştirilmiş olan düşman mitralyözlerinin müessir ateşinden daha ileri gidememişti.

Conkbayırı tepesi elimize geçtikten sonra, düşman karadan ve denizden tevcih ettiği seri ve kesif topçu ateşi ile Conkbayırı'nı cehenneme çevirmişti. Semadan şarapnel, demir parçaları yağmuru yağıyordu. Büyük çaplı deniz toplarının tam isabetli daneleri yerin içine girdikten sonra patlıyor, yanımızda, kenarımızda büyük lağımlar açıyordu. Bütün Conkbayırı kesif dumanlar ve ateşler içinde kaldı.

Herkes mütevekkilane bekliyordu. Etrafımız şehitler ve yaralı ile doldu.

Muharebe meydanında cereyan eden hali temaşa ederken bir şarapnel parçası göğsümün sağ tarafına çarptı. Cebimde bulunan saati parça parça etti, vücuduma nüfuz edemedi. Yalnız derince bir kan lekesi bıraktı. Bu saat enkazını bilahare bugünün hatırası olmak üzere Liman Paşa'ya verdim. O da aile asalet arması kendi saatini bana verdi.

Büyük Anafarta civarında mevzi alan obüslerimizden lüzumu kadar istifade edilmedi. Sekizinci Tümen emrine verilen iki sahra bataryasından biri Suyatağı civarında faaliyete geçebildi. Hücumdan sonra Kocaçimen mıntıkasında bulunan topçularımız düşmana ateş ediyorlardı. Pek geç vasıl olan 41'nci Alay'dan küçük bir kuvvetle Conkbayırı ile boyun noktası arasını takviyeye lüzum gördüm.

Düşman Mestantepe cihetini takviye ediyordu. On ikinci Tümen'ce buna karşı mukabil tedbir alınıyordu. Kireçtepe civarında da üstün düşman kuvvetleri faaliyet gösteriyordu. Sekizinci Tümen'in taarruzunu kolaylaştırmak maksadıyla 4'üncü Tümen'den 14'üncü Alay efradı ile, 7'nci Fırka'dan 21'nci Alay'ın 2'nci Tabur'u beraberce karşılarındaki Kayacık Deresi güneybatı sırtlarına taarruz ederek kısmen adı geçen derenin Cenup yamaçlarına çıkmışlardır.

Son karar: Düşmanın Ağıldere mıntıkasında Pilavtepe, Yaylatepe ve Damakçılık bayırı mevzileriyle deniz arasındaki kuvvetleri bizim hücum eden askerlerimizden pek fazla idi. Düşmanın denizden ve karadan icra eylediği topçu ateşi üstünlüğü bizim pek az topçumuzla mukayese edilemeyecek derecede idi.

Düşmanın Şahinsırt'ın batı dilinde tutunabilen mitralyözlerinin hücum eden efradımıza yaptıkları yan ateşleri pek tesirli idi. Gerçi aslanlar gibi köpürmüş olan askerlerimizi durdurmak güçtü. Kısım kısım deniz sahiline bile ilerleyenler vardı. Fakat muharebenin devam etmesi hâlinde askerlerimiz tamamen düşman kıtalarına karışacak ve o yoğun faaliyet için kaybolacaklardı. Saat öğle vakte yaklaşıyordu.

Askerlerimiz sekiz saatten beri ölümle pençeleşmekten tabiatıyla yorulmuşlardı. Arazinin vaziyeti, düşmanın göz açtırmayan kesif ateşleri, boğuşan askerlerimize geriden her türlü yardımı imkânsız kılıyordu. Kayıplarımız mühim idi.

Düşmanı mağlup eden faikiyetimiz olmayıp müthiş ve seri bir darbe hâlinde vuku bulan servetimiz olduğunu takdir ediyordum. Bundan böyle saat 12.15'te 8'inci Fırka kumandanına aşağıdaki emri verdim:

"Taarruzu kesiniz. Conkbayırı ve Şahinsırt'ın garba en hâkim noktası daima elde bulundurulacak surette kıtaatınızla işgal ettiğiniz hattı tahkim ediniz. Anafartalar Grubu Kumandanı Mustafa Kemal."

10 Ağustos 1915 Conkbayırı taarruzu neticesi, güneşin doğuşu ile gözler önünde idi. Yüz binlerce ölü, yaralı ve şehit, kan gölü halini alan siperler, iniltiler ile mahşeri bir gün yaşanmakta idi. Tarihimize 10 Ağustos, 1915 Anafartalar Zaferi olarak geçen Mehmetçik'in bu büyük zaferi ile düşmanın sonu belli olmuştu.

ÇANAKKALE'DEKİ ŞEHİTLERİMİZ

Genelkurmay Başkanlığı Genel Sekreterliği, Çanakkale'deki şehitlerimiz ile bir açıklama yapmıştı. Milliyet gazetesinin 7 Nisan 2000 tarihli geniş haberinde, Çanakkale kayıplarımızın listesi çıkarılmıştı. Bu bilginin kaynağı Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATESE) Başkanlığı'ydı.

Genelkurmay Başkanlığı Genel Sekreterliği'nin açıklaması şöyle:

Söz konusu gazetenin manşetinde yer alan haberindeki 253 bin sayısı, ansiklopedik bilgiye dayanan tahmini zayiatı yansıtmaktadır. ATASE Başkanlığı arşivlerindeki belgelere göre, toplam zayiat sayısı 210 bin - 218 bin civarındadır. Zayiat, şehit, yaralı, hastane, hava değişimi, esir ve kayıplardan oluşmaktadır. Çanakkale Zaferi'nde yapılan konuşmalarda zayiat sayısı şehit sayısı olarak verildiğinden, kamuoyunda, Çanakkale Muharebelerinde 255 bin şehit verildiği sanılmaktadır.

Çanakkale muharebesindeki şehitlerimizin sayısı, ATEŞE Başkanlığı yayınlarından olan 1990 basımlı Çanakkale Muharebeleri 75'nci Yıl Armağanı, 1993 basımlı 1'nci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekâtı 1'nci, 2'nci, 3'ncü kitapların Özetlenmiş Tarihi adlı eserlerde ATESE Başkanlığı arşivi kayıtlarına göre verilmiş olup, bu sayı 57 bin 263'tür.

Genelkurmay Başkanlığı, Çanakkale muharebelerindeki kayıplarımızı şöyle açıklamıştır:

- *18 Mart Deniz Muharebeleri:* 21 subay, 158 er.
- *Kara Muharebeleri (25 Nisan 1915 - 9 Ocak 1916):* 589 subay, 56,495 er.
- *Toplam:* 610 subay, 56,653 er.

ATATÜRK DİYOR Kİ

Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar:

Burada bir dost vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükûn içinde uyuyunuz. Sizler Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar, gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu topraklarda canlarını verdikten sonra bizim evlatlarımız olmuşlardır.

HASAN ALİ YÜCEL, 10 AĞUSTOS 1958'DEKİ YAZISINDA ÇANAKKALE'Yİ ANLATMIŞ

"Ah Vuruldum! Telefoncu Gönderin!"

"Kanlı siper düştü. İrtibat yok. Birinci Takım Kumandanı şehit. Üçüncü Takım mahvoldu."

"İhtiyat Bölüğü taarruz ediyor! Sol cenahta düşman tutunamıyor!"

"Beşinci Bölük'ten hayır yok. Ah vuruldum. Telefoncu gönderin!"

Bu çarpıcı konuşmayı sanki orada imişim gibi 43 yıl sonra gençlik arkadaşım Münim Mustafa'dan aynı heyecanla okudum.

Tabii oraya yeni bir telefoncu gönderdiler. O da vuruldu ve daha sonrakiler de vuruldular. Çünkü vurulan telefoncu Mehmetçiğin yerine bir er değil, bir millet geldi. Sahifelerini kâh içim burkularak, kâh göğsüm kabararak, fakat her ikisinde de gözümün yaşını tutamayarak okuduğum bu kitap, beni o yangın günlerine çekip götürdü. Harbe girmemek için gayret sarf edecek yerde koskoca imparatorluğu dört yanından ateşe sokan o günkü devlet adamlarımız, idareleri altında, sağlam bir millet, fedakâr, kahraman, sabırlı ve dayanıklı bir halk bulmasaydılar, felaketin büyüğü işte o zaman kaderimizi tarihe karanlık bir sahife hâlinde geçirecekti.

Çanakkale muharebeleri sırasında ben, İhtiyat Zabitleri Talimgâhında bulunuyordum. Süratle yetiştirilip bu yeryüzü cehennemine yollanan genç yedek subayların sevkinden kısa bir müddet sonra künyelerine şehadetleri işleniyordu. Vatanın hiçbir bucağı, Türk'ün hiçbir ocağı yoktu ki, bu müthiş savaşın bir kıvılcımıyla içi yanıp tutuşmamış olsun. O günün en müthiş silahları, denizden, karadan ve havadan toprak siperlerin üstünde ve altında, eğer ölmemiş, eğer yara almamışsa, aylarca, eli tüfeğinde veya bombasında yüz binlerce Türk askerinin canını almak için İstanbul'un kapısı önündeki bu vatan parçasına ateş kusuyordu. Havada obüsler, yer dibinde lağımlar, her patlayışlarında binlerce, on binlerce kardeşimizi izi belli olmayacak şekilde toz haline getirip rüzgârlarda yok ediyorlardı.

1915 Nisan'ında Seddülbahir'de Morto Limanı'na ilk İtilaf askerlerinin çıkarması yapılmıştı. Bu karaya çıkmayı İngiliz ve Fransız donanmaları himaye ediyordu. İlk savunma kurşununu Kadri Bey kumandasındaki Dokuzuncu Tümen'in 26'ncı Alay'ı atmıştı. Kahramanlık tarihimize şerefle adı geçmiş bu alay, fedakârlığı akıllara hayret, düşmanlara hürmet ve dehşet telkin edecek şekilde müdafaada bulunmuş, dövüşmüş ve evet, dövüşmüş ve erimişti. Çanakkale muharebesinin birinci safhası özverilik bakımından ne kadar yüksekse, öldürülen kimseler bakımından da o derece korkunçtu. Çünkü Türk askeri, en müthiş silahların altında açıkça dövüşmüştü. İlk ağızda 100,000'i aşan, yok eden bir zayiat vermiştik. Bazı Türk kumandanları bu feci neticeyi görerek, taarruz harbinden ziyade müdafaa harbi yapmanın doğru ve ancak onun mümkün olabileceğini ileri sürdüler. Türk çocukları hesapsızca harcandıktan sonra ikinci şık kabul edildi ve siper muharebeleri başladı. Muharebeyi gözleriyle görmüş olanların anlattıkları şudur ki, en sert hücumlarda bile askerimiz bir karış toprağı dahi düşmana zapt ettirmemiştir.

Zayiat yalnız bizim tarafta değildi. İngilizler ve Fransızlar da çok insan kaybediyorlardı. İngiliz basını aylar geçtiği hâlde kesin netice alınamayan Çanakkale çıkarmasını şiddetle tenkit ediyordu. Temmuz ayı, bu sebeple, korkunç düşman hücumlarının vuku bulduğu devredir. Büyük Taarruz, 24 Temmuz'da Güney Cephesi'nde başladı. Düşman üç saf hâlinde siperlerimize saldırdı. Güney cephemiz yerden, gökten ve denizden cehennem ateşine tutulmuştu. Siperlerin içi ve önü, dostu düşman üzerine yığıp koyun koyuna yatırmış, ölümün yere serdiği cesetlerle dolmuştu. Feryatlar, iniltiler, yürek paralayacak şekilde silah sesleri arasına karışıyordu.

Bu muvaffakiyetsizlikten sonra düşman kuzeyde, Anafartalar'da hücuma geçmişti. O günlerin şahidi Münim Mustafa şu haberi alır:

"Albay Mustafa Kemal Bey, Anafartalar'daki düşmanın en şiddetli taarruzlarını önlemiş, cehennem gibi bir harpten sonra düşmanı suret-i kat'iyede mağlup etmiş; mukabil taarruzlarımız muvaffakiyetle neticelenmiş, Anafartalar'da artık hiçbir tehlike kalmamış; Conkbayırı, Kocaçimentepe, hepsi elimizde. Tümenin 28'nci Alay'ı bu şerefli harpte mühim bir taarruzla süngü hücumu yaparak muvaffakiyet kazanmış."

Bu kanlı, fakat şerefli masal, hakikatte burada son bulur. Fakat İtilaf Kuvvetleri Başkumandanı Orgeneral Hamilton bu fikirde değildir. Temmuz sonu taarruzlarını takip eden devre için Eylül ortalarına doğru verdiği röportajda şöyle der:

"Ağustos ayı zarfındaki muvaffakiyetsiz harekâtımızı genel olarak gözden geçirecek olursak, pek fazla bir talihsizliğe uğramamış olduğumuz görülür. Mesela Avustralya ve Yeni Zelanda kıtaları, yeni mevkiler zapt edememiş olmalarına rağmen, eski mevkilerini muhafaza etmişler ve buralarını tahkim ederek daha kuvvetli bir hâle getirmişlerdir. Bu kısım birlikleri Türk

topçu ateşinden kurtulmuş, diğer kısımlarda da bu ateş tesirsiz bir hâle gelmiştir. Çünkü siperler daha derin ve daha iyidir. Muharebe safahatına gelince, bu meselede de yüzümüzü kızartacak hiçbir başarısızlığımız mevcut değildir."

O böyle diye dursun, gene o sıralarda İtilaf Kuvvetleri Çanakkale'yi terk ettiler ve bu aziz yurt parçası, yaralı bir gazinin kanlı bağrı gibi anavatanın göğsünde kendisini buldu.

Çanakkale Muharebesi, en büyüğünden en küçüğüne, en küçüğünden en büyüğüne kadar er, subay ve kumandan, Türk yiğitliğinin kahramanlık dolu bir destanıdır. Oradaki şehitlerimiz gazi, gazilerimiz şehadet mertebesindedirler. Biz 255 binden fazla Türk evladını kaybettik. Ama bir o kadar karşımızdakilere zayiat verdirdik.

Çanakkale Savaşı ile, o gün için İstanbul'u kurtarmıştık. Fakat en büyük kazancımız, bütün vatan kaybolma tehlikesine düştüğü zaman, onu kurtaracak insanı bulmak olmuştur. Yeni Türkiye'nin Atatürk'ü, Çanakkale'nin Mustafa Kemal'inden doğmuştur.

ÇANAKKALE'DE CANLI MAYIN
İzmirli Hafız*

Türk ordusu Süveyş kenarında savaşıyordu. Kanalın doğru kıyıları kâmilen alınmıştı, fakat kanalı geçmek için hiçbir aracımız yoktu. Düşman ise, gözleri, keşif uçakları ve savaş gemileri ile gece gündüz kanalı kontrol ediyor, kuş uçurtmuyordu. Hâlbuki bu kanaldan Avustralya, Uzak Şark ve Hindistan'dan getirilen askerler, Avrupa'ya ve bilhassa Çanakkale cephesine gönderiliyordu.

Tümen komutanı bir gün arkadaşlarını topladı. "Hepiniz düşününüz" dedi. "Bunların geçişine nasıl mani olabiliriz. Sonra düşündüğünüz çareyi hemen söyleyin"

Herkes düşündü ve şu çareyi buldu:

"Bu işi yapsa yapsa İzmirli Hafız yapar!"

Çünkü Hafız balık gibi yüzerdi ve üstelik gözüpek bir erdi. Düşmanın gözü önünde geceleri Süveyş'i yüzerek geçer, her defasında ya bir düşman nöbetçisinin tüfeğini veya düşmana ait birtakım silahları toplar getirirdi. Suyun altında çok uzun süre kalabiliyordu.

Hafız'ı buldular. Tabur komutanının karşısına getirdiler. Komutan sordu: "Hafız biz her gün gözümüzün önünden geçen şu düşman gemilerine bir şeyler yapmak istiyoruz. Senin beline bir mayın bağlasak, götürüp bu gemilerin önlerine koyabilir misin?"

---

* Yaşanmış Harp Hatıraları, Genelkurmay Başkanlığı.

Hafız sevindi... "Koyarım Binbaşım" dedi. Gerçi Hafız, bu işi yaparım, demişti ama herkes şüphe içindeydi. Düşman uçaklarının mekik dokuduğu bu bölgede, bu işin başarılacağına kimse ihtimal vermiyor, inanmıyordu.

Hafız, iki-üç asker yüklü geminin geçmesini bekledi. Nihayet büyük bir gemi uçaktan görününce, o da mayını beline bağladı ve denize daldı. Hafız'ın su içinde yüzdüğünü kimse görmüyordu. Çünkü o uzun süre su içinde kalıyor, bir saniye nefes almak için başını çıkarıp tekrar dalıyordu. Vapurun etrafındaki muhafız torpidoları, suları yararak ilerliyordu. Bizim tarafta herkes gözünü kanala dikmiş, ne olacak diye beklerken, müthiş bir infilak oldu. Ve gemi parçalandı. Düşman askerleri denize döküldü. Torpidolar dökülenleri toplamaya çalışırlarken, biraz sonra üstünden sular süzülerek Hafız çıkageldi. Herkes sevinç içindeydi. Tümen komutanı onu alnından öptü. "Hafız," dedi, "sen gerçekten bir deniz aleti imişsin!"

Hafız'ın mükâfatı, başarısının kendisine verdiği gururdu.

ÇANAKKALE SAVAŞI'NDA YAŞANMIŞ VE O GÜNLERİN HEYECANINI YANSITAN OLAYLAR

Yıl 1945... Arıburnu çıkartmasında (25 Nisan 1915) esir düşen iki Anzak subayından biri eşi ile, 30 yıl sonra harp ettiği bu toprakları ziyarete gelir. Çanakkale harp sahaları 1945'te yasak bölgedir. İşte bu Anzak subayı, Genelkurmay Başkanlığı'na müracaat ettiğinde, onlara yardımcı olan 1915'in 5'nci Alay Komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey'in oğlu Emekli Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tekin Arıburun, o günlerde Genelkurmay Başkanlığı'nda Hava Dairesi Komutanıdır. O, aileye 3 gün izin alır. Onlardan tek ricası, Çanakkale dönüşü Ankara'ya tekrar gelip bir kahvesini içmeleridir.

Tekin Paşa, babası şehit olduğu zaman 8 yaşında idi. Yıllardır baba özlemi ile yaşamaktaydı. Anzak subayı 3 gün sonra Çanakkale'den eşi ile Ankara'ya döner. Tekin Paşa onları karşılar ve evine götürür. Salona buyur eder. İkramda bulunmak için mutfağa girer. Her şeyden habersiz olan Tekin Paşa salondan İngilizce, "Bu komutan bizi esir almıştı" kelimelerini duyar. Babasının üniformalı, kalpaklı resmi asılıdır. Tekin Paşa'ya da 30 yıldır, babasının harp hatıraları hayatta kalan arkadaşları tarafından anlatılagelmektedir.

Hatıra Olay

Çıkartmada esir düşen iki Anzak subayı, 57. Alay Komutanının çadırına getirilir. İkisi de tir tir titremektedir. Alay komutanı onlardan bilgi alabilmek için onlara ikramda bulunur. Üzerlerindeki tabanca, dürbün, incil vs. eşyaları alınır. Fakat kendilerine başka hediyeler verilir. Titremeleri hâlâ devam etmektedir. O güne kadar anlatılan hatıralar, Tekin Paşa'dan canlanır. Hemen salondaki bir dolaptan fildişi kaplı İncil'i, tabancayı ve dürbünü çıkarır.

Misafir, "Aaaa!... Eşyalarım!" der.

Tekin Paşa sorar: "Babamın çadırında neden tir tir titrediniz?"

Misafirin cevabı, "Bakın bugün hayattayım; diğer arkadaşım da Avustralya'da yaşıyor. Babanız, bize bir misafir gibi muamelede bulundu. Bugünümüzü ona borçluyuz. Çadırındaki bu asil muameleden sonra hicap duydum, bizzat babanıza söyleyemedim. Fakat bizi esir alanlara işaretle anlatmıştım. Şimdi size burada anlatıyorum:

"Çıkartmadan bir gün önce, Limni Adası'nda bizlere hitap eden Ordu komutanı, "Sakın Türklere esir düşmeyin, belki ölene kadar çarpışın. Türkler yamyamdır, sizi yerler" demişti. Bizlerde o gün çadırda yenileceğimiz saati beklerken, Türklerle harp etmekle asil bir milleti yakından tanımış ve vatanları için ne büyük fedakârlıklara katlandıklarını görmüştük."

“KOMUTANIM VATAN DAHA MUKADDES, GİDEMEM!”

Anzak kolordusu kuvvetlerine karşı koyan 27'nci Alay'ın birliklerine takviye olarak gelen 57'nci Alay'ın iki taburu da şehit oldu. Fakat taarruz halinde olan Anzak kuvvetlerini durdururlar. Taarruz halinde olan çarpışmalar, siper muharebelerine dönmüş ve gece olmuştur. Son kalan taburu ile, ertesi sabah için hücum emri olan 57'nci Alay Komutanı, şu anda mezarının bulunduğu Bombasırtı güney eteklerinden aşağıya baktığında, o sisli Nisan sabahı, arazide yayılmış küme küme beyazlıklar görür ve tabur komutanını çağırarak sorar: "Bunlar ne?"

"Komutanım onlar, fecre az bir zaman kala emriniz ile hücuma geçecek erlerimizin iç çamaşırlarıdır."

Hiçbir vatan evladı şehit olmak için yıkanmış, temiz çamaşırlarını giymiş, belki yaralı dönersek, yıkayıp çalılıklara serdiklerimizle değiştiririz ümidi o kahramanlarımıza nasip olmamış, erinden alay komutanına kadar her biri şehitlik mertebesine ererek tarihe şehitler alayı olarak geçmiştir.

18 Mart Deniz Harekâtı'nda üstün başarılar gösteren Hasan-Mevsuf Batarya Komutanı Yüzbaşı Hasan Bey'in kızı dünyaya gelir. İstanbul'dan Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'na telgraf çekilir. Bu telgrafı alan Cevat Paşa, atı ile bataryaya gelir, "Evladım Hasan, kızın dünyaya geldi, Allah bağışlasın, izinlisin" der.

Yüzbaşı Hasan Bey'in cevabı: "Komutanım, vatan daha mukaddes, gidemem. İsmini Didar koysunlar."

O gece tüm batarya, gemilerden atılan toplarla şehit oldu. Didar Hanım, bugün (1994) 78 yaşında Paşabahçe'de (İstanbul) oturmaktadır. Hasan Bey, vatan müdafaasını daha mukaddes bilerek, kız evladı Didar'ı hiç görmemiştir.

Değerli bataryalarımızdan Rumeli Mecidiye Bataryası, gemilerden yapılan bombardımanlarla susmuştu. Raporu alan Müstahkem Mevkii Komutanı Cevat Paşa, Çimenlik İskelesi'nden motoru ile bataryaya geçer. Durum kritiktir. Bir topu hariç, diğerleri kullanılamaz hâle gelmiş, personelin çoğu şehit düşmüş, geriye kalanlar yaralı ve hatta birkaç kişi de canlı olarak toprak yığınları altında kalmıştır.

Cevat Paşa, biraz ileride yere uzanmış, nefes alıp verenlere, "Evladım yaralı mısın?" dediği an ayağa kalkan er, sesi tanımış, esas vaziyette fakat bakışlar başka yönde olarak, "Hayır komutanım" der.

"Gözlerin mi görmüyor?"

"Komutanım gözlerim görürken, arkadaşlarımla gerekeni yaptık. Vatan sağolsun."

Düşman gemilerine tam isabet kaydedilmiştir. Ocean destroyeri hareketten hareket edemez hâle getirilmiştir.

GÖZ YAŞARTAN OLAY

Çanakkale muharebelerinde bir kolunu kaybeden Emekli Yüzbaşı Dursun Bayraktaroğlu'nun yaralandığı ilk günlerde er İbrahim ile arasında geçen olay:

Harbiye son sınıf talebesi iken Çanakkale muharebelerinin başlaması ile 19 yaşında üsteğmen olarak kendimi bu muharebelerin içinde buldum. Seddülbahir cephesinde muharebeler bütün şiddeti ile devam ederken, sahil kesimlerinde tutunabilen düşmanı denize dökebilmek için çarpışmalar geceli gündüzlü devam etmekte idi. Ben de takımım ile bu mücadelenin içinde idim. Bir ara çarpışma sırasında vücudumdan akan kanın sıcaklığını işittim. Kendime geldiğim zaman erim İbrahim ile iki kahramanı başımda bekler buldum. İlk yardımı yapmışlardı.

İbrahim, can evinden vurulmuş bir aslan heybeti ile beni sırtladı ve iki kahramanla birlikte, kıtalarımızın bulunduğu bir sipere götürdü. Burada, kopmak üzere olan kolum tespit edildi. Fazla kan kaybı kulaklarımda uğultu, gözlerime bir sis perdesi indirmişti. Yakınımda bir ses, "Onu götürün" diye bağırıyordu. Bu ses, tabur komutanım İsmail Hakkı Bey'in sesi idi. Erim İbrahim ve iki kahraman, beni evvela yaya, sonra at sırtında Soğanlıdere'ye, oradan da Kilitbahir, Ağ Deresi'ndeki Çadırlı Hastane'ye getirdiler. Bu çadırda gözlerimi açtığım zaman, sol kolumun yerinde olmadığını ve ağrılarımın azaldığını hissettim. İbrahim karşımda idi. İçi içine sığmıyor, "İntikamını

alacağım komutanım!" diyor, başka bir şey söylemiyordu. Beni 3 gün sonra, vapurla İstanbul'a götürüp Zeynep Kâmil Hastanesi'ne yatırdılar. Hastanede ikinci günüm idi. İbrahim'i karşımda buldum. "Ben gideceğim, komutanım; bana müsaade ediniz" diyordu.

"Nereye İbrahim?" dedim.

"Çanakkale'ye, sizin intikamınızı almaya gideceğim komutanım!" dedi.

"Benim ve benim gibilerin intikamını alacak, hamdolsun, binlerce er var Çanakkale'de."

İbrahim, "Komutanım, sizi bu halde görmek çok müşkül, ama cephedeki arkadaşlara, İbrahim kaçtı, dedirtmem. Mutlaka gitmeliyim" dedi.

"Öyleyse Allah yardımcın olsun" dedim. Elimi hürmetle öptü ve ayrıldı. Bir müddet sonra haber aldım. İbrahim şehit düşmüş.

Çanakkale'de taarruz ettiğimiz o günleri hatırlıyorum. Düşman zırhlılarının, her tarafı alt üst eden ve kimseye baş kaldırtmayan ateşleri altında pek çok kahraman çekilmeyerek bu ateşlerle imha edilmişlerdi. Bugün hâlâ Seddülbahir yollarında ve tepelerinde bulunan insan kemiklerinin arasında kahraman erim İbrahim'in de kemikleri var. O Mehmetçikler, Çanakkale'nin isimsiz kahramanlarıdır. Ruhları şad olsun!

300 BİN İŞGALCİ ÇANAKKALE'DEYDİ!*

İstanbul'u zapt etme hayalleri ile 300 bin asker (İngiliz, Fransız, Avustralyalı, Yeni Zelandalı) sarı, beyaz, siyah insanın, Mehmetçik'in imanlı göğsünde eridiği bu topraklarda başta Ata'sı olmak üzere, kopmakta olan kolunu kestirip, tekrar düşman siperlerine saldıran Edincikli Mehmetler, 275 kilo mermiyi kucaklayıp top namlusuna yerleştiren Edremitli Koca Seyitler, top mermisi ile denizaltıyı periskopundan vuran Orhaniyeli Müstecip Onbaşılar, bu vatan topraklarında düşmanı kahrettiler. Onlar bu mücadelelere devam ederek Sakaryaları, Dumlupınarları, tarihe mal ettiler.

Bu vatan topraklarında canını veren, kanını döken şehit ve gazilerimizi daima hatırlayalım. Bugünlerimizi o kahramanlarımıza borçluyuz.

* Ekrem Boz, Adım Adım Çanakkale Savaş Alanları.

ÜNLÜ YAZARLAR ÇANAKKALE SAVAŞI İÇİN NE DEDİLER?

Ruşen Eşref, Harp Mecmuası'ndaki Yazısında Çanakkale'yi Anlatıyor

Sen olmasan güzel deniz, belki onlar buralara gelmezlerdi. Şehitlerden senin hacmine yakın kan ve dullarla yetimlerden senin enginliğine yakın gözyaşı akmazdı. Eteği ucunda ömür sürdüğün bu yiğit toprağa vefa göstermedin, deniz!

O ecel şenliğine şu karşı tepelerdeki Türk çocukları göz kırpmadan bakmasaydılar, ya genç bağırlarını şehadetin nuruna açar gibi o kızgın aleve tutmasaydılar, encam ne olurdu?

Şimdi eteklerinden yamaçlarına doğru beyaz beyaz mezar taşları uslu koyun sürüleri gibi tırmanan şu göz alımı, kim der ki o zamanlar cihan mukadderatının düğüm noktası olmuştu! Zira o vakitler ışıkları ta kutuplara kadar vurmuş o kızgın alev meydanı şimdi artık bir derin düşünce gibi yapayalnız uzayıp gidiyor!.. Fakat dilediğin kadar durgun ol, ey yalçın ıssızlık, sususun konuşma gibi... Çünkü senin üstünden yiğitler geldiler geçtiler; hayatlarının künyesini defterlere bile geçirmeden, ecel berzahını aştılar, ruhları göğüne ağdı, kanlarının rahmeti bağrına bağdı.

Onun için sen toprak iken can oldun, sınır değil, ülkü oldun, coğrafya bilgisi değil, yurt ve inan dersi oldun!

Sana artık dağ, sana taş, sana orman, sana ırmak denilemez. Sen şanı ta haşre sürecek cihangir menkıbesin!...

Issız görünüşlü tepelerdeki uğultu sadece rüzgârdır sanmayın; oralarda nöbet bekleşen yiğit tayları gülbank okuyor!.. Karası, denizi, ufku, göğü, gecesi, gündüzü alev, tayfan kesilen şu daracık yerlerde.

Mehmet Niyazi, Çanakkale'yi Şöyle Anlatıyor "Rabbim, Beni Al, Mustafa'm Yaşasın!"

Çocukluğumuzda Anadolu dullar memleketiydi. Komşularımız için mahalle büyükleri, merhametle yoğrulmuş bir sesle şöyle derlerdi: "Naime Teyze'nin evliliği altı ay sürdü; eşi asker oldu, bir daha dönmedi. Emine Teyze, bir buçuk yıllık gelin iken eşi Sarıkamış cephesine gitti. Ne mektubu ne de kendisi geldi. Fatma Teyze, üç yıllık evliyken dul kaldı; 2 yaşındaki oğlu Ali'yi büyüttü; kendisi ihtiyarladı."

Birinci Dünya Savaşı'na 2 milyon sekiz yüz bin fidan gibi delikanlıyla katıldık. 2 milyon üç yüz elli bini şehit oldu. Bunların 253 binini Çanakkale'deki beşeri cehennem yuttu. Resmî rakamlara kayıpların dahil olup olmadıkları bilinmiyor. Yağan yağmur ve karlarda, dizlere kadar çıkan buzlu sularda nöbet beklerken zatürree gibi hastalıklara yakalananların hava değişiminde kaçının sağlığına kavuştuğu kayıtlarda görünmüyor.

Belki bu nesil dünyanın en talihsiz nesliydi. Fakat bunların arasında birisi vardı ki, herhalde talihsizlerin en talihsiziydi. Nasıl olsa savaşa gideceğini düşünen babası, gencecik yaşta biçilmemesi, kendisini koruyabilmesi için yirmi yaş küçük yazdırmış. Evlenmiş, çoluk çocuğa karışmış, büyüklerini babasının üzerine kaydettirmiş, ancak Nadiye'yi kendi evladı olarak gösterebilmişti. Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Keşan'da askerdi. Kır saçlı, çizgili yüzlü olduğu için erlerin dilinde adı "Oğuz Amca" idi. Savaş başlayınca o Çanakkale'nin Seddülbahir

mevkiine, Erzurum'da askerlik yapan oğulları Akif ve Hasan da sınıra yakın birliklere gönderildiler. Çok geçmeden Doğu Cephesi'nde şehit olan iki oğlunun kara haberini bir hemşerisinden öğrendi. Gurbette acılara gark olduğunu gizlemek amacıyla mektuplarında eşine "Aman Hatice, çocukları mektupsuz bırakma. Ben buradan yazarım, fakat onlar köyden haber beklerler" uyarısını tekrarlardı. Hatice de bağrına taş basarak, iki oğlunun şehit olduğunu duyup üzülmemesi için, "Sakın merak etme, onları mektupsuz bırakmam' derdi.

Oğuz Amca'nın en büyük korkusu, Kemah ilçesinin Oğuz köyündeki oğlu Mustafa'nın askere alınmasıydı. Zira evde sadece eşi Hatice ile 4 yaşındaki kızı Nadiye kalacaktı. Konu komşu mutlaka sahip çıkardı. Ama köydü; gene de ne olacağı bilinmezdi.

Günün birinde Hatice'den mektup aldı. Okuryazar olmadığından, tıp öğrencisi Kastamonulu Yusuf'un gürgen ağacının altında okuduğu mektuptan, "Oğlu Mustafa'nın askere alınıp Tekirdağ'a gittiğini, fırsat bulursa ona uğrayacağını" öğrendi. Fazla belli etmedi. Fakat Yusuf'u dinlerken can evinden vuruldu. Buğday renkli, hilal kaşlı yakışıklı Mustafa'sı gözlerinin önüne geldi. Ruhlara işleyen tatlı sesi kulaklarında yankılandı. Söylediği türküler, delikanlıları bazen coşturur, bazen hüzne boğardı.

Bir süre sonra Mustafa, mektubunda Çanakkale'nin Arıburnu Cephesi'ne sevk edildiğini bildirdi. Orada gün kanlı şafaklarla başlıyor, gruplar ceset yığınlarıyla sona eriyordu. Artık kendini unuttu. Kırk beş yaşına girmek üzereydi. Bu yalan dünyada az şey görmemişti. Mustafa'sı ise henüz on sekizinde bile değildi. Dualarında nemli gözlerle, "Rabb'im, beni al, Mustafa'm yaşasın!" yakarışlarında bulunurdu. Hiç değilse onu bir görebilseydi. Ne çare ki, savaş çok çetin geçiyordu. Her gece baskın yapıyorlar veya baskına uğruyorlardı. Nasıl izin isterdi.

İstese bile kumandan verir miydi? "Allah! Allah!" nidalarıyla saldırırken veya siperlere çekilirken gözlerinin önünden Mustafa'sı hiç eksik olmuyordu.

Daha çocuktu; düşman kurşunundan kendisini koruyabiliyor, parıldayan süngüsüyle hücum edebiliyor muydu?

Ağustos'un 5'inde 50 bin kişilik taze kuvvetle General Stoplord Suula'ya çıktı. Cephe yarılma tehlikesiyle karşı karşıya gelince Saroz'dan, Eceabat'tan, Seddülbahir'den sevk edilen askerlerle Arıburnu bölgesi takviye edildi. Bu askerlerin arasında, Oğuz Amca da vardı. Baba ve Oğul, aynı tepelerde aynı vadilerde çarpışıyordu. Belki onu görebilirdi. Birlikler devamlı yer değiştiriyorlardı. Bazen omuz omuza bir araya geliyorlar, bazen birbirlerinden uzaklaşıyorlardı. Yorulanlar geri alınıyor, dinlenenler ön safa gönderiliyorlardı. Gece gündüz boğuşma sürüyor, anababa kuzuları sapır sapır dökülüyorlardı; bunlardan birisi de Mustafa olabilirdi!

Ekimin son günleri yaklaşıyordu. İki gündür hiç durmadan yağan yağmura rağmen, sabahtan beri top düellosu, makineli taarruz aralıksız devam etti. Siperlerdeki çamurlara batıp çıkan Oğuz Amca, elindeki mavzerin tetiğini sık sık çekiyordu. Akşamüstü yağmur durmuş, havada asılı kalan damlacıklar ortalığı iyice bulandırmıştı. Tepelerde tünemiş bulutların insanı kasvet içinde bırakırken, aşağıdaki vadilerden tek tük silah sesleri geliyordu. İsmailoğlu Tepesi'nden bir türkü sesi duyuldu; sanki bu, ses değil, kasvetle bakan şimşekti:

Yükseğinde nemli nemli dağlar var
Eteğinde ala gözlü yarim var
Yardan ayırana intizarım var
Yol ver dağlar ben sılama gideyim

Duyguları alevlendiren, tatlı, hüzün dolu ses, tüfek atışlarını bıçak gibi kesti. Sıcak yuvalarından, sevdiklerinden ayrılan insanlar, kendilerini bu türkünün ahengine bıraktılar. Hafif tenora çalan ses, hiçbir konserin dinleyicilerine veremediği hazzı, aylardan beri aç, susuz dövüşen; kir, pas, çamur içinde yüzen; siperlerde korkuyla titreyen, birbirlerini boğazlamak hırsıyla çarpışan insanlara veriyordu. Bu ses, ruhlarından yakaladıklarının kimisini Hindistan'a, kimisini Avustralya'ya, İngiltere'ye, Yozgat'a, İstanbul'a götürüyordu. Olduğu yere çakılıp kalan Oğuz Amca ise feryat etmemek için kendini zor tutuyor, gözyaşlarının arasında dua ediyordu: "Rabb'im sana binlerce şükür; bana sesini duyurdun, inşallah kendini de gösterirsin." Türkü bitince, her iki cepheden alkışlar yükselirken Oğuz Amca'nın gırtlağından acı bir çığlık koptu.

Oğluyla bir türlü görüşemeyen Oğuz Amca, Aralığın son günlerinde ağır yaralandı. Sıhhiyelerin omuzlarında Eceabat'taki askerî hastaneye getirildi. Oğuz Amca yaşlıydı, kan kaybetmesi de onu takatsiz düşürmüştü; ayakta durması mümkün değildi. Sıhhiyelerin kollarında az önce ruhunu teslim etmiş bir erin yatağına götürülürken, orada dikilenlerin arasında duruşundan oğlu Mustafa'yı tanıdığı an, zehirli bir hançer yüreğine saplandı. Duruşundan tanıdı. Çünkü şarapnel ağzını, burnunu alıp götürmüş, güzel yüzünde büyük bir oyuk açmıştı. Sıhhiyelerin kollarındaki babasını fark eden Mustafa, kendisini görmemesi için hemen sırtını döndü. Oğuz Amca da, acılarla çırpındığını anlamasın diye Mustafa'yı görmezlikten geldi. Hakk'a yürümüş erin yatağına uzanıp kanlı yorganını başına çekerken gözyaşları "Mustafa'm" hıçkırığıyla döküldü. Onun sesini duymuşçasına sarsılan Mustafa, sendeledi ve yere yığıldı.

Beş ay sonra iyileşen Oğuz Amca, Eceabat'tan ayrıldı. Bazı yerlerde trene bindi, çoğu yerlerde yürüdü. Tek başına çölleri

aştı, Filistin cephesinde birliğini buldu. Bölük kumandanları Yüzbaşı Serdar Bey şehit olmuş, onun görevini üsteğmen Naci Bey üstlenmişti. Karşısındaki askerin yaşlılığı ve zayıflığı Üsteğmen Naci Bey'in yüreğini taşın altında kalmışçasına ezdi. Onu korumak istedi: "Seni mutfakta görevlendirmeyi düşünüyorum, ne dersin?"

Bu soruya Oğuz Amca şöyle cevap verdi. "Devlet yolu Allah yoludur. Burada devletimizi siz temsil ettiğinize göre, size itaat Allah'a itaattir. Ne emredersiniz, onu yaparım. Ama bende yangın var kumandanım. Bana silah verin, beni en ilerdeki siperlere gönderin." Naci Bey, arzusunu yerine getirdi. Oğuz Amca güneşin olanca hışırtısıyla kavurduğu çöllerde aylarca boğuştu. Cephenin çökmesiyle o da Anadolu'ya sığındı.

9 Eylül 1922'de İzmir'e giren ordumuzun ön saflarında düşmana saldıran Oğuz Amca, terhis olup köyüne döndüğünde, çeşmede bir kadın testisini dolduruyordu. Uzun yolculuğunda dudakları kuruyan, dili damağına yapışan Oğuz Amca yüzünü namahremden saklayan kadına seslendi. "Bacım, bana bir tas su verir misin?" Ona dönmeden verdiği suyu içtiği kadının eşi Hatice olduğunu evde anladı.

Üç oğlu şehit olmuş, kendinde takat kalmamıştı. Bir an önce oğullarına kavuşmak istediğini dostlarına sık sık tekrarlardı. Birkaç yıl sonra Ağustos sıcağındaki sıtma, onu mahzun servilerin dibine gömdü. Arkasında beli iki büklüm bir kadın, hayatının baharında gözü yaşlı bir kız bıraktı.

Onlar bizim için şehit oldular; gencecik dullar, kundakta bebekler, ciğeri dağlanan analar fani dünyada yalnız kaldılar. Gidenlerin de kalanların da ne destanları, ne romanları ve ne de hikâyeleri yazıldı. Onları yüreğinin farkında olanlara gene geride bıraktıklarının acıları hatırlatıyor.

Çanakkale'de Şehit Mektupları
İskender Pala

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Bir Şehit Mezadı" adlı hazin bir hikâyesi vardır. Kurtuluş Savaşı'nda şehit olan erlerin eşyalarının nasıl mezada konup satıldığını, topu topu bir küçücük bavula sığacak kadar olan bu şehit eşyalarını ailelerine göndermenin masraf ve zahmetini falan anlatır bu hikâye.

Siz Anadolu'daki şu yoksulluğa bakın ki, bir şehidin kurşun deliği açılmış bir kalpağı, altı delinmiş bir potini, esrimiş bir gömleği bile satılacak kadar değerli, öte yandan ailesi de onun parasına muhtaç olacak denli fakir. Peki ya satılmak üzere açılan bavuldan bir şehidin mektupları çıkarsa!..

Bir şehit ki, her şeyi mezada çıkarılsa, mektuplarına asla değer biçilemez. Çünkü o mektuplarda yalnızca kan, et ve kemik kokusu değil, kocaman hasretlerin derin aşklarını yüklenmiş bir gönül vardır. O mektuplar ki kurşunların birbirini vurduğu, güllelerin havada göğüs göğse geldiği cehennemî seslere sükûnet verir, vatan aşkını hasretle anılan bir isme bağlayarak cesarete dönüştürür. Kalbinin üstünde böyle bir mektubu saklayan askerin, "vatanı için yapabileceği hangi fedakârlık vardır" diye sorulamaz elbette; o hepsini sırayla yapar ve canını en son verir. Çanakkale Mahşeri'nden okuyalım:

"Bu anda dışarıda koşuşma başladı; eski askerler, "Saya geldi! Saya geldi!" diye birbirlerine bağırıyorlardı. Binbaşı

Abdülkadir, meraklı bakışlarını Binbaşı Lütfi'ye çevirince o da bilgi vermek mecburiyetini hissetti.

– Sai gelmiş. İzmir'in köylerinde dolaşır; askerlere gönderilecek mektupları, küçük emanetleri toplar, getirir, sahiplerine verir. Sırdaş olduğu için de sevgililer selamlarını ona emanet ederler. Bu da onun gelişini çok değerli yapar.

Askerler etrafına toplanınca, Sai sağ elini heybenin bir gözüne soktu; bir mektup çıkardı ve bağırdı:

– Mehmet oğlu Kara Ali!

Değişik yerlerden sesler yükseldi.

– Cennet-i Âla'da!

– Mertebesine erdi!

Mektubu heybenin diğer gözüne attı. Tekrar bir mektup çıkardı:

– Alsancak'tan Hayati oğlu Salim!

Kalabalığın arasından birisi elini uzatarak bağırdı:

– Ver! Buradayım!

Yanındaki asker, Salim'in sırtına hafif bir yumruk vurdu:

– Kimden geliyor?!

– Dur! Hele zarfın arkasını okuyayım.

Eline yeni bir mektup alan Sai, yüksek sesle bağırdı:

– Kadir oğlu Hüseyin!

Değişik yerlerden cevap geldi.

– Şehit!

– Şehit!

Onu da diğer göle attı; bu kere işlenmiş bir mendil çıkardı;

– Hasanoğlu Rafet!

– ?!

Hiç ses çıkmayınca Sai tekrarladı:

– Hasan oğlu Rafet!

Tanıyanı kalmamıştı. Sai'nin yüz hatları değişti. Gözleri dolan Binbaşı Abdülkadir karargâha girdi; onu takip eden Binbaşı Lütfi kapıyı örttü; ama az da olsa Sai'nin sesini hâlâ duyuyorlardı:

– Musa oğlu Muharrem!..

Tarihini bilmeyen milletler kendilerine efsaneler uydurur ve gitgide efsanelere sığınmaya başlarlar. Yukarıdaki satırlar henüz hatıra ve tarih iken derlendiği için bahtiyarız. Ya kaybolup gitselerdi!..

Çanakkale anılınca kaybolup gitmesine gönlümüzün razı olmadığı bir de şiir var sırada. Binbaşı Mustafa Kemal'in de yer aldığı savaşa adanmış bir gazel bu, Sultan Reşad'ın yazdığı bir gazel. Heyecanla okuyalım:

Savlet etmişti Çanakkale'ye bahr-ü berdan
Ehli İslâmın iki hasmı kavisi birden

Lakîn imdâdı ilahi yetişip ordumuza
Oldu her bir neferi kalai pulad beden

Asker evlatlarımın pişgehi azminde
Aczini eyledi idrak nihayet düşman

Kadrü haysiyyeti pamal olarak etdi firar
Kalbi İslama nüfuz eylemeye gelmiş iken

Kapanıp Secdei Şükrana Reşad eyle dua
Mülik İslami Huda eyleye daim me'men

Saldırganların Her Şeyi Vardı!
Yavuz Bahadıroğlu

Yıllardan beri iki mermi vardı masamda, Çanakkale savaşlarından kalma. Son zamanlarda cebimde gezdirmeye başladım. Çünkü dedelerimi hatırlatıyor bana (anne ve baba tarafından dedelerim Çanakkale şehidi). Mermilerden biri çelikten; muhtemelen İngilizlerin Çanakkale'de kullandıkları tüfeklerden birisine ait; sivri, uzun, öldürücü. Diğeri ise kurşundan yapılma... Çocukların oynadığı miskete benziyor. Yamuk bir yuvarlaklığı var. Dedelerimizden birinin ağızdan dolma tüfeği için alelacele döküldüğü şekilsizliğinden belli. Bu haliyle hedefe isabet ihtimali çok düşük. Onlara baktıkça, kuvvetler arasındaki muvazenesizliği de görebiliyorum. Müttefikler modern silahlarla donanmış büyük bir güç oluşturup gelmişler. Dünyanın en teknik donanması ile Çanakkale'ye dayanmışlar. Kendilerinden o kadar emindirler ki, İngiliz donanması Kurmay Başkanı Sir Roger Koyes, 13 Kasım 1915 tarihinde hatıra defterine şu notu düşüyor:

"Bahriye Nazırımız (Denizcilik Bakanı) Churchill'in enerjik idaresi altında dev adımlarla ilerliyoruz. Çanakkale Boğazı'nı mutlaka geçeceğiz."

Aynı günlerde Amiral Robeck ise İngiliz Donanması'nda bulunmadığına hayıflanıyor ve şunları söylüyor:

"Şimdi savaş gemilerinden birinde olmayı ne kadar isterdim. Churchill'e inanıyorum. Çanakkale Boğazı geçilecek ve donanmamız Osmanlı Sultanı'nın sarayı önünde demirleyecektir!"

Bu amaçla 18 büyük zırhlı, 24 denizaltı, 13 torpido gemisi ve uçaklardan oluşan yakıcı bir kuvvetle Çanakkale'ye geldiler. 506 top günde ortalama 23 bin mermi gönderiyordu mevzilerimize. Tepemize aylarca ölüm yağdırdılar. Bizim elimizde ise çoğu eski, demode 150 top vardı. Günde atılabilen mermi sayısı sadece 370'ti.

Kısacası, saldırganların her şeyi vardı. Savunmacıların ise hemen hemen hiçbir şeyi yoktu. Dedelerimiz Çanakkale'de bir yandan yoklukla savaşıyorlardı, bir yandan düşmanla. Elde yeteri sayıda top mevcut olmadığı için yakın köylerden soba boruları toplanıyor, mevzilere yerleştiriliyor, altlarında çalı çırpı yakılarak uzaktan duman çıkartmaları sağlanıyor, böylece düşman gemilerinden ateşlenmiş top gibi görünmeleri sağlanıyordu. Mevcut toplar ise, o kadar eski püsküydü ki, namlular birkaç atıştan sonra ısınıyor, Çanakkale Boğazı'nda harmanlanan İngiliz ve Fransız zırhlılarına mermi ulaştıramaz oluyordu.

Mehmetçikler bu açığı yürekleriyle, sabırlarıyla, sebatlarıyla, sadakatleriyle ve imanlarıyla kapatıyorlardı. O halet-i ruhiyeyi kavrayabilmek için Çanakkale sırtlarında imanını, vatanını müdafaa uğruna kanını ve canını sebil eden Mehmetçikleri tanımak gerekiyor. Onları tanıdığımız ölçüde, içinde kıvrandığımız adam kıtlığını tanımlama ve aşma cehdine erişmiş olacağız.

Çanakkale Zaferi'nin her âhı bir destandır. Bu destanları yazanlardan biri de, Seddülbahir ve Conkbayır'ın büyük kahramanlarından Bombacı Mehmet Çavuş'tur. Bu yağız Anadolu delikanlısı, İngilizlerin siperlerimize fırlattığı el bombalarını korkusuzca havada yakalar ve hızla geldiği yere gönderirdi. "Alın bakalım malınızı geri gidin gâvurcuklar!" diye kahkahalar atarak.

Günlerden bir gün, İngilizler yine el bombaları atmaya başladılar. Mehmet Çavuş'un bulunduğu mevzi de bundan nasibini

aldı. Bombalar arka arkaya geliyor, ama Mehmet Çavuş hızlı hareketlerle onları yakalayıp karış tarafa fırlatıyordu. Birini karşı tarafa fırlatmakta bir an gecikti. Bomba müthiş bir gürültüyle Mehmet Çavuş'un elinde patladı. Eli bileğinden koptu. Sadece bir parça deri tutuyor, eli kolunun ucunda kanlı bir et parçası gibi sallanıyordu. Mehmet Çavuş çabucak şaşkınlıktan kurtuldu. Kolunun ucunda sallanan elini diğer eliyle çekti, kopardı, yere fırlattı. Gömleğini yırttı. Kolunu dirseğinin üstünden bağlayıp sıkarak kanamayı durdurdu. Ve İngilizlerin fırlattığı el bombalarını havada yakalayıp, gerisin geri İngiliz mevzilerine göndermeyi sürdürdü. Onu zorla hastaneye kaldırdılar. Hastanede çok sıkılıyordu. Ona kalsa tek eliyle dövüşebilir, İngiliz el bombalarını eskisi gibi yakalayabilirdi, ama izin vermiyorlardı bir türlü. Bir de yarası henüz kapanmamıştı. Arkadaşlarını cephede bıraktığı için yüreği yanıyordu. Tabur komutanına acıklı bir mektup yazdı. Bombacı Mehmet Çavuş, mektubunda şöyle diyordu: "Sağ kolumu kaybettim, ama zararı yok, çok şükür sol kolum sağlam. Onunla da pekâlâ iş görebilirim. Beni müteessir eden şey yaramın henüz kapanmamış olması. Bu sebeple kıtama dönemiyorum. Hastaneden kurtularak harbe iştirak edemediğim için beni mazur görünüz ve lütfen affediniz muhterem kumandanım."

Çanakkale'ye gidenlerin çoğu geri dönmedi. 300 bine yakın şehit verdik. Allah rahmet eylesin.

Hamdullah Suphi Tanrıöver'den Talebelere Çanakkale Ruhu Hitabı
"Aziz Şehitlerimiz, Gözlerimiz Yaşlarla Dolu!"

Benim de hitabet hocam olan, rahmetli Nejat Muallimoğlu, *Bütün Yönleriyle Hitabet* isimli eserinde anlatıyor:

Hamdullah Suphi Tanrıöver, büyük bir milliyetçi ve büyük bir hatipti. 1920-21 ve 1925 yıllarında iki defa Milli Eğitim Bakanı olan, Türk maarifinin 38'nci Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver, sülaleden maarifçi idi. Dedesi Abdurrahman Sami Paşa, Türk maarifinin birinci, babası Kocamemioğlu Suphi Bey 6'ncı ve enistesi Mehmet Yusuf Ziya Paşa da 22'nci Maarif Nazırı idiler. Yıllar boyunca ve bilhassa İstiklal Mücadelesi sırasındaki ateşli nutukları ile Türk'ün İstiklal aşkını, Türk milliyetçiliğini canlı tutan rahmetli Hamdullah Suphi Bey, 23 Nisan 1915'te Çanakkale şehitlerimize nasıl hitap ettiğini şöyle anlatıyor (Dağ Yolu, Cilt 1, s. 180):

"1919 yılı Mayıs'ında Akdeniz Vapuru ile Hamburg'tan İstanbul'a dönüyorduk. Bin kadar talebe bizimle beraberdi. Vapura bir İngiliz subayı nezaret ediyor; Miralay (Albay) Talat Bey isminde bir zat da Berlin Türk Sefareti tarafından bu seferin intizamını temine memur bulunuyordu.

"Çanakkale açıklarında vatan sahillerini gördük. Boğaz'dan içeri girerken, oradaki şehitliklere hürmet ve takdisimizi göstermek vazife idi.

Vapurun arka güvertesinde gençleri içtimaa davet ettim. Ufak bir hitabe ile düşüncelerimi kendilerine söyledim. Hararetle ve heyecanla beni teyit ettiler. Ayırdığım küçük bir heyetle beraber, bu fikri vapurun sevk ve idaresinden alakadar olanlara söyledim.

Bir taraftan vapur boğaza yaklaşıyor, diğer taraftan vatana dönen gençlerin heyecanı artıyordu. Nihayet kendilerine müracaat ettiklerimiz, İngiliz subayından izin istemeyi düşündüler. O da sadece İstanbul'un işgal altında olduğunu, icap ederse orada hesap vereceğimizi ihtar eder. Fakat gençlerin coşkun teessürü, başkalarının da vehmini sürükleyip götürmeye kifayet etmişti. Vapur Boğaz'a girdi ve Çanakkale sahillerine doğru istikametini değiştirdi. Sesimizin şehitliklerden kolayca işitileceği bir noktada durdu. Ben, ön ve arka güverteler arasında uzanan köprüden hitabımı irat ettim.

Aziz şehitlerimiz! Gözlerimiz yaşla dolu, kalbimiz muhabbet ve hürmetimizle dolu karşınıza geldik. Sizden mahcubuz. Siz gözlerinizi, Türk vatanına kazandırdığınız emsalsiz bir zafer üstüne kapadınız. Günahkâr olan bizleriz. Biz, kazandırdığınız zaferi hitama erdirmeyi bilmeyenler, günahkârız, suçluyuz.

Burada, kemikleriniz kayalardan örülmüş sarp, yalçın dağlar gibi bir abide kurdu. Eseriniz yüzlerce, binlerce sene buradan gelip geçenleri hayretle, hürmetle, saygıyla düşündürecektir.

Ne yazık ki, karşı sahillerde sıra sıra dizilmiş İngiliz çadırlarını seyrediyorsunuz. Dünyayı üstümüze saldırtarak, nihayet muvaffak olmayı bilen mağluplarınız, azamet ve muhabbetinizin huzurunda, ruhlarınızın temaşasına asla layık olmayan bir levha teşkil etmiştir.

Vatan kapılarından içeri girerken, istikbalin bütün tarihi üzerinde tesiri devam edecek şu mübarek topraklarınızdan

kuvvet ve ilham aldık. Başlarımızın üstünde tutkun bir musibet havası var. Fakat beni işittiniz. İşitiniz! Ümitsiz değiliz. Çünkü sizin gibi şehitleri olan bir milletin evladıyız, inanınız, ta içimizden duyarak size söylüyoruz. Siz muzaffer şehitlerimizi esir bir vatanın toprakları kuşatmayacaktır.

Bedbaht Türk vatanının ufukları üstünde bir gün hayır sabahı doğarsa, biliniz ki o sabah sizin genç ve kızıl kanlarınızın coşa coşa aktığı bu ufukların üstünden tulû edecektir. Size minnettarız. Size borçluyuz. İstilaya uğrayan vatana dönen bu gençler, karşınızda el bağlayan bu gözleri yaşlı kardeşleriniz, bedbaht anavatana karşı vazifelerini yaparak size borçların ödeyeceklerdir.

Ruhlarımızı, hatıranızın güzelliği, ulviyeti içinde yıkadık. İlâ ettik. Biz de sizi işittik ve size yemin ediyoruz. Sizden aldıklarımızı, memlekete karşı son vazifelerimizi yaparak ödeyeceğiz.

Sevgili Şehitlerimiz!

Benim lisanımda kadın ve erkek, bütün mustarip kardeşlerinizin lisanı birleşerek söylüyorum: Vazifemize gidiyoruz. Size layık olmaya çalışacağız, sevgili şehitlerimiz, aziz şehitlerimiz.

KAYNAKÇA

Adnan Şişman, *Galatasaray Mektebi Sultanisi'nin Kuruluşu ve İlk Eğitim Yılları*, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1989.

Ali Arslan, *Darülfünun'dan Üniversiteye*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1995.

Atatürk Söylev ve Demeçleri I, Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Yayınları.

Atatürk ve Barış, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1982.

Baha Vefa Karatay, *Mehmetçik Ve Anzaklar,* Türkişe İş Bankası Yayınları, Ankara, 1997.

Binbaşı Halis Bey, *Çanakkale Raporu*, Arma Yayınları, İstanbul, 2003.

Buket Uzuner, *Uzun Beyaz Bulut, Gelibolu,* Everest Yayınları, 2001.

Carl Mühlman, *Çanakkale Savaşı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1998.

Çanakkale Seçme Yazılar, Yarımada Yayınları, İstanbul, 2006/2007.

Dr. Burhan Sayılır, *Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı,* Salyangoz Yayınları.

Dr.Afet İnan, *Tarihten Geleceğe,* Türkiye İş Bankası Yayınları Yayınları, 1973.

Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler,* Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982.

Erol Mütercimler, *Gelibolu,* Alfa Yayınları, İstanbul.

Esat Paşa, *Çanakkale Savaşı Anıları*, Yay. Haz. İhsan Ilgar ve Nurer Uğurlu, Özgün Yayınları, İstanbul, 2003.

Fethi Naci, *100 Soruda Atatürk'ün Temel Görüşleri*, Gerçek Yayınevi.

Genelkurmay Askeri Tarih Ve Stratejik Etüd Başkanlığı, *Asker Kahramanlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

Gülcan Tezcan, *Gazilerin Dilinden Çanakkale*, Yarımada Yayınları, İstanbul, 2007.

Gülcan Tezcan ve Ruşen Eşref, *Atatürk ve Çanakkale*, Yarımada Yayınları, İstanbul, 2007.

Halide Alptekin, *Bir Çanakkale Destanı Şehadetname*, Yitik Hazine Yayınları, 2007.

Hasan Pulur, *Tarih Tekerrürdür Ama Kimlere*, Milliyet Gazetesi, 1972.

İsmail Bilgin, *Çanakkale'nin İsimsiz Kahramanları*, Erdem Yayınları, İstanbul.

İsmail Çolak, *Çanakkale'nin Kahraman Mekteplileri*, Lamure Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Kahramanlık Destanları, Genel Kurmay Yayınları, İstanbul Askeri Matbaası, İstanbul, 1937.

Kazım Özalp, *Özalp Atatürk'ü Anlatıyor*, Milliyet Gazetesi, İstanbul, 1969.

Lord Kinross, *Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu.*

Mim Kazım Kızıltuğ, *Atatürk'e Ait Hatıralar,* Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1949.

Muhiddin Nalbantoğlu, *Çanakkale Arslanları*, Kalem Yayınları, İstanbul, 1981.

Murat Çulcu, *Çanakkale 1915 Kanlısırt Günlüğü, Mehmet Fasih Bey'in Günlüğü*, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2002.

Murat Çulcu, *İkdam Gazetesi'nde Çanakkale Cephesi*, Denizler Kitabevi.

Mustafa Turan, *Destanlaşan Çanakkale*, Papatya Yayınları, İstanbul, 2005.

Nazım Kaleli, *Hayat Tarih* Mecmuası, İstanbul, 1972.

Necdet Sataoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi,* Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.

Nigel Steel ve Peter Hart., *Gelibolu, Yenilginin Destanı*, Çev: Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınları, 2005.

Nejat Muallioğlu, *Düşünen İnsana Hazine*, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 2002.

Ö. Faruk Reca, *Kahraman Türk Çocukları*, Akgün Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Ruşen Eşref Ünaydın, *Çanakkale'de Savaşanlar Dediler ki,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990.

Said Alpsoy, *Ey Çanakkale?*, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2006.

Selahaddin Adil Paşa, *Çannakkale Cephesinden Mektuplar, Hatıralar*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007.

Selçuk Kızıldağ, *Çanakkale Cesaretin Bedeli*, Arba Yayınları, İstanbul, 2003.

Sümeyra Sağlam, *Zaferin Çacukları,* Yarımada Yayınları, İstanbul, 2007.

Talha Uğurluel, *Çanakkale Savaşları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.

Vehbi Vakkasoğlu, *Bir Destandır Çanakkale*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2002.

Yusuf Koç ve Ali Koç, *Başbuğ Atatürk,* Kamu Birlik Hareketi Eğitim Yayınları, Ankara, 2006.